

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Katedra rozvojových studií

Martina ELIÁŠOVÁ

Postavení žen v Kostarice

Diplomová práce

Vedoucí práce: RNDr. Miloš FŇUKAL, Ph.D.

Olomouc 2011

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a veškeré použité zdroje jsem uvedla v seznamu literatury.

V Olomouci 26. 4. 2011

.....

Ráda bych poděkovala RNDr. Miloši Fňukalovi, Ph.D. za odborné rady, cenné připomínky a vstřícný přístup při vedení diplomové práce. Poděkování náleží též profesorům na Univerzitě EARTH a ženám z komunity El Carmen a San Juan. V neposlední řadě bych chtěla poděkovat své rodině, která mě po celou dobu studia podporovala.

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
Přírodovědecká fakulta
Akademický rok: 2008/2009

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Martina ELIÁŠOVÁ**
Osobní číslo: **R08869**
Studijní program: **N1301 Geografie**
Studijní obor: **Mezinárodní rozvojová studia**
Název tématu: **Postavení žen v Kostarice**
Zadávací katedra: **Katedra rozvojových studií**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem diplomové práce je charakterizovat postavení žen v Kostarice. Úvodní část práce se věnuje obecně situaci žen v zemi, druhá část se zabývá konkrétními podmínkami v komunitě El Carmen. Závěrem se autorka pokusí nastínit možnosti řešení základních problémů, se kterými se ženy v Kostarice potýkají.

Struktura práce:

1. Úvod
2. Cíle práce
3. Přehled literatury
4. Metody výzkumu, teoretický rámec práce (postavení žen ve společnosti, možnosti kvantifikace, apod.)
5. Základní informace o Kostarice
6. Postavení žen v Kostarice
7. Komunita El Carmen
8. Komunita San Juan
9. Strategie řešení
10. Závěr, doporučení
11. Použité zdroje
12. Přílohy

Rozsah grafických prací: **dle potřeby**
Rozsah pracovní zprávy: **20 - 25 tisíc slov**
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**
Seznam odborné literatury: **viz příloha**

Vedoucí diplomové práce: **RNDr. Miloš Fňukal, Ph.D.**
Katedra geografie

Datum zadání diplomové práce: **30. října 2008**
Termín odevzdání diplomové práce: **15. května 2011**

Prof. RNDr. Juraj Ševčík, Ph.D.
děkan

L.S.

Doc. RNDr. Pavel Nováček, CSc.
vedoucí katedry

V Olomouci dne 2. března 2010

Příloha zadání diplomové práce

Seznam odborné literatury:

- BLACK, Jan Knippers.** Latin America: its problems and its promise: a multidisciplinary introduction. 4th ed. Westview Press, 2005. 624 s. ISBN 0-8133-4164-7.
- BLOUET, Brian W. - BLOUET, Olwyn M.** Latin America and the Caribbean: A systematic and regional survey. 5th ed. Hoboken, N.J.: J. Wiley & Sons, 2006. 533 s. ISBN 0-471-63095-0.
- CLAWSON, David L.** Latin America and the Caribbean: lands and peoples. 4th ed. New York: McGraw-Hill, 2006. ISBN 0-07-282694-0.
- GWYNNE, Robert N. - KAY, Cristóbal** eds. Latin America transformed: globalization and modernity. 2nd ed. London: Edward Arnold, 2004. 316 s. ISBN 0-3408-0930-2.
- MOMSEN, Janet Henshall.** Gender and development. Abingdon ; New York, N.Y. : Routledge, 2004. 272 s. ISBN 9780415266901
- OSTERGAARD, Lisa.** Gender and Development: A Practical Guide. London : Routledge, 1992. 220 s. ISBN: 0-415-07132-1.
- PERRONS, Diane.** Globalization and social change: people and places in a divided world. Abingdon; New York: Routledge, 2004. 366 s. ISBN 0-415-26695-5.
- SMITH, Peter H.** Democracy in Latin America: political change in comparative perspective. New York; Oxford: Oxford University Press, 2005. 380 s. ISBN 0-19-5157583.
- VANDEN, Harry E. - PREVOST, Gary.** Politics of Latin America: the power game. 2nd ed. New York, Oxford: Oxford University Press, 2006. 603 s. ISBN 0-1951-8808-X.

Elektronické zdroje:

Mezinárodní organizace: UNDP (Human Development Report), WB (World Development Report), UN, FAO, WHO, ECLAC, UNICEF, UNESCO.

Místní organizace: Statistický úřad Kostariky (Instituto Nacional de Estadística y Censos) <http://www.inec.go.cr/>, Ministerstva Kostariky

Abstrakt

Práce charakterizuje postavení žen v Kostarice. Teoretická část je zpracována rešeršně-kompilační metodou, u terénního výzkumu se uplatňuje metoda pozorování, rozhovorů a dotazníkového šetření. Objasněn je regionální kontext genderové problematiky. Na základě výsledků genderových ukazatelů jsou zhodnoceny silné a slabé stránky postavení žen v zemi. Vývoj ženských práv a národních strategií pro genderovou rovnost ukazuje aktuální situaci, které je doplněna sociálním a ekonomickým pozadím života žen.

Terénní výzkum v provincii Limón v komunitě El Carmen přinesl zjištění, že ženy jsou ve většině případů ženami v domácnosti a celý život se starají o rodinu a domácnost. Nedostatek pracovních příležitostí a silný vliv machismu způsobují závislost žen na partnerovi. Ženy z komunity San Juan z provincie Heredia se snaží spojit rodinný a pracovní život. Obě komunity se potýkají s vysokou mírou domácího násilí.

Klíčová slova

Kostarika, gender, ženy, komunita El Carmen, komunita San Juan, machismus

Abstract

The present thesis describes the position of women in Costa Rica. The theoretical part has been prepared through searches and compilation; for the field research observations, interviews and questionnaire surveys have been used. The thesis explains the regional context of gender issues. The strengths and the weaknesses of women's position in the country are assessed on the basis of results rendered by gender indicators. The development of women's rights and national strategies for gender equality shows the current situation, which is complemented with the social and economic background of women's lives.

The field research in the province of Limón in the community of El Carmen has revealed that most of the women are housewives and take care of the family and household for all their lives. The lack of job opportunities and the strong influence of machismo results in women's dependency on their partner. The women from the community of San Juan, province of Heredia, are trying to reconcile family and work life. Both communities are facing a high rate of domestic violence.

Keywords

Costa Rica, gender, women, the community of El Carmen, the community of San Juan, machismo

Obsah

1. Úvod.....	13
2. Cíle práce	14
3. Přehled literatury.....	15
4. Metody výzkumu, teoretický rámec práce.....	17
4.1 Metody výzkumu	17
4.1.1 Výzkum v komunitě El Carmen	17
4.1.2 Výzkum v komunitě San Juan	18
4.2 Teoretický rámec práce	19
4.2.1 Mezinárodní vývoj ženských práv	20
4.2.2 Měření genderové rovnosti	22
5. Základní informace o Kostarice.....	25
5.1 Přírodní podmínky	25
5.2 Socioekonomická charakteristika.....	26
5.3 Historie.....	30
6. Postavení žen v Kostarice	31
6.1 Regionální kontext	31
6.2 Ukazatele genderové rovnosti	32
6.3 Vývoj ženských práv	35
6.4 Národní strategie genderové rovnosti	36
6.5 Neziskové organizace, univerzity, média.....	38
6.6 Sociální aspekty	39
6.7 Ekonomické aspekty	44
7. Základní charakteristika regionů výzkumu.....	46
8. Komunita El Carmen	50
8.1 Charakter komunity El Carmen	50
8.2 Výsledky pozorování a rozhovorů, El Carmen	51
8.2.1 Každodenní život	51
8.2.2 Pracovní příležitost	52
8.2.3 Rodina a vztahy	54
8.2.4 Vzdělání	58
8.2.5 Slavnostní události.....	61
8.3 Výsledky dotazníkového šetření, El Carmen	62

8.3.1	Typický den žen v komunitě.....	64
8.3.2	Příležitosti a postavení žen	64
8.3.3	Machismus	65
9.	Komunita San Juan	69
9.1	Charakter komunity San Juan	69
9.2	Výsledky pozorování a rozhovorů, San Juan.....	70
9.2.1	Každodenní život	70
9.2.2	Rodina a vztahy	71
9.2.3	Vzdělání	74
9.2.4	Pracovní příležitosti	76
9.2.5	Slavnostní události.....	77
9.3	Výsledky dotazníkového šetření, San Juan.....	77
9.3.1	Typický den žen v komunitě.....	79
9.3.2	Příležitosti a postavení žen	80
9.3.3	Machismus	81
10.	Strategie řešení.....	84
10.1	Komunita El Carmen	84
10.1.1	Pracovní příležitosti	84
10.1.2	Vzdělání	85
10.1.3	Vztahy v rodině.....	87
10.1.4	Osobnost ženy.....	89
10.1.5	Komunita	89
10.2	Komunita San Juan.....	90
10.2.1	Pracovní příležitosti	90
10.2.2	Vzdělání	91
10.2.3	Vztahy v rodině, osobnost ženy	92
10.2.4	Komunita	92
11.	Závěr, doporučení	93
11.1	Shrnutí, summary, resumen	94
12.	Použité zdroje	96
13.	Přílohy.....	101

Seznam tabulek

Tabulka 1: Gender a MDGs	22
Tabulka 2: Vybrané demografické ukazatele, rok 2009	27
Tabulka 3: Gender-related Development Index, rok 2007	32
Tabulka 4: Gender Empowerment Measure, rok 2009	32
Tabulka 5: Gender Inequality Index, rok 2008	33
Tabulka 6: Plnění 3. cíle MDGs.....	37
Tabulka 7: Srovnání provincie Limón a Heredia, rok 2009.....	47
Tabulka 8: Srovnání úrovně vzdělání, rok 2000	47
Tabulka 9: Srovnání kantonů, rok 2009	49
Tabulka 10: Stav studentů na Střední škole v Pocoře	60

Seznam obrázků

Obrázek 1: Přírodní regiony	26
Obrázek 2: Provincie, GAM, hustota zalidnění provincií v roce 2009	28
Obrázek 3: Regionální struktura exportu, rok 2009	29
Obrázek 4: Gender Equity Index, rok 2009	33
Obrázek 5: Gender Gap Index, rok 2010	34
Obrázek 6: Procentuální zastoupení žen v kostarickém parlamentu	36
Obrázek 7: Narozené děti podle rodinného stavu matky, rok 2009	40
Obrázek 8: Rozdělení pracovní síly podle sektoru aktivit a pohlaví, rok 2010	45
Obrázek 9: Narozené děti podle rodinného stavu matky, provincie Limón a Heredia	48
Obrázek 10: GDI, rok 2005, kanton Guácimo a Santa Bárbara	49
Obrázek 11: GEM, rok 2005, kanton Guácimo a Santa Bárbara	49
Obrázek 12: Rodinný stav respondentek, El Carmen	62
Obrázek 13: Vzdělání respondentek, El Carmen	63
Obrázek 14: Povolání respondentek, El Carmen	63
Obrázek 15: Rodinný stav respondentek, San Juan	77
Obrázek 16: Vzdělání respondentek, San Juan	78
Obrázek 17: Povolání ekonomicky aktivních respondentek, San Juan.....	78

Seznam boxů

Box 1: Pracovní příležitosti.....	52
Box 2: Finanční závislost a sebevědomí žen.....	53
Box 3: Machismus 1	55
Box 4: Machismus 2	55
Box 5: Dobrovolný odchod ze školy?	56
Box 6: Mladistvá těhotná	57
Box 7: Domácí násilí.....	58
Box 8: Rozhovor s ředitelkou Základní školy v El Carmen Sur	59
Box 9: Těhotenství	72
Box 10: Alkoholismus a osamostatnění ženy	73
Box 11: Machismus a domácí násilí	73
Box 12: Soukromé školy.....	75
Box 13: Podnikání.....	76

Použité zkratky

Zkratka	originální název	český název
CEFEMINA	Centro Feminista de Información y Acción	Feministické centrum informací a akcí
CEDAW	The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women	Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen
CSW	The Commission on the Status of Women	Komise pro postavení žen
DR-CAFTA	The Dominican Republic - Central American Free Trade Agreement	Smlouva o volném obchodu mezi Střední Amerikou, Dominikánskou republikou a Spojenými státy americkými
ECLAC	Economic Commission for Latin America and the Caribbean	Ekonomická komise pro Latinskou Ameriku a Karibik
ECOSOC	Economic and Social Council UN	Ekonomická a sociální rada OSN
FWCW	Fourth World Conference on Women	Čtvrtá světová konference o ženách
GAM	Gran Área Metropolitana	
GDI	Gender-related Development Index	
GEI	Gender Equity Index	
GEM	Gender Empowerment Measure	
GGI	Gender Gap Index	
GII	Gender Inequality Index	
HDI	Human Development Index	Index lidského rozvoje
ILO	International Labour Organization	Mezinárodní organizace práce
INA	Instituto Nacional de Aprendizaje	Národní institut pro vzdělávání
INAMU	Instituto Nacional de las Mujeres	Národní institut pro ženy
INEC	Instituto Nacional de Estadística y Censos	Národní institut statistiky a sčítání obyvatel
MDGs	Millennium Development Goals	Rozvojové cíle tisíciletí
PEN	Programa Estado de la Nación	Program stavu národa
TLC	Tratado de Libre Comercio entre República Dominicana, Centroamérica y los Estados Unidos	Smlouva o volném obchodu mezi Střední Amerikou, Dominikánskou republikou a Spojenými státy americkými
UN	United Nations	Organizace spojených národů (OSN)
UN Women	United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women	Program OSN pro genderovou rovnost a posílení postavení žen
UNDP	United Nations Development Programme	Rozvojový program OSN
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization	Organizace OSN pro vzdělávání, vědu a kulturu
WEF	World Economic Forum	Světové ekonomické fórum
WHO	World Health Organization	Světová zdravotnická organizace

1. Úvod

Kostarika (španělsky Costa Rica) v doslovném překladu znamená bohaté pobřeží. Země opravdu oplývá obrovským bohatstvím, paradoxně chybí pouze drahé kovy, podle kterých Kryštof Kolumbus zemi pojmenoval.

Před návštěvou Kostariky jsem tuto zemi vnímala jako mozaiku přírodních krás, zajímavé historie a kulturní rozmanitosti. Můj první pobyt na podzim roku 2009 mi ukázal, že Kostaričané jsou nesmírně hrdým národem a svoji budoucnost vidí optimisticky. Tři měsíce jsem měla možnost spolupracovat na projektech Univerzity EARTH ve venkovské komunitě El Carmen v provincii Limón. Nejčastěji jsem spolupracovala se ženami v domácnosti. Postupně jsme poznávala jednotlivé osudy žen, povídala si s nimi, navštěvovala tradiční oslavy, snažila se pomoci při řešení jejich každodenních problémů. Zjistila jsem, že chci vědět o situaci žen v Kostarice více. V tomto období začala pomalu vrcholit i prezidentská kampaň – a kandidovala i jedna žena. Celonárodní debaty o tom, zda Kostarika poprvé v historii bude mít ve svém čele ženu, zintenzivnily můj zájem o tuto problematiku.

V době mého druhého pobytu v létě roku 2010 byla již prezidentkou Laura Chinchilla. Tentokrát jsem pobývala v provincii Heredia. Šest týdnů jsem pracovala pro neziskovou organizaci Fundación Operación Gaya Internacional. Domovem se pro mě stala kostarická rodina, která žila v okrajové části hlavního města provincie (Heredia) – v komunitě San Juan. Způsob života místních žen, jejich problémy i radosti byly diametrálně odlišné od žen v komunitě El Carmen. A přesto lze najít i společné rysy. Komunita San Juan mě přesvědčila o tom, že se nelze dívat na ženy v Kostarice pouze jedním pohledem. Je nutné hledat širší perspektivy a zkoumat často skryté okolnosti, které ovlivňují či přímo řídí jejich život.

2. Cíle práce

Hlavním cílem této diplomové práce je charakterizovat postavení žen v Kostarice. Teoretický rámec práce se bude opírat o stručný nástin mezinárodního vývoje ženských práv a měření genderové rovnosti. Zdokumentování přírodních podmínek, socioekonomických rysů a nejdůležitějších historických událostí poskytne ucelený obraz země.

Postavení žen v Kostarice bude včleněno do kontextu Latinské Ameriky a srovnáno na základě mezinárodních ukazatelů genderu. Poté bude zkoumán vývoj práv kostarických žen a národních strategií genderové rovnosti, zahrnut bude i vliv neziskových organizací a dalších subjektů. Budou prezentována a analyzována data ze sociální a ekonomické oblasti žen.

Druhá část diplomové práce bude vycházet přímo z výsledků výzkumu, který byl proveden ve dvou zcela rozdílných komunitách. Důležité bude vysvětlit odlišnosti jednotlivých regionů výzkumu. Každá komunita bude nejprve představena, poté budou uvedeny výsledky pozorování a rozhovorů. Dotazníkové šetření bude pozici žen v konkrétní komunitě doplňovat. Reakcí na získané informace z komunit bude navrhnutí řešení konkrétních problémů.

3. Přehled literatury

V úvodních kapitolách této práce se autorka opírá o poznatky ze zdrojů, které se přímo zabývají genderovou problematikou. Vysvětlit dnešní podobu genderu v globalizovaném světě se snaží Raewyn Connell ve svém díle *Gender: In World Perspective*.¹ Janet Henshall Momsen ve své knize *Gender and Development* ukazuje spojitost vývoje jednotlivých oblastí rozvoje s genderem – jedná se především o oblast zdraví, venkova, urbanizace a ekonomických změn. Prostor je věnován i zhodnocení dosaženého pokroku.²

Při terénním šetření byla velmi často využívána příručka *Gender and Development: A Practical Guide*, která odhaluje genderové rozdíly v klíčových oblastech rozvoje (například zaměstnanost, zemědělství, domácnost).³

Informace věnované obecným poznatkům o Kostarické republice jsou čerpány z *The Costa Rica Reader: History, Culture, Politics* od editorů Steven Palmer a Iván Molina.⁴ Velmi cenným zdrojem informací byla i kniha od Brian W. Blouet a Olwyn M. Blouet: *Latin America and the Caribbean: A Systematic and Regional Survey*.⁵

V posledních letech najdeme poměrně bohatou škálu autorů věnující se problematice genderu v Latinské Americe. Velmi podrobně a dlouhodobě se tématu věnuje Sylvia Chant, zaměřuje se na vztahy genderu a rozvoje, feminizaci chudoby a důsledky ekonomických proměn na latinskoamerické rodiny. Kniha *Gender in Latin America*, kterou napsala společně s Nikki Craske, zkoumá důsledky transformace společnosti včetně legislativních změn.⁶ V roce 2007 bylo vydáno dílo *Gender, Generation and Poverty: Exploring the 'Feminisation of Poverty' in Africa, Asia and Latin America*, jedna z kapitol se věnuje podrobně genderu v Kostarice.⁷

Velmi autenticky je napsána kniha *The Costa Rican Women's Movement: A Reader* (editor Ilse Abshagen Leitinger), autorkami jsou přímo Kostaričanky. Zajímavě se zde prolíná vývoj ženského hnutí s kostarickou historií, prostor je věnován legislativním změnám i diskriminaci žen, přínosné je shrnutí organizací a institucí, které

---

¹ CONNELL, 2009

² MOMSEN, 2004

³ ØSTERGAARD, 1992

⁴ PALMER – MOLINA, 2004

⁵ BLOUET – BLOUET, 2006

⁶ CHANT – CRASKE, 2003

⁷ CHANT, 2007

se zabývají danou problematikou.⁸ David L. Clawson upozorňuje na problematiku zaměstnání žen v neformálním sektoru ve svém díle *Latin America & the Caribbean: Lands and Peoples*.⁹

Mezinárodní organizace poskytují celou řadu cenných informací. V popředí zájmu stojí Organizace spojených národů (OSN) a její programy. Především se jedná o Rozvojový program OSN (UNDP), který vydává *Human Development Report*, věnující se vývoji lidského rozvoje nejen v regionu, ale i v samotné Kostarice. Neméně důležitý je i nově zavedený Program OSN pro genderovou rovnost a posílení postavení žen (UN Women). Významné informace poskytuje Organizace OSN pro vzdělání, vědu a kulturu (UNESCO) a Ekonomická komise pro Latinskou Ameriku a Karibik (ECLAC).

Na národní úrovni poskytuje nejaktuálnější data Národní institut statistiky a sčítání obyvatel (INEC). Zkoumáním a vyhodnocováním dat z oblasti udržitelného rozvoje lidských zdrojů se zabývá Program stav národa (PEN). Výzkumu rozvoje Kostariky se věnují i místní univerzity.

Specializovaná instituce, která podporuje a chrání lidská práva žen v Kostarice, se jmenuje Národní institut žen (INAMU). Je tvůrcem a propagátorem národní politiky genderové rovnosti ve všech sférách života. Nepostradatelným zdrojem informací jsou i jednotlivá kostarická ministerstva – především Ministerstvo národního plánování a hospodářské politiky a Ministerstvo zdravotnictví. Data ke komunitám poskytují webové stránky místních samospráv.

---

⁸ LEITINGER, 1997

⁹ CLAWSON, 2006

4. Metody výzkumu, teoretický rámec práce

4.1 Metody výzkumu

Teorie k problematice genderu a kapitola věnující se základním poznatkům o Kostarice je zpracována rešeršně-kompilační metodou. Tato metoda je částečně využita i při tvorbě kapitoly postavení žen v Kostarice, kladen je zde důraz na využívání místních zdrojů.

Poznatky o postavení žen v konkrétních komunitách byly získány terénním šetřením. Výzkum v komunitě El Carmen probíhal od srpna do listopadu roku 2009 (celkem čtrnáct týdnů). Autorka měla zázemí a odborné vedení na Univerzitě EARTH (Pedro Bidegaray, Ph.D. a Héctor Medrano, Ph.D., spolupráce s oddělením komunitního rozvoje a lidských zdrojů), univerzita spolupracuje na rozvoji komunity El Carmen již několik let. Kromě výzkumu genderu se autorka podílela i na výzkumu sociálního kapitálu v komunitě a výzkumu možností žen uplatnit se na místním trhu práce.

Výzkum v komunitě San Juan se uskutečnil během šesti týdnů července a srpna roku 2010, zázemí se nacházelo přímo v komunitě u kostarické rodiny, která žije v místě přes dvacet let. Poradcem při výzkumu byl ředitel *Fundación Operación Gaya Internacional* Fernando Murillo.

Komunita El Carmen a San Juan se od sebe značně liší. Autorka se v komunitě El Carmen setkala s velkou uzavřeností a mnoha ženami, které se obávaly říct svůj názor či si svým názorem nebyly jisté. Delší časové období výzkumu přispělo k vybudování důvěry, a tím k poznání života žen na venkově. Komunita San Juan je otevřenější a ženy zde mají jasně vymezené názory. Ke kratšímu období výzkumu přispěla i skutečnost, že autorka již plyně komunikovala ve španělském jazyce.

4.1.1 Výzkum v komunitě El Carmen

Komunita El Carmen leží v provincii Limón, v kantonu Guácimo, v distriktu Pocora (viz příloha 1 a 2). Přesné vymezení zkoumané oblasti je znázorněno v příloze 3.

Po navázání prvotních kontaktů v komunitě El Carmen byl zahájen empirický výzkum. Po celou dobu výzkumu autorka používala metodu zjevného a zúčastněného pozorování.¹⁰ Hlavní náplní pozorování bylo zachytit každodenní život žen, jejich pozici v rámci rodiny, domácnosti i komunity. Jako nezbytné se projevilo pozorovat

---

¹⁰ SURYNEK – KOMÁRKOVÁ – KAŠPAROVÁ, 2001: 123

mimořádné události, které výrazně ovlivňují život žen – především oslavy patnáctých narozenin (*quinceañera*), narození dítěte a svatby.

Druhou použitou metodou bylo dotazníkové šetření (originální dotazník v příloze 4, překlad do českého jazyka v příloze 5). Anonymní dotazník obsahoval deset otevřených otázek. Po pilotním testu na deseti ženách bylo přeformulováno několik otázek. V El Carmen je celkově 272 domů, systematickým výběrem¹¹ byl vybrán každý třetí dům (celkem 91 domů), v domě byla požádána o vyplnění dotazníku jedna žena starší patnácti let (cílem bylo zjistit názory všech věkových kategorií – dcer, matek i babiček). Vzhledem k citlivému tématu dotazníku se některé ženy odmítly podělit o své názory, výsledkem je 80 vyplněných dotazníků.

Vzhledem k nízké úrovni vzdělání žen velmi často docházelo k situaci, kdy žena svolila k vyplnění dotazníku, avšak metoda výzkumu se změnila z dotazníkového šetření na standardizovaný rozhovor s dotazníkovým archem.¹²

Většina žen v El Carmen jsou ženy v domácnosti (*ama de casa*), proto byla šetření provedena v dopoledních či brzkých odpoledních hodinách před návratem partnera ze zaměstnání.

Poslední použitou metodou byl volný rozhovor, při kterém bylo jasně vymezené téma (postavení žen v Kostarice), to se rozvíjelo podle reakcí respondenta. Výběr respondentů proběhl technikou sněhové koule, při které původně dotazovaná žena navrhla další ženu pro rozhovor.¹³ Zahrnuty byly zástupkyně všech věkových i sociálních skupin.

4.1.2 Výzkum v komunitě San Juan

Komunita San Juan se nachází v provincii Heredia, v kantonu Santa Bárbara, v distriktu San Juan (viz příloha 1 a 6). Přesné vymezení oblasti výzkumu zobrazuje příloha 7.

Výzkum v komunitě San Juan se od předešlého výzkumu značně lišil, důvodem byly rozdílné problémy, které ženy v jednotlivých komunitách řešily. Důležitou součástí pozorování bylo fungování typické kostarické domácnosti a mezigenerační spory o postavení žen. Opět se jednalo o zjevné a zúčastněné pozorování.¹⁴

---

¹¹ JEŘÁBEK, 1992: 25

¹² JEŘÁBEK, 1992: 40

¹³ SURYNEK – KOMÁRKOVÁ – KAŠPAROVÁ, 2001: 70, 81

¹⁴ SURYNEK – KOMÁRKOVÁ – KAŠPAROVÁ, 2001: 123

Dotazníkové šetření se uskutečnilo s totožným dotazníkem jako v komunitě El Carmen (viz příloha 4 a 5), opět byly dotazovány pouze ženy starší patnácti let. Pilotní test na deseti ženách prokázal, že dotazník je srozumitelný. Respondentky dotazník vyplňovaly především ve večerních hodinách nebo o víkendech. Zajímavé bylo, že ženám v komunitě San Juan nevadila přítomnost mužského člena rodiny při vyplňování dotazníku, což by bylo v komunitě El Carmen nemyslitelné.

Komunita San Juan je rozsáhlejší než komunita El Carmen, proto se autorka zaměřila pouze na část při jižním okraji intravilánu komunity. Zkoumán byl přibližně stejný počet domů jako v El Carmen (cca 270 domů). Systematickým výběrem¹⁵ byl vybrán každý třetí dům (celkem 90 domů). Jako problematické se zde ukázaly neobydlené domy a ženy, které nebyly ochotné vyplnit dotazníky. Celkem bylo vyplněno 80 dotazníků.

Ženy pro rozhovory byly opět vybrány technikou sněhové koule. Volné rozhovory probíhaly na veřejných místech (kavárna, sportovní hřiště, pekařství).¹⁶

Získaná data z obou komunit byla zpracována standardními metodami kvantitativního a kvalitativního výzkumu (viz Základy sociologického výzkumu).¹⁷

4.2 Teoretický rámec práce

Práce se zabývá postavením žen v Kostarice – jinými slovy pozicí žen ve všech sférách života. Důležitou roli zde hraje gender. Toto slovo se v anglickém jazyce začalo běžně užívat v 70. letech 20. století. Gender vyjadřuje sociálně-kulturní rozdíly mezi ženami a muži. Je opakem anglického slova sex (česky pohlaví), které vyjadřuje biologické rozdíly mezi ženou a mužem.¹⁸

Francouzská feministka Simone de Beauvoir proslula výrokem: „*Žena se nerodí ženou, nýbrž se jí postupně během života stává*“. Tento citát postihuje důležitý vývoj osobnosti, která je ovlivněna mnoha faktory včetně sociálních vztahů a interakcí.¹⁹

Vztahy mezi muži a ženami nejsou harmonické. Konflikty zasahují do všech sfér života a mají rozličnou formu. Nejčastěji se setkáváme s podřadnou rolí ženy – vykonává domácí práce, pracuje za nízkou mzdu v neformálním sektoru a rozhodování přísluší pouze muži. V posledních letech dochází k obratu, měnící se ekonomické a

---

¹⁵ JEŘÁBEK, 1992: 25

¹⁶ SURYNEK – KOMÁRKOVÁ – KAŠPAROVÁ, 2001: 70, 81

¹⁷ SURYNEK – KOMÁRKOVÁ – KAŠPAROVÁ, 2001: 137–151

¹⁸ CONNELL, 2009: 9

¹⁹ CONNELL, 2009: 5, 10

politické vztahy mají vliv i na genderovou problematiku.²⁰ Genderové role (očekávané jednání související s ženou či mužem – např. žena na rodičovské dovolené, muž řídící autobus) pomalu ztrácí svoji sílu. Vliv má historické a politické zázemí stejně jako aktivita samotných žen.²¹

4.2.1 Mezinárodní vývoj ženských práv

Postavení žen je závislé na mnoha faktorech, důležitou úlohu hraje i mezinárodní postoj. Průkopníkem se často stává jeden stát, který ukáže nový směr – jako Nový Zéland v roce 1893, kdy ženy získaly volební právo.

V roce 1946 Ekonomická a sociální rada OSN (ECOSOC) zakládá Komisi pro postavení žen (CSW). Hlavním cílem Komise je prosazovat genderovou rovnost a ženská práva v politické, ekonomické, civilní, sociální a vzdělávací oblasti. Řeší též naléhavé problémy z oblasti práv žen. V současné době je hlavním tvůrcem politiky pro zlepšení postavení žen.²²

Mezník v oblasti mezinárodního práva znamenal přijetí Všeobecné deklarace lidských práv v roce 1948. Článek 2 jasně říká, že každý člověk má všechna práva a všechny svobody dané touto deklarací bez ohledu na pohlaví.²³

Komise pro postavení žen pořádá světové konference věnované problematice žen. První velká konference se uskutečnila v roce 1975 v Mexiku, tento rok byl vyhlášen jako Mezinárodní rok žen a znamenal velký obrat – začalo se jednat o ženských otázkách. OSN vnímala vzrůstající sílu ženského hnutí a vyhlásila období 1976–1985 za desetiletí žen: rovnost, rozvoj a mír. Problémy žen se dostaly na globální rovinu. V roce 1979 vznikla Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen (CEDAW), která byla přijata o dva roky později. Úmluva začleňuje i nově se vynořující problémy – HIV/AIDS, násilí proti ženám a postavení postižených žen.²⁴

Další konference se konala v Kodani (1980), poté v Nairobi (1985). Na čtvrté Konferenci o ženách (FWCW) v Pekingu v roce 1995 byla 189 států přijata Pekingská deklarace a akční platforma.²⁵

---

²⁰ ØSTERGAARD, 1992: 6, 7

²¹ MOMSEN, 2004: 2, 3

²² Commission on the Status of Women, 2006: 1, 2

²³ UN, 2005: 1

²⁴ Commission on the Status of Women, 2006: 9, 10

²⁵ Commission on the Status of Women, 2003

Pekingská akční platforma prosazuje odstranění všech překážek, které brání ženám účastnit se aktivně veřejného a soukromého života. Vymezeno bylo 12 kritických oblastí²⁶:

- ženy a chudoba
- ženy a vzdělání
- ženy a zdraví
- násilí vůči ženám
- dopady konfliktů na ženy
- ženy a ekonomika
- ženy a rozhodování
- systém na podporu žen
- lidská práva žen
- sdělovací prostředky a ženy
- přírodní zdroje, ochrana životního prostředí a ženy
- práva dívek

Na konferenci byla schválena nová strategie pro prosazování genderové rovnosti – gender mainstreaming. Tato strategie posuzuje dopady plánovaných předpisů, programů či politik na ženy a muže. Genderové hledisko je nutné zohledňovat na všech úrovních a ve všech oblastech rozhodování. Rovnost je nutné sledovat při návrhu, provedení, monitorování i evaluaci politik. Cílem je dosáhnout situace, kdy ženy a muži budou mít stejný prospěch a bude panovat genderová rovnost.²⁷

V roce 2000 vyhlásilo UNDP boj proti extrémní chudobě. Mezi osmi rozvojovými cíli tisíciletí (MDGs) je i prosazování genderové rovnosti a posilování role žen ve společnosti. Cílem tohoto MDG je odstranit nepoměr mezi dívkami a chlapci na základních a středních školách do roku 2005 a na všech úrovních vzdělávacího systému do roku 2015. Ukazateli plnění jsou poměr dívek a chlapců v primárním, sekundárním a terciárním vzdělání, podíl žen v zaměstnání mimo zemědělský sektor a zastoupení žen v národních parlamentech.²⁸ Dosažení rozvojových cílů tisíciletí je velmi důležité pro dosažení genderové rovnosti, tato rovnice platí i opačným směrem. Následující tabulka vysvětluje význam genderové rovnosti pro jednotlivé MDGs.

---

²⁶ UN, 1997: 7, 16, 17

²⁷ Commission on the Status of Women, 2003

²⁸ UNDP, 2008

Tabulka 1: Gender a MDGs²⁹

MDGs	Význam genderu
1. Odstranit extrémní chudobu a hlad	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Rovný přístup k získávání schopností a k příležitostem urychluje ekonomický růst. ▪ Rovný přístup k dopravní a energetické infrastruktuře zvyšuje ekonomickou aktivitu. ▪ Rovnost v zemědělství zvyšuje zemědělskou produkci. ▪ Investice do zdraví žen a výživy zvyšuje produktivitu.
2. Dosáhnout základního vzdělání pro všechny	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Vzdělané ženy snižují fertilitu a zvyšují účast žen na veřejném životě. ▪ Vzdělaná matka dbá na školní povinnosti, zdraví a výživu svých dětí.
3. Prosazovat genderovou rovnost a posílit roli žen ve společnosti	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Klíčový cíl pro všechny MDGs.
4. Snižit dětskou úmrtnost	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Vzdělání matky, příjem a empowerment redukuje dětskou úmrtnost.
5. Zlepšit zdraví matek	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Vzdělání matky a empowerment snižují mateřskou úmrtnost.
6. Bojovat s HIV/AIDS, malárií a dalšími nemocemi	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ekonomická nezávislost žen, větší povědomí a snadnější přístup k léčbě zvrátí šíření chorob.
7. Zajistit udržitelný stav životního prostředí	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Spravedlivé vlastnictví majetku a zdrojů umožní jejich udržitelnější správu.
8. Budovat světové partnerství pro rozvoj	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Rovnost v politice přinese více investic do rozvojové spolupráce.

4.2.2 Měření genderové rovnosti

Odborníci se dlouhodobě zabývají otázkou, jak měřit a monitorovat genderovou rovnost. Průkopníkem se v roce 1995 stal UNDP, který zavedl Gender-related Development Index (GDI) a Gender Empowerment Measure (GEM). Prvně jmenovaný index vychází z indexu lidského rozvoje (HDI), avšak je zvlášť kalkulován pro ženy a pro muže. GDI se zabývá třemi dimenzemi lidského rozvoje: dlouhý a zdravý život, znalosti a životní úroveň. Nabývá hodnot od 0 do 1, čím blíže je hodnota k číslu jedna, tím je pozice žen lepší. Stejným způsobem je hodnocen i GEM, který zkoumá nerovné příležitosti mezi ženami a muži. Zachycuje politické působení a rozhodování (měřeno procentuálním podílem žen v parlamentu), ekonomické působení a rozhodování (procentuální podíl žen na pozici zákonodárců, vyšších manažerů a odborných a technických profesí) a moc nad ekonomickými zdroji (rozdíly v příjmech).³⁰

²⁹ UN Millennium Project 2005, 2005: 31

³⁰ UNDP, 2010: 90, 215

Svět dospěl za patnáct let k přesnějšímu měření genderové rovnosti, ve Zprávě o lidském rozvoji 2010 UNDP představil Gender Inequality Index (GII). Index monitoruje ztrátu v lidském rozvoji zapříčiněnou nerovností mezi muži a ženami. Nabývá hodnot od 0 (perfektní rovnost) do 1 (úplná nerovnost).³¹

Index zahrnuje oblast zdraví, empowermentu a pracovního trhu. Mezi indikátory zdraví patří mateřská úmrtnost (= úmrtnost matek na 100 000 živě narozených dětí) a těhotenství mladistvých (definované jako počet narozených dětí na 1 000 žen ve věku 15–19 let). Druhá oblast operuje s indikátory vzdělání (procentuální podíl žen a mužů s alespoň středoškolským vzděláním starších 25 let) a politického zastoupení (procentuální podíl žen a mužů v parlamentu). Trh práce zajímá procento pracujících žen z produktivní ženské populace, stejně u mužské populace. Hodnoty GII v roce 2010 se pohybovaly od 0,17 do 0,85. Jinými slovy lidský rozvoj byl nerovností mezi ženami a muži snížen o 17 % až 85 %.³²

Mezi tzv. novou generaci indikátorů patří i Gender Equity Index (GEI), který vytvořila organizace Social Watch za účelem zviditelnění genderové problematiky a mezinárodního srovnání. GEI měří rozdíl mezi ženami a muži (gender gap), v ideálním případě GEI dosahuje hodnoty 100, což naznačuje, že ženy mají stejnou příležitost se uplatnit jako muži.³³

GEI je poskládan z indikátorů tří oblastí: vzdělání, ekonomika a empowerment. V rámci vzdělání se zaměřuje na gramotnost, zápis na základní, střední a vysoké školy. Podíl na ekonomických aktivitách a výše příjmu tvoří indikátory ekonomické části. Poslední oblast je zastoupena podílem žen na technických, manažerských a administrativních pozicích, množstvím žen v parlamentu a obsazení ministerských křesel.³⁴

Světové ekonomické fórum (WEF) představilo v roce 2006 Gender Gap Index (GGI), který zachycuje rozsah nerovností mezi ženami a muži a sleduje jejich pokrok. Nabývá hodnot od 0 (nerovnost) do 1 (rovnost). Index je postaven na čtyřech pilířích: ekonomická účast a příležitost, vzdělání, zdraví a přežití, politický empowerment. Základem indikátorů je poměr mezi muži a ženami v určité oblasti.³⁵

---

³¹ UNDP, 2010: 26

³² UNDP, 2010: 89–94, 215

³³ Social Watch, 2010a

³⁴ Social Watch, 2010b

³⁵ World Economic Forum, 2010: 3–6

Pět indikátorů patří do ekonomické oblasti (pracovní síla, mzdová rovnost za stejnou práci, příjmy, počet zákonodárců, vedoucích a řídicích pracovníků, počet odborných a technických pracovníků). Ve vzdělávací oblasti index kopíruje GEI – opět se jedná o gramotnost a přístup na všechny stupně vzdělávacího systému. Zdraví je charakterizováno dvěma indexy – poměrem pohlaví při narození a očekávanou délkou života. Politická dimenze je prezentována poměrem žen v parlamentu, poměrem ministryň a počtem let s ženou v čele státu či vlády za posledních padesát let.³⁶

Získávání rozsáhlého množství dat (celkem 14 indikátorů) zpočátku komplikovalo využívání indexu. Pouze dva indikátory zjišťuje WEF, ostatní data přebírá od nadnárodních organizací (UNDP, UNESCO, ILO, WHO).³⁶

Žádný z jmenovaných indexů nedokáže postihnout těžko měřitelný fenomén rozvojových zemí – práci v neformálním sektoru, kde mnoho žen a mužů pracuje celý život. Do statistických dat není započítána neplacená práce, kterou ženy či muži často vykonávají v rámci rodiny. Zcela chybí informace zabývající se zastoupením mužů a žen na lokální úrovni státní správy. Otázkou též zůstává, zda mezinárodní indexy dokážou postihnout specifický regionální kontext.³⁷

Mezinárodní gender index by měl vycházet z indikátorů, které jsou jednoduché k výpočtu, neobsahují příliš mnoho dat, jsou relevantní pro klíčové otázky genderové problematiky, umožňují srovnání a jsou cenově dostupné. V ideálním případě by po úpravě statistickým úřadem dané země dokázaly monitorovat vnitrostátní situaci a rozdíly v rámci země.³⁷

---

³⁶ World Economic Forum, 2010: 3–6

³⁷ MOSER, 2007: 39, 42

5. Základní informace o Kostarice

5.1 Přírodní podmínky

Kostarická republika (španělsky *República de Costa Rica*) se nachází v pevninské části Střední Ameriky. Rozloha je 51 100 km². Na severu sousedí s Nikaraguou (délka hranice 300 km), východní pobřeží omývá prostřednictvím Karibského moře Atlantský oceán (212 km), jižním sousedem je Panama (363 km) a na západně se rozkládá velmi členité pobřeží Tichého oceánu (1 254 km).³⁸

Kostarika leží na Karibské litosférické desce, kterou subdukuje Kokosová litosférická deska. Subdukce je příčinou časté seismické a vulkanické činnosti (např. vulkány *Arenal*, *Irazú*, *Poás*, *Turrialba* a *Rincón de la Vieja*), zformovala a nadále vytváří Středoamerickou Kordileru (*Cordillera Centroamericana*).³⁹

Kostarika je přírodními podmínkami rozdělena na tři oblasti – centrální vysočiny, karibské nížiny a pacifické nížiny. Centrální vysočiny se rozkládají ve vnitrozemí země, na severu převládají aktivní sopky, které jsou pokryty tropickým deštným pralesem. Na jihu centrální vysočiny se rozkládá nejvyšší pohoří země *Cordillera de Talamanca* s nejvyšší horou *Cerro Chirripó* (3 819 m n. m.). Hospodářské a politické centrum země se nachází na centrální náhorní plošině – mesetě (místními nazýváno *Valle Central* = Centrální údolí), která leží v nadmořské výšce 900 až 1 500 metrů. Úrodná vulkanická půda a příznivé klima učinily z plošiny nejhustěji zalidněnou oblast Kostariky.⁴⁰

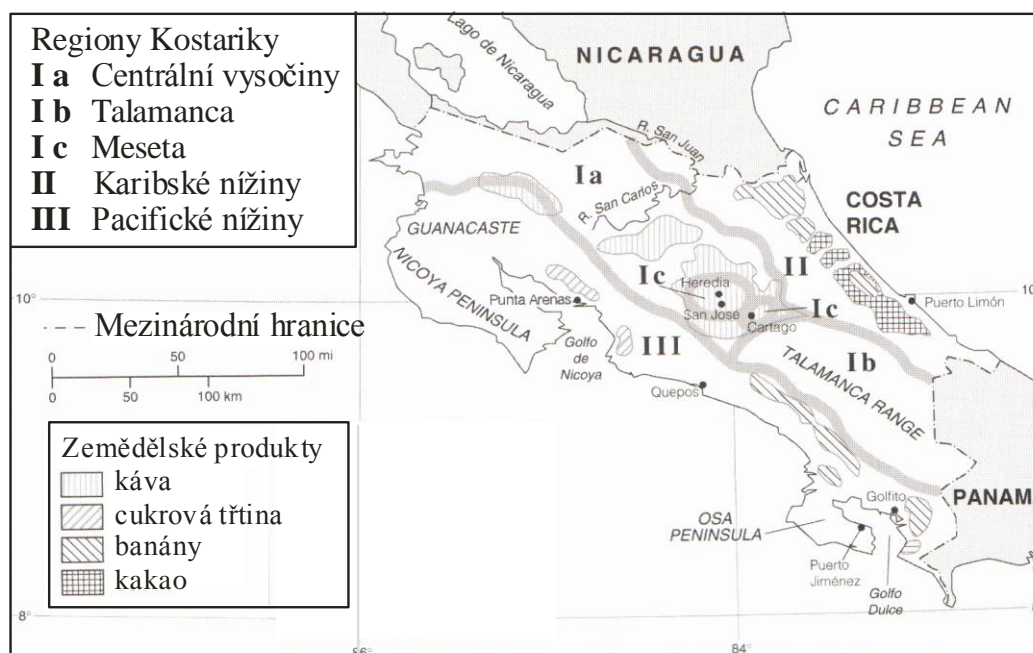
Karibskými nížinami protékají řeky, které odvádí vodu z centrálních vysočin. Původní krajinu (tropické deštné lesy) částečně nahradilo plantážní zemědělství, které se zde rozvíjí již od 80. let 19. století. Dominantní plodinou jsou banány a ananasy, většina plantáží je v Kostarice vlastněna nadnárodními společnostmi (*Chiquita*, *Dole*, *Del Monte*). Dříve využívaná železniční trať vedoucí z Limónu přes San José až na pacifické pobřeží je dnes nefunkční, nahrazuje ji silnice.⁴⁰

Pacifické nížiny jsou součástí riftového údolí, které se táhne z Nikaraguy. Oblast byla výrazně přeměněna činností člověka – lesy byly vykáceny pro pastviny a plantáže (banány, melouny a palmy na palmový olej). Dnes je pacifická oblast vnímána jako jedno z center turistického ruchu Kostariky.⁴⁰

³⁸ Instituto Geográfico Nacional, 2005

³⁹ BLOUET – BLOUET, 2006: 265, 266

⁴⁰ BLOUET – BLOUET, 2006: 289–291

Obrázek 1: Přírodní regiony⁴¹

Podnebí je tropické s vyrovnanými teplotami během roku. Podle množství srážek Kostaričané rozdělují rok na dvě období – *invierno* (= období dešťů) od května do listopadu a *verano* (= období sucha) od prosince do dubna.⁴²

Kostarika je jednou z dvaceti zemí s největší biodiverzitou na světě. Místní obyvatelé si přírody nesmírně váží a určitým stupněm ochrany chrání více jak čtvrtinu svého území. Celosvětově je známé kostarické úsilí prosazovat ekoturismus.⁴³

5.2 Socioekonomická charakteristika

Poslední odhady o počtu obyvatel z července roku 2010 hovoří o 4 562 087 Kostaričanů (51 % žen, 49 % mužů), sčítání obyvatel proběhne až během roku 2011.⁴⁴ Kostaričané sami sebe nazývají *Ticos*. Ve státě převládají obyvatelé evropského původu, pouze malou část tvoří indiáni, míšenci či černoši. 76 % obyvatel se oficiálně hlásí k římským katolíkům, 14 % k evangelíkům. Oficiální jazyk je španělský jazyk.⁴⁵

Vybrané demografické ukazatele se nacházejí v tabulce 2. Celkový přírůstek ovlivňovala v posledních letech silná migrační vlna z Nikaraguy, sami *Ticos* odhadují, že počet Nikaragujců žijících v Kostarice (legálně i nelegálně) překročil půl milionu.

⁴¹ Upraveno, originál: BLOUET – BLOUET, 2006: 287

⁴² HALL – BRIGNOLI, 2003: 18, 19

⁴³ Instituto Nacional de Biodiversidad, 2011

⁴⁴ INEC, 2010a: 6

⁴⁵ Central Intelligence Agency, 2010

Tabulka 2: Vybrané demografické ukazatele, rok 2009⁴⁶

Ukazatel	Hodnota
Hrubá míra porodnosti	16,63 ‰
Hrubá míra úmrtnosti	4,12 ‰
Hrubá míra přirozeného přírůstku	1,25 %
Celkový přírůstek	1,30 %
Fertilita	1,95
Kojenecká úmrtnost	8,84
Očekávaná délka života – ženy	81,8 let
Očekávaná délka života – muži	76,8 let

Kostarika je proslulá svým vzdělávacím systémem, gramotnost překračuje 96% hranici. Vzdělávací systém státu je zobrazen v příloze 8. V roce 2010 urbanizace dosáhla 64 %. Podle Zprávy o lidském rozvoji 2010 se Kostarika nachází na 62. pozici ze 169 států, s indexem lidského rozvoje (HDI) s hodnotou 0,725 se řadí mezi státy s vysokou úrovní lidského rozvoje.⁴⁷

Hustota zalidnění v roce 2009 byla téměř 90 obyvatel na 1 km², vyznačovala se obrovskou nerovnoměrností (viz obrázek 2, čísla pod názvy provincií udávají počet obyvatel na 1 km²). Nej hustěji zalidněna je oblast Centrální plošiny, především tzv. *Gran Área Metropolitana (GAM)*, která zasahuje na území čtyř provincií (San José, Alajuela, Cartago a Heredia), celkem zahrnuje 31 kantonů a 152 distriktů, žije zde 2,5 milionu Kostaričanů.⁴⁸

Předchozí odstavec naznačil správní členění země – nejvyšší správní jednotkou jsou provincie (*provincia*), kterých je sedm: San José, Alajuela, Cartago, Heredia, Guanacaste, Puntarenas, Limón (viz obrázek 2). Nižší správní jednotkou jsou kantony (*cantón*, 81), které se dělí na 473 obvodů (*distrito*).⁴⁹

---

⁴⁶ INEC, 2010b: 3

⁴⁷ UNDP, 2010: 144, 185, 193

⁴⁸ Ministerio de Vivienda y Asentamientos Humanos, 2008: 14

⁴⁹ Instituto Geográfico Nacional, 2005

Obrázek 2: Provincie, GAM, hustota zalidnění provincií v roce 2009⁵⁰

V červenci 2010 bylo v Kostarice 2,05 milionů ekonomicky aktivních lidí, 11 % z nich se narodilo v zahraničí. 15 % pracovalo v zemědělství, 20 % v průmyslu a 65 % ve službách. Nezaměstnanost klesla na 7,3 %. Pod národní hranici chudoby žilo 21 % obyvatel, 6 % z nich žilo v extrémní chudobě.⁵¹

Kostarika bývá nazývána Švýcarskem Střední Ameriky. V roce 2009 byl hrubý národní produkt na osobu přepočtený podle parity kupní síly 10 930 USD. Hodnota hrubého domácího produktu v roce 2009 dosáhla 29,24 miliard USD. Z toho 7 % vytvořil primární sektor, 27 % připadá průmyslu. Dominantní je již několik let terciární sektor, v roce 2009 se podílel na HDP 66 %, výrazně k tomu přispěly příjmy z cestovního ruchu.⁵²

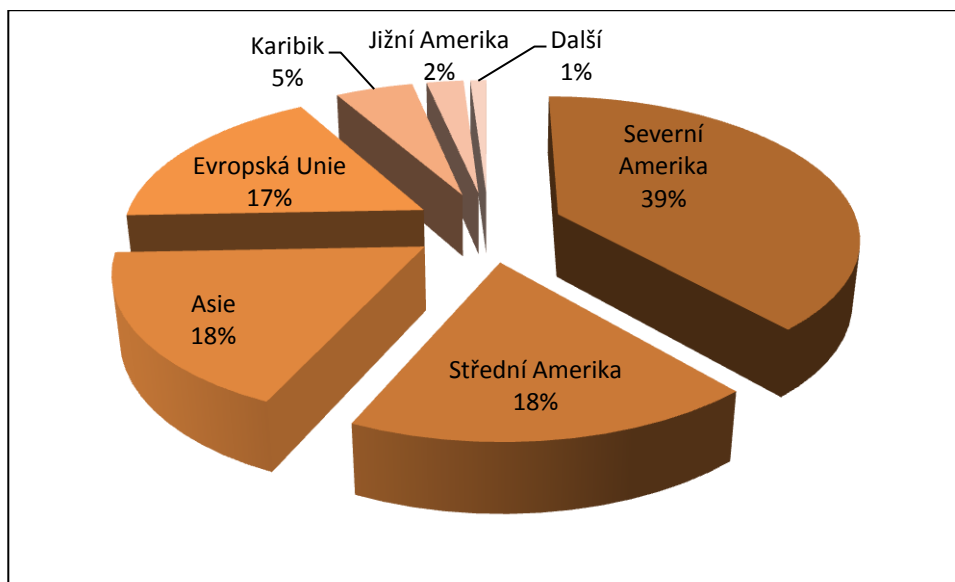
Saldo zahraničního obchodu v roce 2009 bylo záporné (-2,7 miliard USD). Exportu (8,7 miliard USD) dominovaly průmyslové výrobky (díly a příslušenství k počítačům, integrované digitální obvody, lékařské vybavení, potraviny, chemické

⁵⁰ Upraveno, originál: COLLADO, 2004: 21, data k hustotě zalidnění: INEC, 2010c: 78–90

⁵¹ INEC, 2010a: 3, 7, 12, 15

⁵² World Bank, 2010

výrobky). Zemědělství s rybářstvím se podílelo na vývozu 23 %, dominovaly čerstvé produkty (banány, ananasy, káva, řezané květiny a melouny). Regionální strukturu kostarického exportu znázorňuje obrázek 3. Hodnota importu dosáhla 11,4 miliard USD, v největší míře se dovážely integrované obvody a mikročipy, ropné deriváty, léky a automobily. Hlavními partnery byly USA, Mexiko a Japonsko.⁵³

Obrázek 3: Regionální struktura exportu, rok 2009⁵⁴

Významnou ekonomickou integrací, do které je Kostarika zapojena, se stala DR-CAFTA (*The Dominican Republic - Central American Free Trade Agreement*, španělsky *TLC – Tratado de Libre Comercio entre República Dominicana, Centroamérica y los Estados Unidos*). Členskými státy jsou USA, Guatemala, Salvador, Honduras, Nikaragua, Kostarika a Dominikánská republika. Pro Kostariku nabyla platnosti dne 1. ledna 2009. Dohoda se stala jedním z hlavních nástrojů obchodní politiky země. Kostarická vláda od TLC očekává, že eliminuje cla a další překážky obchodu, usnadní a zvýší vývoz kostarického zboží a služeb, přiláká investory, podpoří ekonomický růst a vytvoří více pracovních příležitostí.⁵⁵

Někteří Kostaričané se obávají následků, které dohoda může mít pro místní zemědělce, především se diskutuje o tom, že místní potraviny nebudou schopné konkurovat dotovaným potravinám z USA.

⁵³ Promotora del Comercio Exterior de Costa Rica, 2010: 2, 6, 10, 43, 218, 219

⁵⁴ Promotora del Comercio Exterior de Costa Rica, 2010: 96

⁵⁵ Ministerio de Comercio Exterior, 2009

5.3 Historie

Archeologové se domnívají, že první obyvatelé se objevili na území dnešní Kostariky přibližně 12 000 až 8 000 let před naším letopočtem. Na počátku 16. století Kostariku obývalo přibližně 400 000 indiánů, kteří žili převážně v oblasti severní pacifické nížiny a Centrálního údolí. V roce 1502 objevil Kryštof Kolumbus (*Cristobál Colón*) při své IV. výpravě kostarické pobřeží. Příchod Evropanů zdecimoval místní populaci, následkem epidemií (neštovice, tyfus, spalničky) žilo v roce 1611 na území dnešní Kostariky jen 10 000 indiánů.⁵⁶

Kostarická kolonie nebyla pro španělské kolonizátory atraktivní, protože vykazovala slabé ekonomické výsledky. Její hospodářství bylo založeno na zemědělství. Společně s dalšími středoamerickými státy získala Kostarika 15. září 1821 nezávislost. Moc převzali lidé z Centrálního údolí, nezávislý stát investoval do rozvoje kávových a posléze banánových plantáží. Kostarika nikdy nepoznala velké občanské nepokoje, dlouholetou vojenskou vládu či ataky od svých sousedů, přesto si prožila dvě vážnější krize.⁵⁷

V roce 1917 se v Kostarice odehrál vojenský převrat. Příčinou byla malá podpora veřejnosti reformám tehdejšího prezidenta. Krizi ovlivnily i USA, přesněji americká společnost United Fruit Company, která měla hlavní slovo při pěstování a vývozu kostarických banánů. Roku 1919 byla krize ukončena a země se vrátila k demokratickému systému vlády.⁵⁸

Další krize nastala v roce 1948, kdy se konaly prezidentské volby, výsledky voleb nebyly jednoznačné, opozice obvinila vládnoucí stranu z volebních podvodů. Následovala občanská válka, která trvala pět týdnů a vyžádala si 4 000 obětí. Důsledkem války bylo zrušení armády, Kostarika se tak napříště vyhnula vojenským převratům, které probíhaly v ostatních středoamerických státech. V roce 1983 Kostarika vyhlásila trvalou neutralitu v mezinárodních sporech a následně se několikrát stala prostředníkem při vyjednávání míru mezi válčícími stranami ve Střední Americe. Kostarický prezident Oscar Arias Sánchez dokonce za tyto aktivity obdržel v roce 1987 Nobelovu cenu míru. Zemi právem náleží označení „oáza demokracie“.⁵⁹

---

⁵⁶ MOLINA – PALMER, 1997: 3, 4, 12, 19

⁵⁷ PALMER – MOLINA, 2004: 1, 4, 11

⁵⁸ HALL – BRIGNOLI, 2003: 226, 227

⁵⁹ MOLINA – PALMER, 2005: 10, 11, 43, 44

6. Postavení žen v Kostarice

6.1 Regionální kontext

Základní stavební jednotkou latinskoamerické společnosti je rodina, která představuje bezpečnou zónu v často nepříznivých vnějších podmínkách. Typická rodina zahrnuje nejen otce, matku a děti, ale také prarodiče, tety, strýce, sestřenice a bratrance. Časté jsou tří- až čtyřgenerační domácnosti. V posledních letech se rodiny zmenšují (klesá fertilita), avšak jejich společenský význam zůstává. Role v rodině byly dříve přesně určeny (v některých oblastech Latinské Ameriky, především rurálních, přetrvává toto rozdělení dodnes). Od ženy se očekávalo, že vstoupí do manželství jako panna, bude muži věrná, porodí děti a pečlivě se bude starat o domácnost. Její svět byl světem rodiny a domácnosti. Dominantní úlohu v rodině měl muž vládoucí silnou rukou (*mano dura*), na druhou stranu se od muže očekávalo úplné zajištění rodiny.⁶⁰

Moderní doba přinesla transformaci společnosti, která se dotkla ekonomické, politické, sociální, demografické i kulturní oblasti. Snižující se životní úroveň přiměla některé rodiny k přehodnocení tradiční role žen, od 80. let 20. století roste podíl žen na celkové pracovní síle. Ženy se stávají ekonomicky nezávislé, což jim přináší nové možnosti.⁶¹

V posledních letech se v Latinské Americe rozmáhá fenomén feminizace chudoby, ženy jsou často označovány jako ty „nejchudší z chudých“. Fenomén je postaven na skutečnosti, že mnoho domácností vedených ženami žije pod hranicí chudoby. Za nízkou životní úroveň lze nalézt znevýhodnění žen v zaměstnání, rozdílné platové podmínky pro ženy a muže, práci žen v neformálním sektoru a nepřispívání bývalého partnera na chod domácnosti.⁶²

Součástí latinskoamerické kultury je i *machismo* (machismus) a *marianismo*. Pojem machismus označuje určitý druh vztahu mezi mužem a ženou, kde žena má podřadné postavení. V mírné formě se jedná o arogantní postoj mužů vůči ženám. Silněji se machismus projevuje v případech, kdy muž dominuje nad ženou takovým způsobem, že ztratí sebevědomí a nezávislost. Následně uvěří, že potřebuje jeho ochranu a svůj život podřídí pouze jeho potřebám a přáním. Nejhorší forma machismu se vyznačuje úplnou dominancí muže nad ženou, spojená je s domácím násilím.

---

⁶⁰ VANDEN – PREVOST, 2006: 113–117

⁶¹ CHANT – CRASKE, 2003: 164, 165

⁶² CHANT, 2007: 320

Machista je člověk (muž či žena), který podporuje myšlenku nadřazenosti mužů ve společnosti.⁶³

Určitým protikladem machismu je *marianismo*, které se inspirovalo kultem Panny Marie (*Virgen María*), avšak nejedná se o náboženskou praktiku. Hlavní myšlenkou je duchovní a morální nadřazenost žen nad muži a jejich síla, která vytváří prostor pro sebeodříkání a určuje jejich podřadnou roli v rodině a ve společnosti.⁶⁴

6.2 Ukazatele genderové rovnosti

Postavení žen v každé zemi je velmi specifické. Chceme-li srovnávat jednotlivé země, je nutné použít zavedené indexy měření genderové rovnosti. Přehled hodnot jednotlivých indikátorů ukáže silné a slabé stránky postavení žen v Kostarice.

Genderový index rozvoje (GDI) je k dispozici z roku 2007. Hodnoty přiřadily Kostarice místo v první padesátce států, je zde obklopena dalšími latinskoamerickými státy (Chile, Uruguay, Argentina, Mexiko a Kuba).⁶⁵

Tabulka 3: Gender-related Development Index, rok 2007⁶⁵

Index	Pořadí	Hodnota	Indikátory	Hodnota pro ženy	Hodnota pro muže
GDI	47. z 155	0,848	Očekávaná délka života	81,3 let	76,4 let
			Gramotnost	96,2 %	95,7 %
			Zápis do škol	74,4 %	71,6 %
			Příjem	6 788 USD	14 763 USD
GDI = 1 = ideální stav					

Zpráva o lidském rozvoji z roku 2009 umístila Kostariku na výbornou 27. pozici v měření nerovných příležitostí mezi ženami a muži (GEM). Kostarika se ocitla v regionálním měřítku na třetí pozici po Trinidadu a Tobagu a Argentině.⁶⁶

Tabulka 4: Gender Empowerment Measure, rok 2009⁶⁶

Index	Pořadí	Hodnota	Indikátory	Hodnota
GEM	27. z 109	0,685	Podíl žen v parlamentu	37 %
			Podíl žen na pozici: - zákonodárců a vyšších manažerů	27 %
			- odborných a technických profesí	43 %
			Poměr příjmu ženy k příjmu muže	0,46
GEM = 1 = úplná rovnost				

⁶³ VANDEN – PREVOST, 2006: 116

⁶⁴ CHANT – CRASKE, 2003: 9, 10

⁶⁵ UNDP, 2009: 181, 185

⁶⁶ UNDP, 2009: 186, 190

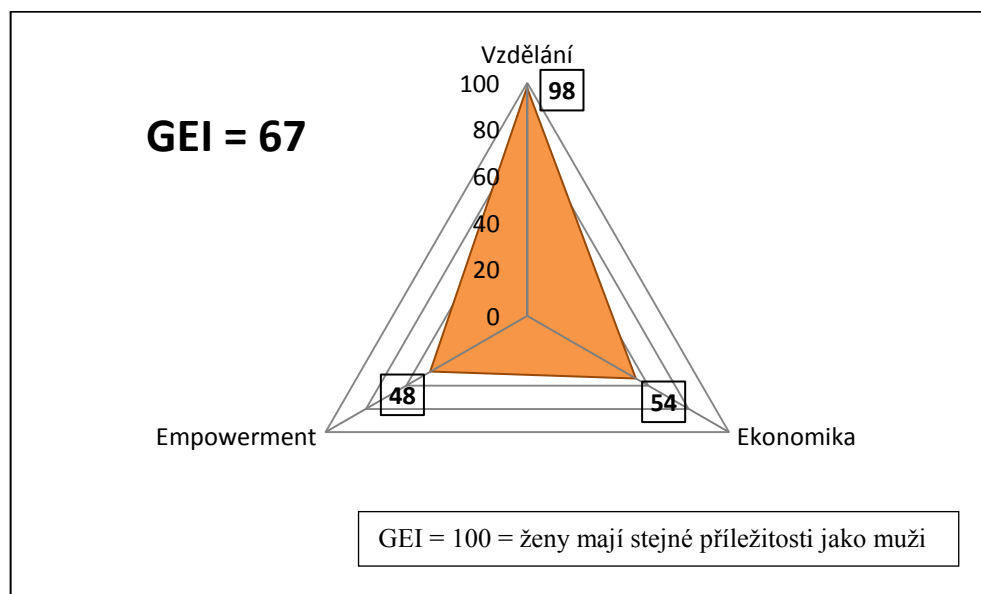

Průměrná hodnota Gender Inequality Indexu na světě v roce 2008 byla 0,560, v Latinské Americe a Karibiku 0,609. Kostarika (hodnota GII 0,501) se nachází na třetí pozici v regionu po Barbadosu a Trinidadu a Tobagu.⁶⁷

Tabulka 5: Gender Inequality Index, rok 2008⁶⁷

Index	Pořadí	Hodnota	Indikátory	Hodnota	
GII	51. z 138	0,501	Mateřská úmrtnost (na 100 000 živě narozených dětí)	30	
			Těhotenství mladistvých (počet narozených dětí na 1 000 žen ve věku rodičky 15–19 let)	67	
			Zastoupení v parlamentu	Ženy	Muži
			Populace starší 25-ti let s minimálně středoškolským vzděláním	37 %	63 %
GII = 0 = perfektní rovnost			Podíl pracujících na produktivní populaci	54 %	53 %
				49 %	84 %

Podle Gender Equity Indexu 2009 Kostarice patří 60. příčka ze 157 států. Regionální GEI pro Latinskou Ameriku je roven 66, v posledních letech bylo zaznamenáno výrazné zlepšení.⁶⁸

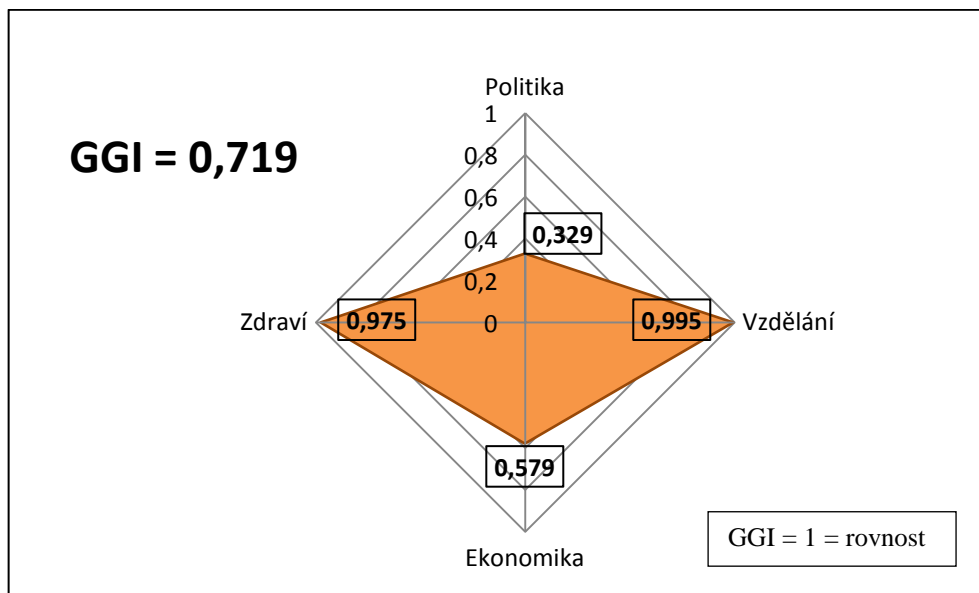

Obrázek 4: Gender Equity Index, rok 2009⁶⁸

⁶⁷ UNDP, 2010: 156, 157, 160

⁶⁸ Social Watch, 2010c: 47, 48

V roce 2010 Kostarika zaujímal 28. pozici ze 134 států podle hodnocení Gender Gap Indexu. V rámci regionu Latinské Ameriky (GGI = 0,691) Kostarice náleží třetí pozice za Trinidadem a Tobagem a Kubou.⁶⁹

Obrázek 5: Gender Gap Index, rok 2010⁶⁹

Velmi silnou stránkou kostarické společnosti je vzdělání. Sami Kostaričané jsou pyšní na to, že peníze, které v jiných státech Latinské Ameriky plynou do zbrojení, investují do vzdělávacího systému. Přístup ke vzdělání je umožněn každému obyvateli Kostariky bez ohledu na pohlaví, v posledních letech se projevuje větší zájem o vzdělání u dívek. Těhotenství mladistvých dívek často znamená konec studia a možnosti zlepšit svoji životní úroveň.

Celosvětově není mnoho žen, které by se podílely na politickém rozhodování. Kostarika má vysoký podíl poslankyň, dosáhla toho díky zavedení kvót pro ženy v parlamentu. V indexech není zatím zohledněna skutečnost, že v čele Kostariky stojí od května 2010 první žena v historii země – Laura Chinchilla. Její vláda je téměř z jedné poloviny tvořena ministryněmi.

Slabou stránkou postavení kostarických žen je míra jejich zapojení do ekonomických aktivit. Ženy často vykonávají práci neplacenou či práci v neformálním sektoru. Pokud při placené práci vykonávají stejnou činnost jako muži, je jejich ocenění nižší. Podíl žen na celkové pracovní síle stoupá, příčinou je vzdělanější mladá generace.

⁶⁹ World Economic Forum, 2010: 20, 108, 109

6.3 Vývoj ženských práv

První projevy nespokojenosti s postavením žen v Kostarice se objevily již v 19. století. Ve vysoké společnosti se nejvýrazněji prosazovala vzdělaná Manuela Escalante, známá též jako „první feministka Kostariky“. Proslavila se i Francisca (Pancha) Carrasco Jiménez, která byla první ženou v kostarickém vojsku. Za své odvážné činy získala medaili a na konci 20. století se stala symbolem ženského hnutí.⁷⁰

Za počáteční fázi náročného a vleklého boje za politická a občanská práva žen v Kostarice se považuje přelom 19. a 20. století. Veřejná diskuze o právech žen se stala silnější díky podpoře mezinárodního feministického hnutí a sociálně-politickým reformám v zemi.⁷¹

V roce 1923 vznikla Feministická liga (*Liga Feminista*), která prosazovala volební práva žen, ale také rozvoj sociální péče a vzdělání a vedla kampaně proti alkoholismu. Její první prezidentkou byla právnička a veřejná zastánkyně práv žen Ángela Acuña.⁷¹

Feministická liga stála v čele boje za volební práva žen, výsledkem silného nátlaku ve 30. a 40. letech 20. století bylo v roce 1949 dosažení práva žen volit a být zvolen. Poprvé ženy svého práva využily ve volbách v roce 1953. Prvotní nadšení brzy vyprchalo a ženy zjistily, že velmi problematické bylo právo být zvolen. V období let 1953 až 1986 bylo v parlamentu průměrně 6 % žen, podobná situace panovala i v obsazování ministerstev.⁷⁰ Změny přinesl až rok 1986, kdy se první žena – Victoria Garrón Orozco de Doyan – stala viceprezidentkou republiky.⁷²

Charakteristickým rysem zákonodárství v Latinské Americe v 90. letech 20. století se stalo zavádění volebních kvót pro genderovou rovnost. Kvóty se staly velmi rychle mechanismem, který zajišťoval účast žen na řízení země.⁷³ Reforma kostarického volebního zákona z roku 1996 nařizovala minimálně 40% zastoupení žen na kandidátní listině. Změna byla poprvé aplikována při volbách v roce 1998, v roce 1999 byl zákon upraven tak, že 40 % žen na kandidátní listině musí být na volitelných pozicích. Na obrázku 6 lze zřetelně vidět důsledky této reformy pro zastoupení žen v parlamentu.⁷¹

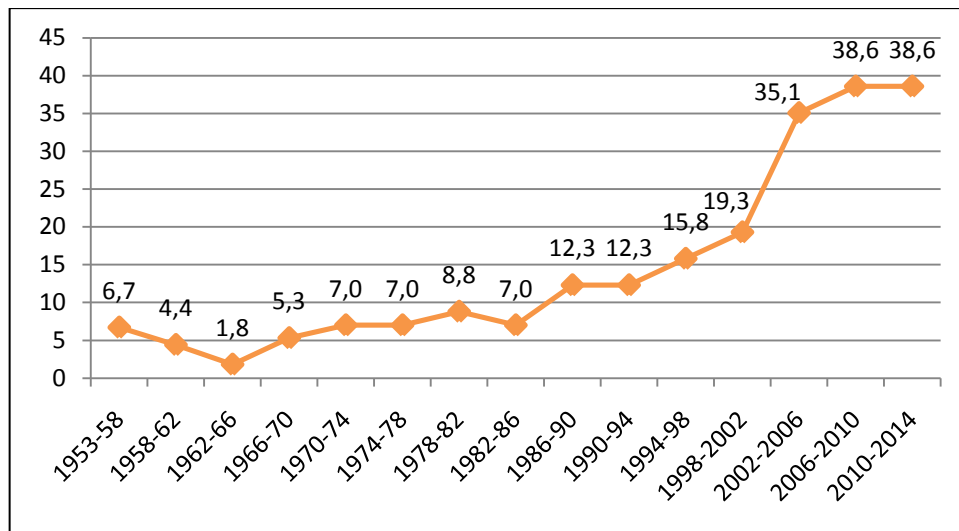
---

⁷⁰ LEITINGER, 1997: 5–11

⁷¹ INAMU, 2009a

⁷² CHRISTENSEN, 2007

⁷³ CHANT – CRASKE, 2003: 40, 41

Obrázek 6: Procentuální zastoupení žen v kostarickém parlamentu⁷⁴

V roce 2009 byla kvóta zvýšena na 50 % a na kandidátní listině se musí střídát pravidelně ženy a muži, poprvé byl princip parity a střídání vyzkoušen v prosinci 2010 při komunálních volbách. V květnu 2010 se do čela země poprvé v historii postavila žena – Laura Chinchilla. Její vláda je složena z 21 ministerstev, devět z nich vedou ženy.⁷⁵

6.4 Národní strategie genderové rovnosti

Mezinárodní vývoj v oblasti genderu přiměl kostarickou vládu založit v roce 1974 kancelář věnující se výhradně problematice žen. V roce 1986 se z ní vyvinulo Národní středisko pro rozvoj žen a rodiny (*Centro Nacional para el Desarrollo de la Mujer y la Familia*) a ve stejném roce Kostarika podepsala Úmluvu o odstranění všech forem diskriminace žen (CEDAW). Od roku 1998 nese instituce název Národní institut pro ženy (*Instituto Nacional de las Mujeres, INAMU*).⁷⁶

Právní nástroje se snaží zlepšit postavení žen již delší dobu, největší rozmach zákonů na podporu žen nastal v 90. letech 20. století. Výběr nejdůležitějších zákonů je uveden v příloze 9. Výraznou snahou o dosažení genderové rovnosti byl v roce 1996 Národní plán pro rovné příležitosti žen a mužů (*Plan Nacional para la Igualdad de Oportunidades entre Mujeres y Hombres*), představen byl též plán věnující pozornost domácímu násilí (*Plan para la Atención y Prevención de la Violencia Intrafamiliar*).⁷⁶

⁷⁴ TORRES, 2010: 88, 89

⁷⁵ TORRES, 2010: 12, 15, 48, 49, 55

⁷⁶ TORRES, 2010: 38, 47, 48

V současné době je aktuální strategií Národní politika genderové rovnosti a spravedlnosti 2007–2017 (*Política Nacional para la Igualdad y Equidad de Género 2007–2017*). Národní strategie vybrala šest klíčových cílů, které mají být do roku 2017 splněny, v příloze 10 se nachází jejich stručný přehled.⁷⁷

Vláda Laury Chinchilly představila v prosinci 2010 Národní plán rozvoje (*Plan Nacional de Desarrollo 2011–2014 “María Teresa Obregón Zamora”* – jedna z prvních tří poslankyň zvolených v roce 1953 do parlamentu). Jedním z cílů vlády je i sociální blahobyt zahrnující genderovou rovnost, pozornost je věnována feminizaci chudoby.⁷⁸

Součástí Národního plánu rozvoje je i plnění Rozvojových cílů tisíciletí (MDGs). Cíl číslo tři (prosazovat genderovou rovnost a posílit roli žen ve společnosti) má v Kostarice silné legislativní a institucionální zázemí, přesto jsou především na trhu práce patrné výrazné nerovnosti.⁷⁹ Plnění 3. cíle MDGs je shrnuto v tabulce 6, mezinárodní varianta je na národní verzi doplněna o dva další cíle:

- Do roku 2015 zvýšit účast žen na trhu práce a snížit rozdíly ve mzdách mezi ženami a muži.
- Do roku 2015 dosáhnout a udržet minimálně 40 % žen ve volených pozicích a pozicích řídicích veřejný sektor.⁸⁰

Tabulka 6: Plnění 3. cíle MDGs⁸⁰

Indikátor	Rok 1990	Rok 2009
Poměr dívek a chlapců		
- v primárním vzdělání	0,94	1,00
- v sekundárním vzdělání	0,94	1,08
- v terciárním vzdělání	?	1,26
Podíl žen v zaměstnání mimo zemědělství (%)	35,3	39,9
Zastoupení žen v parlamentu (%)	12,3	38,6
Ekonomická participace (%)		
- ženy	30,3	42,1
- muži	77,0	71,5
Nezaměstnanost (%)		
- ženy	5,9	9,9
- muži	4,2	6,6
Relativní rozdíl v průměrném měsíčním příjmu muže a ženy (%)	0,21	0,20
Procentuální podíl žen na radnicích	12,4	47,5
Procentuální podíl ministryň	10,0	42,8 (2010)

⁷⁷ INAMU, 2007: 11

⁷⁸ Ministerio de Planificación Nacional y Política Económica, 2010a: 13, 48

⁷⁹ Ministerio de Planificación Nacional y Política Económica, 2010a: 105, 106

⁸⁰ Ministerio de Planificación Nacional y Política Económica, 2010b: 62, 192–196

6.5 Neziskové organizace, univerzity, média

V Kostarice existuje velmi rozvinutá síť nevládních neziskových organizací zabývajících se problémy žen. Jejich charakter je velmi rozmanitý, nalezneme zde lokální asociace založené na společné činnosti či profesi (např. asociace žen v zemědělství, v řemeslné výrobě, asociace domácích pracovnic, asociace producentek místních specialit, asociace podnikatelek). Časté jsou též asociace postavené na společné kultuře (např. afrokaribské ženy, indiánské ženy) či myšlenkách rozvoje (např. asociace pro sociální rozvoj). Profesionálnější charakter mají organizace působící celostátně. Odborně vzdělaní a placení pracovníci řídí projekty a spolupracují s organizacemi v zahraničí. Samozřejmostí je zapojení do debat o aktuálních problémech a předkládání vlastních návrhů řešení.

Jednou z prvních organizací, která dokázala efektivně podporovat lidská práva žen, byla Aliance kostarických žen (*Alianza de Mujeres Costarricenses*), která vznikla již v roce 1952. Organizace bojuje za sociální spravedlnost, mír a genderovou rovnost. Cílem je odstranit veškeré formy diskriminace, zavést rovné pracovní podmínky a začlenit rodinu do každodenních činností v domácnosti.⁸¹

Nejvýraznější postavení má aktuálně CEFEMINA (*Centro Feminista de Información y Acción*), která byla založena v roce 1981. Hlavním cílem organizace je dosažení práv žen a odstranění jakékoliv formy diskriminace. Velmi výrazným projektem byla akce "*Mujer No Estás Sola*" („Ženo, nejsi sama“), která upozornila na problematiku domácího násilí a možné prevence. Organizace rozvíjí projekty věnující se migrantkám, problémům mladých dívek či postavení žen v ekonomice země.⁸²

Velmi důležitou roli mají kostarické univerzity. Na *Universidad de Costa Rica* zkoumají problematiku genderu již od roku 1987, v roce 1999 vzniklo speciální centrum (*Centro de Investigación en Estudios de la Mujer*). Hlavním cílem je rozšířit společenské povědomí o situaci žen v Kostarice a podporovat genderovou rovnost.⁸³ Velmi podobné cíle si klade i institut spadající pod *Universidad Nacional (Instituto de Estudios de la Mujer)*. Větší důraz je zde kladen na spolupráci s dalšími agenturami a institucemi na národní i mezinárodní úrovni.⁸⁴ Univerzity nabízí studium oborů zabývajících se problematikou genderu.

---

⁸¹ Groots International, 2002

⁸² Centro Feminista de Información y Acción, 2010

⁸³ Centro de Investigación en Estudios de la Mujer, Universidad de Costa Rica, 2009

⁸⁴ Instituto de Estudios de la Mujer, Universidad Nacional, 2008

V posledních letech vzrůstá počet masových médií, která zahrnují do svého vysílání problematiku genderu. Ze San José dokonce vysílá Mezinárodní feministické rádio (*Radio Internacional Feminista*), které přináší aktuální informace o problematice a aktivně se zapojuje do mezinárodních kampaní proti domácímu násilí.

6.6 Sociální aspekty

Jak již bylo řečeno, státy Latinské Ameriky procházejí velmi výraznou transformací společnosti. Ta plně ovlivňuje i obyvatelstvo Kostariky. Typickým příkladem je klesající fertilita, v roce 1989 na jednu ženu připadalo 3,26 dětí, o dvacet let později je to 1,95 dítěte. V posledních pěti letech se fertilita téměř ustálila. Nejčastější věk rodičky je 20–29 let (55 % všech narozených dětí), druhou nejpočetnější skupinou jsou mladistvé matky (15–19 let, 19 %).⁸⁵

Těhotenství mladistvých se stává vážným problémem kostarické společnosti. Nedostatek informací, zaostávající sexuální výchova dětí a mladistvých, nedostatečná podpora rodiny, nepřítomnost otce dítěte, nevyhovující zdravotní péče a stigma místní komunity jsou typické podmínky, se kterými se setkává mladistvá těhotná. Příčinou těhotenství bývá i nedostatek příležitostí – dívka nevidí možnost studovat a věnovat se kariéře, nedostává se jí poradenství a informací o reprodukčním zdraví, na venkově přetrvává primární role ženy jako matky. Mnoho dětí dospívajících matek je výsledkem sexuálního násilí, ke kterému dochází v rodině, komunitě či vzdělávacích centrech.⁸⁶ Mnoho žen považuje těhotenství mladistvých za jistou vstupenku do života v chudobě.⁸⁷

Podle posledních dostupných údajů (rok 1999) používá 80 % žen určitou antikoncepční metodu. Potraty jsou v Kostarice nelegální, výjimkou jsou situace, kdy těhotenství ohrožuje život či zdraví matky. V případě znásilnění či incestu žena nemůže potrat legálně podstoupit.⁸⁸

Ilegální provádění potratů je málokdy trestáno a často vyhledáváno. Finančně náročnější je návštěva soukromé kliniky, proto mnoho žen volí návštěvu méně kvalifikovaného a levnějšího lékaře. Komplikace spojené s nelegálně provedeným potratem jsou nejčastější příčiny mateřské úmrtnosti.⁸⁹ Mateřská úmrtnost v roce 2009 byla 27 zemřelých matek na 100 000 živě narozených dětí.⁸⁵

---

⁸⁵ INEC, 2010d: 8–11, 23

⁸⁶ INAMU, 2009b

⁸⁷ CHANT, 2007: 313

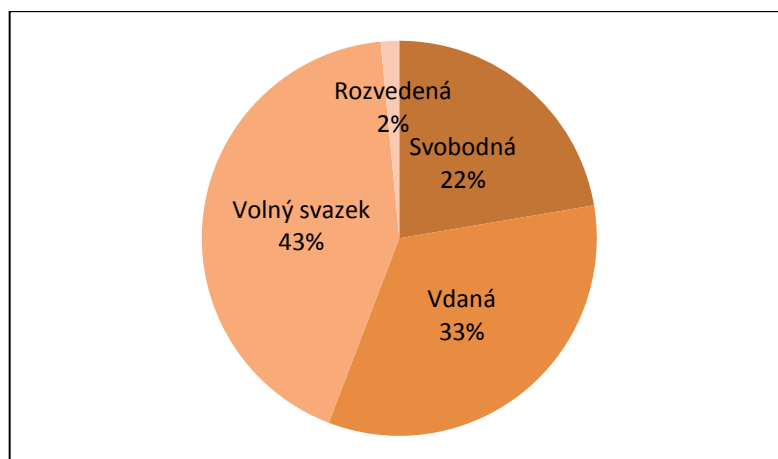
⁸⁸ Ministerio de Salud, 2005: 66, 69

⁸⁹ BIESANZ – BIESANZ – BIESANZ, 1999: 173

V roce 2009 se uskutečnilo v Kostarice téměř 24 000 svateb (na 1 000 obyvatel připadá 5,3 svateb, v roce 1989 to bylo 7,71 svateb), průměrný věk nevěsty se za posledních dvacet let zvýšil z 23 na 28 let, u ženicha z 26 na 31 let. Výrazně se změnil i charakter sňatků – dříve dominovaly církevní sňatky (65 % v roce 1989), dnes převažují civilní obřady (70 % v roce 2009).

Typickým rysem kostarické společnosti jsou i *unión libre* neboli volné svazky. V roce 2009 se většina dětí narodila právě v nich (obrázek 7).⁹⁰ Páry preferují volné soužití z mnoha důvodů, jedním z nich jsou vysoké náklady na svatbu a případný rozvod. V zemědělských oblastech hraje roli sezonní stěhování dělníků za prací, které často vede k založení nové rodiny v místě práce. Volný svazek může být pevnější než manželství, ale také může být vnímán jako dočasný.⁹¹

Určitou přechodnou formou mezi volným svazkem a manželstvím je *unión de hecho* (de facto manželství). Zákon dává tomuto svazku po třech letech trvání stejná práva a povinnosti jako manželům, řeší i případný rozchod a následnou podporu dětí.⁹²

Obrázek 7: Narozené děti podle rodinného stavu matky, rok 2009⁹³

V roce 1999 vrcholila tendence otců nepřiznávat otcovství, 30 % narozených dětí mělo v rodném listě uvedeno *padre desconocido* (otec neznámý), převažovaly děti mladistvých rodiček. Matky těchto dětí musely převzít za své potomky plnou odpovědnost po ekonomické, zdravotní, vzdělávací a výchovné stránce. Situace byla kritická především pro ženy žijící pod hranicí chudoby.⁹⁴

⁹⁰ INEC, 2010d: 13, 14

⁹¹ CHANT – CRASKE, 2003: 170–173

⁹² BIESANZ – BIESANZ – BIESANZ, 1999: 172

⁹³ INEC, 2010e: 48

⁹⁴ INAMU, 2005: 29

Kostarická ústava ve svém článku 53 jasně říká, že „*Podle zákona má každý právo znát své rodiče.*“ V roce 2001 vstupuje v platnost zákon o odpovědném otcovství, který zjednodušuje proces uznávání otcovství a chrání základní práva dětí. Pokud otec odmítá přiznat otcovství, je poslán na testy DNA. Pozitivní výsledek dává dítěti otcovo příjmení a otec je povinen se ekonomicky podílet zpětně na těhotenství matky a na pokrytí výdajů na dítě až do 18. narozenin, v případě studia do 25 let (jídlo, oblečení, lékařská péče, vzdělání, bydlení, doprava).⁹⁵ O efektivitě zákona svědčí údaj z roku 2009, kdy *padre desconocido* figuroval pouze u 8 % narozených dětí.⁹⁶

Těhotná žena má ze zákona právo odejít na rodičovskou dovolenou měsíc před porodem a zůstat s dítětem tři měsíce doma. Po dobu těchto čtyř měsíců jí je vyplácena 100 % hodnota její mzdy (50 % platí zaměstnavatel, 50 % Kostarický fond sociálního zabezpečení – *Caja Costarricense de Seguro Social*). Pokud lékař prohlásí za nezbytné pokračovat v kojení dítěte, zaměstnavatel má povinnost poskytnout ženě přestávky na kojení (15 minut jednou za 3 hodiny nebo 30 minut dvakrát denně).⁹⁷

Kostarika se v posledních letech potýká s krizí tradiční rodiny. Snižuje se počet sňatků a narůstá množství rozvodů. Od roku 1990 do roku 2004 se počet rozvodů téměř ztrojnásobil (z 15 na 41 rozvodů na 100 manželství).⁹⁸ Zatímco dříve byl rozvod v katolické Kostarice považován za společensky neakceptovatelný, mladá generace ho bere jako běžnou součást života.

Ženy v rozvodovém řízení procházejí obrovskou krizí – obávají se samoty, čelí kritice okolí, snižuje se jejich životní úroveň, učí se samostatně rozhodovat a trápí je vyhlídky do budoucnosti. Po čase vyplouvají na povrch příčiny rozvodu – velmi často se hovoří o domácím násilí (fyzické násilí, sexuální a psychická agrese a ekonomické vykořisťování).⁹⁹

Domácí násilí se stalo veřejně skloňovaným tématem až na konci 90. let 20. století. Výzkum z roku 2003 přinesl kostarické společnosti šokující data – téměř 60 % žen se přímo setkalo s domácím násilím, nejčastěji se jednalo o psychické a fyzické násilí. O alarmující míře domácího násilí svědčí i stále větší vytíženost speciálních telefonních linek, které poskytují obětem poradenství a pomoc.¹⁰⁰

---

⁹⁵ INAMU, 2005: 3–5, 29, 37

⁹⁶ INEC, 2010e: 48

⁹⁷ Asamblea Legislativa de República de Costa Rica, 2008: článek 95 a 97

⁹⁸ Comisión Económica para América Latina y el Caribe, 2005: 7, 8

⁹⁹ LEITINGER, 1997: 108, 109

¹⁰⁰ Ministerio de Salud, 2005: 86, 87

Stoupající tendenci vykazuje míra úmrtnosti zaviněna domácím násilím (z 0,4 obětí na 100 000 obyvatel v roce 1996 na 1,1 v roce 2005), nejčastějšími oběťmi jsou ženy, které umírají rukou svých partnerů či bývalých partnerů (30 obětí v roce 2005).¹⁰¹ V roce 2009 bylo zaznamenáno na území Kostariky 52 104 případů domácího násilí. O vážnosti situace svědčí i to, že se násilí proti ženám věnuje jeden ze šesti cílů Národní politiky genderové rovnosti a spravedlnosti 2007–2017 (viz příloha 10).

Latinská Amerika je regionem, kde stoupá množství domácností vedených ženami samoživitelkami (*jefatura femenina*). Není to pouze trend posledních let, statistiky dokazují, že již v polovině 80. let 20. století 22 % domácností vedly ženy.¹⁰² Kostarika není výjimkou, v roce 2010 zde bylo 33,7 % domácností vedených ženami. Problematické je, že v kategorii chudoby a extrémní chudoby skupina dosáhla podílu 36 %, respektive 41 %.¹⁰³

Za příčiny znepokojivého trendu feminizace chudoby lze označit omezený přístup na trh práce (nižší mzda v porovnání s muži a častá práce v neformálním sektoru, který není zahrnut do státních výhod), náročné domácí neplacené činnosti a minimální podpora domácnosti od bývalého partnera.¹⁰⁴

Na druhé straně samoživitelky v chudobě hospodaří lépe než mužem vedené domácnosti. Prioritním cílem žen je obstarat potřeby rodiny, muži často preferují nákup alkoholu a své manželce/družce dají pouze minimální obnos peněz, který často nepokryje ani základní výdaje na potraviny, elektřinu a vodu.¹⁰⁵

Těžké postavení na trhu práce mají ženy starší 40-ti let, jejich hlavní náplní života bylo starat se o rodinu a domácnost. Změny ve společnosti je nyní nutí hledat si práci. Nízká úroveň vzdělání a nulové pracovní zkušenosti neposkytují mnoho příležitostí, pokud nalezenou práci, je to v neformálním sektoru.¹⁰⁵

Vláda si je vědoma, že chudoba žen je velmi úzce propojena s trhem práce, proto se v Národní politice genderové rovnosti a spravedlnosti 2007–2017 zabývá vznikem sociální infrastruktury péče o děti a tvorbou a podporou kvalitních pracovních míst pro ženy (viz příloha 10).

---

¹⁰¹ INAMU, 2007: 48, 49

¹⁰² CHANT – CRASKE, 2003: 174

¹⁰³ INEC, 2010a: 15, 16

¹⁰⁴ CHANT – CRASKE, 2003: 58

¹⁰⁵ CHANT, 2007: 316–319

Kostarická vláda se snaží řešit problémy, které panují v sociální oblasti státu. V roce 2009 investice do sociální oblasti odpovídaly 22,3 % hrubého domácího produktu. Nejvíce peněz mířilo do školství, zdravotnictví a na sociální péči a podporu (každá oblast 30 %), na problematiku bydlení připadalo 10 %.¹⁰⁶

Vzdělání je v Kostarice nazýváno motorem rozvoje. Povinná školní docházka je devítiletá, skládá se z I. až VI. ročníku na základní škole a z VII. až IX. ročníku na střední škole. (Schéma vzdělávacího systému je umístěno v příloze 8.)

Předškolní a základní vzdělání nevykazuje genderové rozdíly. Ty jsou zaznamenány až na středních školách, které navštěvuje více dívek než chlapců. Tento rozdíl je způsobem vyšší mírou zběhnutí ze školy a brzkým vstupem chlapců na trh práce. Ve věkové skupině 15–17 let pracuje 71 % chlapců a pouze 28 % dívek (rok 2005).¹⁰⁷ Vysokoškolské vzdělání se genderovou strukturou podobá středoškolskému vzdělání, více absolventů vysokých škol je ženského pohlaví.¹⁰⁸

Podíváme-li se na oblast zdraví, zjistíme, že nejčastější příčinou úmrtí obou pohlaví jsou nemoci oběhového systému, následovány rakovinou (u mužů rakovina žaludku a prostaty, u žen žaludku a prsou). Dlouhodobě nejrozšířenější pohlavní nemocí je kapavka, následována syfilis (19 respektive 15 případů na 100 000 obyvatel v roce 2009). HIV/AIDS každoročně zabíjí v Kostarice přibližně 130 lidí, převažují muži (100 úmrtí v roce 2009).¹⁰⁹

Systém sociálního zabezpečení se vztahuje na 89 % obyvatel (rok 2008). Profil zbývajících 11 % se vyznačuje převahou mužů, nekvalifikované pracovní síly a nezaměstnaných. Do této kategorie spadá i mnoho žen v domácnosti (*ama de casa*).¹¹⁰

Velmi důležitou roli v životě obyvatel Kostariky hraje náboženství, římský katolicismus vytrvale přisuzuje ženě pouze roli manželky a matky, její seberealizace není důležitá. Silný vliv uplatňuje v otázce potratů a antikoncepčních metod.

Postavení ženy ve společnosti silně ovlivňuje místo, kde žije a pracuje. Moderní městská společnost považuje ženu za rovnou muži ve většině případů. Na venkově stále převládá tradiční rozdělení rolí – žena jako manželka a matka starající se o domácnost, muž jako jediný živitel rodiny. Tuto strukturu pomalu narušuje vzdělaná mladá generace, mění se výchova dětí a emancipace žen.

---

¹⁰⁶ Ministerio de Planificación Nacional y Política Económica, 2010a: 49

¹⁰⁷ INAMU, 2007: 33, 34

¹⁰⁸ Ministerio de Planificación Nacional y Política Económica, 2010b: 64

¹⁰⁹ INEC, 2010c: 140–143, 163, 164, 190

¹¹⁰ Programa Estado de la Nación, 2009: 84

6.7 Ekonomické aspekty

V červenci 2010 bylo v Kostarice 2 051 696 ekonomicky aktivních starších patnácti let, 62 % bylo mužů a 38 % žen. Míra ekonomické aktivity (tj. pracující populace starší 15 let/populace starší 15 let) ukazuje vyšší participaci u mužů (76%), ženy (44%).¹¹¹ Zatímco participace mužů je stabilní, participace u žen prošla v posledních dvaceti letech obrovským vývojem, ještě v roce 1990 byla 30%. Tento nárůst byl poznamenán napětím mezi rodinným a pracovním životem žen, odráží se i v množství hodin strávených v zaměstnání a je jedním z faktorů, který způsobuje nerovnost příjmů mezi muži a ženami.¹¹²

Pozitivně může ovlivnit plat žen jejich vzdělání, které bylo v roce 2005 prokazatelně vyšší než u mužů (ženy průměrně strávily ve škole 9,7 let, muži 8,5 let). Často se však stává, že vzdělané ženy využívají své znalosti minimálně, práce neodpovídá jejich kvalitě a má nestálý charakter.¹¹³

Platové podmínky v roce 2006 ukázaly, že ženy mají plat průměrně o 33 % nižší než muži. Nejmenší rozdíly jsou ve veřejném sektoru, na technických a administrativních pozicích a ve vzdělávání. Naopak největší rozdíly jsou u osob samostatně výdělečně činných, ve zpracovatelském průmyslu a v hotelech a restauracích.¹¹³

Velmi diskutovaným tématem posledních let je minimální mzda, která se určuje podle druhu práce. Nižší plat než minimální mzdu bere 33,5 % pracujících, nejsou zaznamenány velké rozdíly mezi ženami a muži (2008). Nárůst zaznamenaly domácnosti vedené ženami, dříve měla jedna žena ze tří nižší než minimální mzdu, dnes to jsou dvě z pěti žen.¹¹⁴

Problematická je dlouhodobě zaznamenávaná vyšší míra nezaměstnanosti u žen (9,5 % v roce 2010, kritická situace panovala na venkově: 11,2 %), průměrná nezaměstnanost v roce 2010 byla 7,3 %.¹¹¹

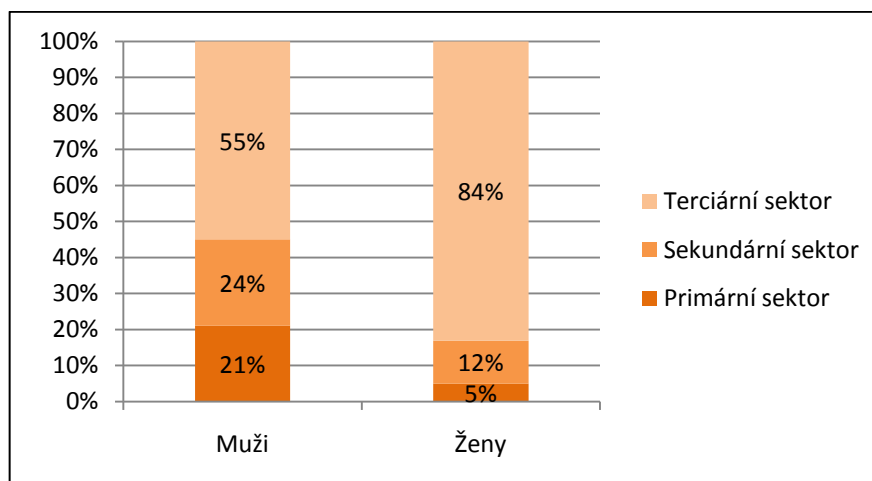
¹¹¹ INEC, 2010a: 6, 8

¹¹² Programa Estado de la Nación, 2009: 102–104

¹¹³ INAMU, 2007: 25–28

¹¹⁴ Programa Estado de la Nación, 2009: 110, 111

Sektorové rozložení práce podle pohlaví ukazuje obrázek 8. Nejčastější činností obou pohlaví v sektoru služeb je obchod a opravy, u mužů následuje doprava, skladování a komunikace, u žen služby v domácnostech a výchova a výuka.¹¹⁵

Obrázek 8: Rozdělení pracovní síly podle sektoru aktivit a pohlaví, rok 2010¹¹⁵

Statisticky velmi obtížně popsatelným jevem je neformální sektor, jinými slovy ekonomické aktivity, které jsou vykonávány stranou státní regulace. Typickými pracovníky neformálního sektoru jsou ženy, které vykonávají práce tradičně spadající pod jejich zodpovědnost – příprava a prodej jídla a oblečení, péče o děti a starší lidi a služby v domácnosti.¹¹⁶ V neformálním sektoru nejčastěji hledají uplatnění lidé migrující z venkova do města a cizinci. Ve městě si nejprve najdou práci v domácnosti, po stabilizaci situace zakládají i svůj „obchod“. V podnikání jim často pomáhají příbuzní.¹¹⁷

Při zkoumání pracovní síly je nutné zaměřit pohled i na ženy původem z Nikaraguy. Jejich nejčastějším zaměstnáním jsou služby v domácnosti. Kostaričané často vyjadřují obavy z přílivu imigrantů, kteří podle jejich názoru zvyšují nezaměstnanost a snižují mzdy. Na straně druhé vykonávají práce, o které sami Kostaričané nemají zájem.

¹¹⁵ INEC, 2010a: 10

¹¹⁶ CLAWSON, 2006: 203, 204

¹¹⁷ MARTIN – WASSERMAN, 2005: 450

7. Základní charakteristika regionů výzkumu

Komunita El Carmen se nachází v provincii Limón, která leží na východu země při pobřeží Karibského moře. Původní tropické deštné lesy byly z větší části vykáceny a nahrazeny plantážemi (banány, ananasy) a pastvinami pro dobytek. Práce v zemědělství a stavba železnice přilákaly do oblasti mnoho potomků otroků z Afriky a přistěhovalce z Jamajky a dalších ostrovů v Karibském moři.¹¹⁸ V roce 2000 toto etnikum tvořilo 16 % populace provincie, celostátně žilo v provincii 75 % všech příslušníků tohoto etnika. Důležitým etnikem provincie Limón jsou i indiáni, kteří se podíleli 7 % na populaci provincie. Provincie Limón byla domovem 40 % všech indiánů v Kostarice. Oficiálně 7 % lidí v provincii byli cizinci, reálná čísla byla vyšší.¹¹⁹

Afro-karibská kultura a mentalita společně s indiánskými tradicemi vytvořila z pobřeží velmi specifickou oblast, výrazně se lišící od ostatních částí Kostariky. Provincie byla až do 70. let 20. století politicky a ekonomicky opomíjena.¹¹⁸ Dnes probíhají pouze pozvolné reformy, které zatím nezměnily mínění Kostaričanů, kteří označují provincii Limón za nejzaostalejší část země. Pravdou je, že životní úroveň je jedna z nejnižších v celé Kostarice a téměř třetina obyvatel žije pod národní hranicí chudoby. K rozvoji regionu nepřispívá ani dlouhodobě vysoká nezaměstnanost a nízká míra ekonomické aktivity žen.¹²⁰

Základem hospodářství provincie Limón je zemědělství a na něj navazující potravinářský průmysl. Nejdůležitějším dopravním centrem je přístav Limón. Cestovní ruch není příliš rozvinut, chybí především infrastruktura, ale i zájem samotných Kostaričanů a cizinců, kteří preferují odpočinek u Tichého oceánu.

Komunita San Juan leží v provincii Heredia, která je nejmenší provincií Kostariky. Jih provincie pokrývá *Gran Área Metropolitana*, sever hraničí s Nikaraguou. Povrch je převážně hornatý, což přispělo ke vzniku proslulých kávových plantáží. Káva je doslova nazývána zlatými zrny (*grano de oro*). Provincie proslula i jako producent květin. Kromě zemědělství profituje Heredia i z blízkosti hlavního města, průmyslové areály zde vybudovaly zahraniční firmy.

---

¹¹⁸ LEITINGER, 1997: 142

¹¹⁹ INEC, 2002: 194, 195, 227

¹²⁰ INEC, 2010a: 9, 15

Provincie Heredia si váží svých památek z koloniálního období a společně s přírodou na nich zakládá koncepci cestovního ruchu. Obyvateli Kostariky je provincie vnímána jako jedno z center vzdělávání, sídlí zde *Universidad Nacional*. Je veřejně známo, že ženy této provincie si velmi zakládají na svém zevnějšku – do společnosti chodí vždy upraveny do nejmenšího detailu.

Převládá obyvatelstvo evropského původu, 1 % tvořili v roce 2000 indiáni, stejný podíl mělo afrokaribské etnikum.¹²¹ Životní úroveň je vyšší než průměr země. V celostátním měřítku patří míra ekonomické aktivity žen mezi nejvyšší, naopak nízká je nezaměstnanost.¹²²

Je patrné, že provincie se od sebe liší přírodním prostředím, obyvatelstvem, kulturou a hospodářskou základnou. Významné rozdíly jsou zaznamenány i v sociální oblasti. Celkové srovnání nabízí tabulka 7. Při sčítání lidu v roce 2000 bylo důležitým tématem i vzdělání, tabulka 8 ukazuje úroveň vzdělání u osob starších pěti let.

Tabulka 7: Srovnání provincie Limón a Heredia, rok 2009¹²³

Provincie Limón	Základní charakteristiky	Provincie Heredia
9 189 km ²	rozloha	2 657 km ²
437 588 (52,5 % mužů a 47,5 % žen)	počet obyvatel	441 973 (50,8 % mužů a 49,2 % žen)
48 ob./km ²	hustota zalidnění	166 ob./km ²
1,5 %	hrubá míra přirozeného přírůstku	1,1 %
2,16	fertilita	1,74
1 875 (1:9)	sňatky (poměr církevních k civilním obřadům)	2 442 (2:3)
4 886	počet případů domácího násilí	4 426
104 (20 %)	počet vražd (podíl na všech vraždách v zemi)	25 (5 %)

Tabulka 8: Srovnání úrovně vzdělání, rok 2000¹²⁴

	Kostarika (%)	Provincie Limón (%)	Provincie Heredia (%)
Žádné vzdělání	7	11	5
Mateřská škola	3	3	3
Základní škola	53	61	47
Střední škola	25	20	28
Vysoká škola a vyšší odborná škola	12	5	17

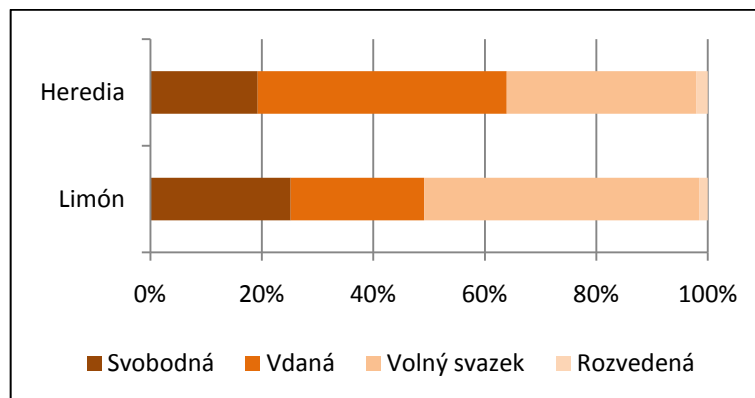
¹²¹ INEC, 2002: 190, 191, 227

¹²² INEC, 2010a: 9, 15

¹²³ INEC, 2010c: 44, 47, 165, 209, 216 a INEC, 2010d: 12, 17 a INEC, 2010e: 24, 29

¹²⁴ INEC, 2002: 275, 283, 289

Tradiční pojetí rodiny není typické pro provincii Limón, kde se většina dětí rodí ve volném svazku. Naopak v provincii Heredia převažují děti narozené v manželství, projevuje se zde silný vliv katolické církve. Obrázek 9 ukazuje situaci v roce 2009.

Obrázek 9: Narozené děti podle rodinného stavu matky, provincie Limón a Heredia¹²⁵

Komunita El Carmen se nachází v kantonu Guácimo, komunita San Juan leží v kantonu Santa Bárbara. Kanton Guácimo pokrývají převážně nížiny, pouze jih kantonu je hornatý a je tvořen sopečnými horninami. Pro oblast je charakteristický dostatek srážek po celý rok, rizikem jsou občasné lokální záplavy. Tropické deštné lesy se střídají s pečlivě obdělávanými plantážemi banánů, ananasů a juky a pastvinami. Výrazným centrem celé oblasti je město Guácimo. V posledních letech vzrůstá vliv Univerzity EARTH, která se věnuje výzkumu v oblasti tropického zemědělství.¹²⁶

Reliéf kantonu Santa Bárbara je velmi hornatý – nejvyšší místo leží v nadmořské výšce 2 400 metrů, nejnižší oblastí je distrikt San Juan v nadmořské výšce 1 000 metrů. Průměrná roční teplota je 21° Celsia, roční úhrn srážek 2 300 mm.¹²⁷ Kanton býval ryze zemědělským krajem, kterému dominovala káva, cukrová třtina, zelenina a mléčné výrobky. Dnes se k zemědělství přidal cestovní ruch, služby a průmysl. Velká města v blízkosti kantonu (Heredia, Alajuela a San José) nabízejí mnoho pracovních příležitostí.¹²⁸

Základní charakteristika kantonů se nachází v tabulce 9. Objevuje se zde i hodnocení kantonů podle indexu lidského rozvoje (HDI), kanton Guácimo se v roce 2007 zařadil do skupiny kantonů se středně nízkou úrovní lidského rozvoje, kanton Santa Bárbara do skupiny se středně vysokou úrovní lidského rozvoje (viz příloha 11).

¹²⁵ INEC, 2010e:48

¹²⁶ Sitios de Costa Rica, 2004

¹²⁷ Municipalidad de Santa Bárbara, 2010a

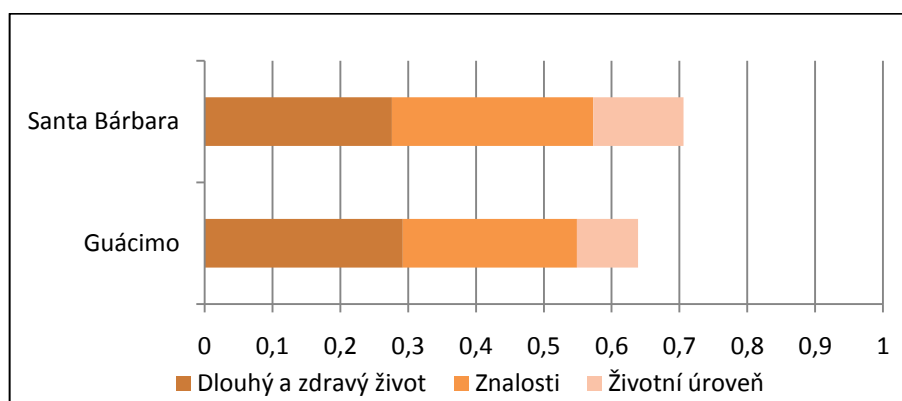
¹²⁸ Municipalidad de Santa Bárbara, 2010b

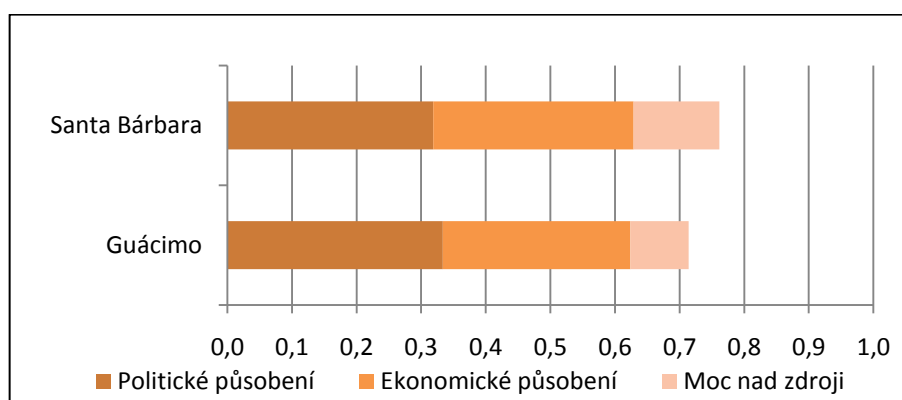
Tabulka 9: Srovnání kantonů, rok 2009¹²⁹

Kanton Guácimo	Základní charakteristiky	Kanton Santa Bárbara
576,48 km ²	rozloha	53,21 km ²
46 684 (52 % mužů a 48 % žen)	počet obyvatel	34 229 (51 % mužů a 49 % žen)
81 ob./km ²	hustota zalidnění	643 ob./km ²
1,5 %	hrubá míra přirozeného přírůstku	1,1 %
0,712 (67. z 81)	index lidského rozvoje (2007), (pozice mezi kantony)	0,845 (15. z 81)

Na úroveň kantonů byly zaznamenány i dva ukazatele věnující se genderové rovnosti: Gender-related Development Index (GDI) a Gender Empowerment Index (GEM). Obrázky 10 a 11 znázorňují rozdíly mezi oběma kantony.

Obrázek 10: GDI, rok 2005, kanton Guácimo a Santa Bárbara¹³⁰

Obrázek 11: GEM, rok 2005, kanton Guácimo a Santa Bárbara¹³⁰

¹²⁹ INEC, 2010c: 44, 47, 86, 90, 104, 110 a INEC, 2010e: 44, 47 a UNDP Costa Rica a Universidad de Costa Rica, 2008

¹³⁰ UNDP Costa Rica a Universidad de Costa Rica, 2007: 50–52

8. Komunita El Carmen

8.1 Charakter komunity El Carmen

Jak již bylo řečeno, komunita El Carmen se nachází v provincii Limón, v kantonu Guácimo, v distriktu Pocora. Posledně jmenovaná správní jednotka má rozlohu 72,15 km², v roce 2009 zde žilo 7 144 obyvatel, 3 401 žen a 3 743 mužů. Na 1 km² žilo 90 obyvatel.¹³¹ Zkoumaná oblast je vyznačena v příloze 3.

Komunita El Carmen vznikla jako důsledek zvyšování počtu obyvatel města Pocora, bezprostředně na toto město navazuje El Carmen Norte. Po osídlení této oblasti se komunita rozšířila přes silnice číslo 32 a vznikla druhá část komunity, El Carmen Sur.

Komunikace číslo 32 je důležitou tepnou východní části země, spojuje hlavní město San José a město Limón. Silnice přináší komunitě řadu výhod: rychlé a časté autobusové spojení do zaměstnání a škol (Guácimo, Guápiles, Siquirres), na pobřeží a do hlavního města, kde je možné jednat s úřady (požádání o sociální dávky a stipendia, podstoupení testu otcovství). Na druhé straně místní obyvatelé pocítují nárůst kriminality (krádeže, loupeže, drogové delikty, zbraně) a zhoršení životního prostředí (znečištění a hluk). Donedávna bylo též problematické propojení obou komunit, tento problém byl vyřešen postavením lávky pro pěší nad silnicí.

V září roku 2009 měla komunita El Carmen 272 domů, průměrný počet obyvatel domu byl čtyři, přibližný počet obyvatel byl 1 088. Domy mají velmi rozdílný charakter – najdeme zde dřevěné domy bez oken, betonové domy s verandami i moderní vily. Vnitřní vybavení domů neodpovídá podobě domu z vnějšku – v dřevěném polorozpadlém domě lze najít DVD přehrávač i počítač. A samozřejmě televizi – ta je nezbytným vybavením každé domácnosti. Domy mají malé zahrady, obyvatelé pěstují bylinky a koření a chovají slepice. Nepostradatelným obyvatelem zahrady je pes, smečky psů pobíhají po celé komunitě.

Komunita je připojena k elektřině, problémy má s vodovodním řádem, který vykazuje značné ztráty vinou opotřebovaného potrubí. Kanalizaci místní obyvatelé vůbec neměli, v roce 2010 položili skruže, které svádí splašky do řeky. Silnice v komunitě El Carmen Norte je asfaltová, v El Carmen Sur byla plná děr a výmolů, v roce 2010 ji uválcovali a vyřešili tak problém se zásobováním a odvozem odpadu.

---

¹³¹ INEC, 2010c: 47, 90 a INEC, 2010e: 29

Přímo v komunitě El Carmen se nachází několik menších obchodů s potravinami (*pulperia*). Mezi další ekonomické aktivity patří oprava automobilů a bazar. Za nákupy a zábavou míří obyvatelé komunity do města Pocora, kde je k dispozici supermarket, bar, restaurace, internet, obchod s textilem, obchod s náradím, benzínová stanice, bankomat a fotbalové hřiště. V Pokoře má sídlo i místní policie a zdravotní středisko.

Děti navštěvují Základní školu a předškolní zařízení v El Carmen Sur, nejbližší střední školy jsou v POCOŘE a Guácimu. Nedávno byla na Základní škole v El Carmen Sur otevřena večerní škola pro dospělé, kteří chtějí dokončit povinnou školní docházku či vystudovat celou střední školu. Komunita má celkem čtyři kostely (dva katolické a dva evangelické).

V oblasti není rozvinut cestovní ruch, pracovní příležitosti jsou zde pouze v zemědělství a navazujícím potravinářském průmyslu, v posledních letech se rozvíjí poskytování služeb v okolí silnice (restaurace, prodej čerstvého ovoce).

V komunitě byla zaznamenána velmi nízká úroveň sociálního kapitálu (narušené vztahy mezi lidmi, nulová sousedská výpomoc, nedůvěra mezi sousedy).¹³²

8.2 Výsledky pozorování a rozhovorů, El Carmen

8.2.1 Každodenní život

Většina žen v komunitě jsou ženy v domácnosti (*ama de casa*). Ráno doprovodí děti do základní či mateřské školy, při odchodu ze školního areálu nespíchají a s matkami ostatních dětí probírají dění v komunitě a aktuální výhodné nákupy v supermarketu. Při cestě domů nakoupí potraviny ve zdejším obchodě, několikrát týdně navštíví své příbuzné. Doma se starají o menší děti a dopoledne stráví úklidem domu. Nezbytným společníkem je televize. Ačkoliv to ženy nerady přiznávají, jejich oblíbeným programem jsou latinskoamerické telenovely.

Po obědě vyzvedávají děti ze školy a školky a ihned míří zpět domů. V odpoledních hodinách se vracejí jejich partneři (manželé i muži ve volném svazku) z práce. Většina mužů v komunitě pracuje jako zemědělství dělníci (*peón*). Jejich práce začíná velmi brzy ráno, kdy ještě není takové horko. V závislosti na množství práce se vrací kolem druhé až čtvrté hodiny. Partnerka nikdy neví, v kolik hodin se partner vrátí, ale musí být připravena nabídnout mu bezprostředně po jeho návratu jídlo.

---

¹³² Obecné informace o komunitě získány pozorováním a výzkumem sociálního kapitálu ve spolupráci s Mareou Grinvald, vedení výzkumu Ph. D. Pedro Bidegaray, září až listopad roku 2009. Doplněno informacemi získanými při návštěvě komunity v červenci roku 2010.

Žena se věnuje partnerovi a děti si jdou hrát na ulici. Přibližně jednou týdně se vydává celá rodina na velký nákup do supermarketu v Pocoře. Věřící ženy dvakrát týdně navštěvují kostel. Po setmění jsou ženy vždy doma, muži vyráží za svými kamarády rozebrat události dne, nechybí při tom alkohol.

Odlišný způsob života vedou zaměstnané ženy. Jejich hlavním úkolem je skloubit zaměstnání a rodinný život. Velmi problematická je otázka, kdo pohlídá pracující ženě malé děti a větší děti doprovodí do základní školy. V El Carmen nejčastěji hlídají příbuzné (babičky, tety, sestry) a sousedky.

8.2.2 Pracovní příležitost

Život žen v El Carmen je poznamenán dvěma hlavními faktory: tradičním chápáním ženy pouze jako matky a manželky/družky a nedostatkem pracovních příležitostí pro ženy. Oba tyto faktory spolu velmi úzce souvisejí. Ženy v El Carmen nemají možnost dokázat, že umí více než se „pouze“ starat o rodinu a domácnost.

Donedávna jedinou pracovní příležitostí oblasti byla práce na plantážích či v balírnách ovoce. Jedná se o fyzicky velmi náročnou práci v každém počasí a s nebezpečnými chemickými látkami. Mužský pracovní kolektiv nepřijímá mezi sebe pracovnice ženského pohlaví, přesto se našly první ženy, které porušily tabu a začaly pracovat v balírnách či na plantážích.

Tuto práci zvládají pouze fyzicky a psychicky mimořádně silné ženy – muži se na ně na plantáži dívají jako na vetřelce a titulují je neslušnými sexuálními urážkami, ostatní ženy je podezírají z postranních úmyslů. Většinou se jedná o ženy samoživitelky. V El Carmen nepřipadá v úvahu, aby vdaná žena či žena ve volném svazku pracovala celý den mimo domov v mužském kolektivu.

Box 1: Pracovní příležitosti

Paní R. A. A. (50 let, vdaná, celý život je žena v domácnosti).

Autorka: „*Jaké pracovní příležitosti má žena v El Carmen?*“

Dotazovaná: „*Na venkově není práce pro ženy. Jediní, kdo seženou práci, jsou muži. Majitelé plantáží nezaměstnají ženu, protože ta odejde na mateřskou, nemá tak velkou fyzickou sílu a musí se postarat o děti, když jsou nemocné. Na plantážích pracují pouze muži, asi to tak zůstane i v budoucnu, je to i trochu logické, protože práce tam je opravdu tvrdá – kopání kanálů, sekání, ... Ženy pracují pouze v balírnách nebo ovoce myjí, ale to je pouze pár světlých výjimek. Muž je v podstatě nejdůležitějším členem rodiny a manželka ho musí poslouchat.*“

Kurz bižuterie, El Carmen, 24. 10. 2009

Pracovní příležitosti mimo zemědělství jsou omezeny nízkou úrovní vzdělání a zkušeností, které ženy v komunitě mají. Téměř všichni zaměstnavatelé požadují minimálně dokončenou povinnou školních docházku a praxi. Pokud již žena práci sežene, řeší naléhavý problém, jak skloubit pracovní a rodinné povinnosti. Nejlépe se to povedlo ženám, které pracují doma. Podnikavé ženy začaly prodávat zboží přes katalog – především parfémů a oděvy. Tato činnost nezabere mnoho času a nemusí při ní opouštět dům, stačí mít dostatek známých a podnikání přináší postupně malé zisky. Avšak obliba této činnosti přinesla i velkou konkurenci.

Manuálně zručné ženy vytvářejí drobné výrobky – jedná se o bižutérii, příkrývky, dekorace do domů a módní doplňky. Problematické je, že místní trh je těmito výrobky již přesycen a ženy nemají přístup na vzdálenější trhy (chybí finanční zajištění i kontaktní informace).

Výdělky žen při práci z domu jsou omezené a ekonomická závislost na partnerovi trvá. Málo tolerantní partneři některým ženám vyčítají jejich iniciativu a snaží se jejich činnost minimalizovat, typickým způsobem je zákaz jít prodávat výrobky. Ženy tento zákaz respektují, avšak posílají s výrobky své známé či příbuzné.

Ženy v El Carmen jsou finančně plně závislé na svých partnerech. Při komunitním setkání žen dne 29. 10. 2009 přiznalo 27 žen ze 30, že nemají svůj vlastní příjem. Velké riziko představuje situace, kdy partner přestane rodinu ekonomicky podporovat. Důvodem je jeho odchod od rodiny, ztráta práce, alkoholismus či vážná nemoc. Ženy s dětmi se ocitají v existenční krizi, ze které je zachraňuje širší rodina (především rodiče a sourozenci).

Box 2: Finanční závislost a sebevědomí žen

Paní M. E. L. je 26 let. Je vdaná a má tři děti (2, 7 a 10 let). Do školy chodila 3 roky, poté musela pracovat. Když otěhotněla, její přítel si ji vzal, od svatby je ženou v domácnosti.

Autorka: „*Jak dlouho žijete v El Carmen?*“

Dotazovaná: „*Přišli jsme před rokem, naším domovem byla dříve Talamanca, kde žije celá naše rodina, ale není možné tam sehnat práci. Manžel dostal v blízkosti El Carmen práci na banánové plantáži.*“

A.: „*Darilo se Vám tedy dobře?*“

D.: „*Ano, manžel byl v práci spokojený a výdělek uživil rodinu. Pronajali jsme si dům a děti začaly chodit do školy. (pláč) Vše se změnilo před čtyřmi měsíci, kdy se manžel nakazil tuberkulózou. Naše úspory nebyly velké a léčba je velmi drahá. Zadlužila jsem se. Nemám peníze na jídlo, elektřinu nám již odpojili. Děti přestaly chodit do školy, protože se stydí za své oblečení a musely by chodit bosy.*“ (pláč)

A.: „Hledala jste práci?“

D.: (dlouhé mlčení) „Ano, ale kdo přijme ženu se třemi dětmi bez vzdělání a zkušeností?“

A.: „Určitě existuje činnost, ve které jste šikovná.“

D.: „Umím pouze uklízet a starat se o děti, ale to tu umí každá žena. Chtěla jsem navštěvovat kurzy šití, ale manžel si to nepřál.“ (pláč)

El Carmen, 21. 10. 2009

Přibližně za dva týdny po tomto rozhovoru byla náhodou objevena velká přednost paní M. – vaření, její roláda zapůsobila na všechny účastníky komunitní schůze. O týden později začala paní M. pracovat jako kuchařka v restauraci. Odhaluje se zde další problém při hledání práce – ženy mají velmi malé sebevědomí a činnosti vykonávané v domácnosti nepovažují za zkušenosti.

8.2.3 Rodina a vztahy

Rodinné zázemí je pro místní obyvatele základem života. Dodržuje se tradice, že děti si staví dům v blízkosti svých rodičů. Některé ulice v El Carmen připomínají spíše rodinný dvůr. Není to pouze tradice, ale i praktická stránka věci – rodina je zvyklá prožívat společně každodenní rutinu i slavnostní události, dojíždění by situaci značně komplikovalo. Rodina v případě nepřítomnosti jednoho z rodičů zastoupí jeho roli, může se jednat o hlídání dětí v pracovní době matky či mužský vliv výchovy po odchodu otce od rodiny.

Nejčastější rodinný stav dospělých v komunitě je volný svazek. Některé volné svazky jsou dlouhodobé a časem vyústí i v manželství, častěji po několika letech končí a vzniká nová rodina. Rodinné vazby jsou velmi složité, protože děti v rodině mají většinou nevlastní otce a sourozence.

Situace se stává pro ženu velmi komplikovaná, když zůstane sama s dětmi bez partnera. Partner často bývá jediným členem domácnosti, který má stálý příjem. Pokud nepracuje syn ženy či si žena sama nenajde práci, životní úroveň rodiny strmě klesá. Širší rodina se snaží ženě pomoci, žena si však uvědomuje, že to je dočasné řešení. Při hledání práce často neuspěje a východisko z těžké životní situace hledá u dalšího partnera.

Partnerské vztahy jsou ale velmi složité. O genderové rovnosti v El Carmen nelze v žádném případě hovořit. Machismus je zde silně zakořeněn a ovlivňuje každodenní život všech ve společnosti.

Box 3: Machismus 1

Slečna Y. Y. L. (18 let) je svobodná. Má maturitu, v roce 2009 hledala práci.

Autorka: „Co je podle Vás machismus?“

Dotazovaná: „Muž chce mít ženu pouze pro sebe, žena musí být doma a starat se o děti a domácnost. Muž bere jako svou povinnost postarat se o rodinu, ale na oplátku chce mít moc nad celou rodinou – především nad manželkou. Společnost v Kostarice považuje machismus za normální jev, je to tradice, špatná, ale tradice.“

A.: „A platí to i v případě, když rodina nemá dostatek peněz? Tj. když je muž jediný vydávající člen domácnosti?“

D.: „Ano, ještě více, protože rodina je na muži úplně závislá, sama žena nemá žádný příjem, žádnou možnost se osamostatnit.“

A.: „Ale to je přeci nelogické... snahou rodiny je, aby se jim žilo co nejlépe – hlavně jejich dětem, tj. pokud nemají dostatek peněz, manželka by měla jít do práce...“

D.: „Žena většinou i chce jít do práce, ale manžel si to nepřeje, a pokud žena chce mít doma klid, podřídí se manželovi.“

A.: „A mladší generace mužů se dívá na věc stejně?“

D.: „No, řekla bych, že je to čím dál horší. Malí chlapci vidí, jak se jejich otec chová k matce, a pak se chovají úplně stejně ke své ženě. Vzdělanější chlapci jednají se ženami lépe a občas je i respektují.“

A.: „Vnímáte machismus jako velký problém kostarické společnosti?“

D.: „Ano, obrovský, ale hned za ním je další velký problém – děti mající děti – tady u nás v komunitě je normální mít v patnácti letech dítě. Mě se nikdo neptá, zda mám děti, ale rovnou kolik jich mám.“

Univerzita EARTH, 30. 9. 2009

Box 4: Machismus 2

Paní J. M. R. (33 let) je vdaná a má tři syny (5, 14 a 17 let). Manžel pracuje na plantáži a kontroluje kvalitu ovoce. Paní J. je jedna z neaktivnějších žen v El Carmen. Navštěvuje všechny schůze a téměř žádná akce v komunitě se neobejde bez její účasti. Má skvělé organizační a vůdčí schopnosti, je vzorem pro ostatní ženy.

Její nabytý program se od počátku října 2009 nelíbí jejímu manželovi. Paní J. odolává jeho tlaku a nadále se věnuje dění v komunitě, avšak každodenní hádky a obviňování ze zanedbávání péče o rodinu ubírají paní J. síly. Postupně podléhá tlaku manžela, který zdůvodňuje své rozhodnutí nutností postarat se o děti. Paní J. přestává navštěvovat kurzy pořádané Univerzitou EARTH a stahuje se z aktivního dění v komunitě. Jedinou činností mimo dům je večerní studium střední školy. Studium ji zajímá, ale upřímně říká, že si není jistá, zda ji manžel po vystudování dovolí najít si práci.

El Carmen, září–listopad 2009

Po zákazu činnosti v komunitě bylo manželství paní J. na pokraji rozchodu. Manžel nakonec povolil paní J. opět působit v komunitě a uznal, že její role je velmi důležitá a pozitivní změny v komunitě ovlivňují i jeho rodinu. Z paní J. opět vyzařovala energie a chuť změnit komunitu na příjemné místo k životu. Její osobní život nevypadal tak nadějně, ale těší se na ukončení školy, nalezení práce a osamostatnění.

El Carmen, 29. a 30. 7. 2010

Velmi zajímavý je rozdíl ve způsobu výchovy dívek a chlapců. Zatímco dívka má povinnost od útlého dětství pomáhat své matce v domácnosti a pečovat o mladší sourozence, chlapci mají velmi liberální režim výchovy. Náplň volného času je ryze jejich záležitostí (nejčastěji fotbal, kamarádi, poslech hudby). Rodina jim vštěpuje, že muž je hlavní živitel rodiny a má právo rozhodovat. Tento vliv není uplatňován v rodinách samoživitelů.

Počet dětí v rodinách je velmi rozdílný, existují mladé páry (věk 20 let) se středoškolským vzděláním, které váhají se založením rodiny, ale jsou i stejně staří partneři s nedokončenou základní školou, kteří mají pět dětí. Velký počet dětí, neznalost a neuplatňování výchovných metod a nedostatek času rodičů vedou k vážným problémům v komunitě. Děti nenavštěvují školu, tráví čas na ulici se svými kamarády a projevují se u nich různé sociálně patologické jevy (alkohol, drogy, šikana a drobné krádeže). V těchto bandách jsou pouze chlapci, pokud dívka nechodí do školy, věnuje se domácnosti a mladším sourozencům či již vlastním dětem.

Box 5: Dobrovolný odchod ze školy?

Paní M. E. C. je 34 let, je negramotná, má tři dcery (3, 5 a 14 let) a v době rozhovoru žila s otcem své nejmladší dcery ve volném svazku.

Autorka: „*To je krásná taška. Vyrobila jste ji sama?*“

Dotazovaná: „*Ano, ano – všechno to je ruční práce. 2 000 colonů za kus.*“ (přibližně 4 USD)

A.: „*Kdo Vám hlídá Vaše děti, když prodáváte zboží?*“

D.: „*Moje nejstarší dcera, stihne při tom uvařit i uklidit.*“

A.: „*Nemá dopoledne školu?*“

D.: „*Škola ji nebavila, tak jsem ji odhlásila. A kdo jiný by se měl postarat o děti, když ne ona? Stejně tam jen chodila a nic by z ní nebylo. Musím prodávat a ještě navštěvuji kurzy šití.*“

A.: „*A jaká ji čeká budoucnost?*“

D.: „*Naučí se starat pořádně o domácnost a děti, lepší škola do života neexistuje. Podívej se, neumím číst ani psát, a přesto jsem schopná obchodnice.*“

El Carmen, 31. 10. 2009

Po několika dnech se vyskytla příležitost promluvit si s nejstarší dcerou paní M. Z jejího vyprávění lze soudit, že do školy chodila ráda a důvodem k odchodu byla povinnost postarat se o mladší sourozence. Otevřeně přiznala, že se chce co nejdříve osamostatnit, pomoci jí má i její přítel – syn matčina nynějšího partnera.

El Carmen, 2. 11. 2009

Mladistvých matek najdeme v komunitě El Carmen velké množství. Situace má vždy stejné pozadí – zamilovanost, těhotenství, opuštění školy, porod a výchova dítěte dítětem. Velmi často je partner dívky o několik let starší. Většina dívek otěhotní, protože neměly dostatek informací o reprodukčním zdraví. Avšak jsou i případy, kdy dívky těhotenství plánují, aby mohly uniknout z domova, jejich plán ztroskotává na nespolehlivosti partnera.

Box 6: Mladistvá těhotná

Slečna I. R. G. (18 let) je původem z Nikaraguy, přišla do Kostariky se svojí matkou a sourozenci. Krátce po příchodu se zamilovala.

Autorka: „*Jak dlouho jste znala otce Vašeho dítěte, když jste otěhotněla?*“

Dotazovaná: „*Asi tři měsíce. Úplně mě okouzli, nevěděla jsem, že můžu otěhotnět. U nás v rodině se o sexu vůbec nemluvílo.*“

A.: „*Kolik let bylo Vašemu příteli?*“

D.: „*Bylo mu 36 a mně 14.*“

A.: „*Jak reagoval, když se o Vašem těhotenství dozvěděl?*“

D.: (dlouho přemýšlí) „*Chvíli mu trvalo, než byl schopný cokoli udělat. Musela jsem opustit školu a začali jsme spolu bydlet. Pak se narodil náš syn.*“ (čtyřletý chlapec pobíhá po celou dobu rozhovoru kolem matky)

A.: „*Proč už spolu nebydlíte?*“

D.: „*Po porodu se začal přístup otce mého dítěte měnit – chodil pozdě v noci domů a nenosil peníze. Z prostředí hádek a ponižování jsem se vrátila se synem k mé matce.*“

A.: „*Navštěvuje Váš bývalý partner syna a platí výživné?*“

D.: „*Ano, vidí se jednou za týden a přispívá každý měsíc.*“

El Carmen, 2. 11. 2009

Slečnu I. si našla partnera, který si ji váží a má rád ji i jejího syna. Z El Carmen se odstěhovala a jezdí navštěvovat svoji matku a sourozence.

El Carmen, 29. 7. 2010

Domácí násilí je tématem, které je velmi obtížně pozorovatelné. Vztahy, nevěry, těhotenství a děti jsou běžnými náměty rozhovorů místních žen. Ale o násilí v rodinách se nikdo nezmiňuje. Vše se odehrává v podobě náznaků a nepřímých projevů, ženy se násilí v rodině snaží na veřejnosti utajit.

Box 7: Domácí násilí

Aktivní 48letá, vzdělaná a v komunitě vážená žena z El Carmen Norte se stala jednou z nejbližších spolupracovnic v projektu o sociálním kapitálu. Byla ochotná pracovat celý den na projektu, pouze si kladla podmínku, aby od 12.00 do 13.00 hodin mohla jít připravit jídlo manželovi.

Několik dnů tento systém fungoval, poté přišla s modřinami a smutně sdělila, že práce je moc únavná a ona nechce dopoledne pracovat. Pravdou bylo, že jí práce velmi bavila, ale její manžel vyžadoval čerstvě uvařené jídlo, nikoliv ohřívané. Slovní urážky a bití byly v této rodině na denním pořádku – z manžela se stal alkoholik a nedokázal se finančně postarat o rodinu. Žena vzdala boj o nápravu manžela, ale trápí ji její syn, který též často pije a projevují se u něj násilnické sklony.

El Carmen, 16. 10. 2009

V El Carmen žije několik rodin původem z Nikaraguy. Muži přišli do provincie Limón za prací na plantážích, a poté se za nimi vydaly i jejich rodiny. Někteří zde žijí ilegálně, což je velmi komplikované – největším problémem je práce načerno a nemožnost navštívit rodinu v Nikaragui. Děti mohou chodit do školy, avšak dospělí nelegální imigranti nemají právo navštěvovat rekvalifikační kurzy.

Rodiny z Nikaraguy jsou uzavřenější a žena zde má jasně vymezenou pozici, kterou nesmí překročit. Kostaričanky říkají, že jejich nikaragujské sousedky nemají právo rozhodovat a vždy souhlasí s názorem partnera. Machismus je velmi silný a je předáván na další generace.

Ženy z komunity hledají často klid a harmonii v kostele. Jedná se především o starší a střední generaci žen, mladé dívky do kostela téměř nechodí. Kostely v El Carmen jsou z cihel a mají plechové střechy, vnitřek kostelů není výrazně vyzdoben. Ženy se pravidelně střídají v úklidu kostela a nacvičují sborový zpěv na slavnostní události. Věřící ženy v evangelickém kostele v El Carmen Sur každou středu prodávají uvařené jídlo, vydělané peníze poslouží k dostavbě kostela.

8.2.4 Vzdělání

Lidé v El Carmen nepovažují vzdělání svých dětí za prioritu. Mnoho z nich nedokončilo základní školu a jsou negramotní, proto chtějí, aby se jejich potomci naučili číst, psát a počítat. Tyto vědomosti jsou pro ně vrcholem vzdělání, pokračování ve studiu na střední škole nepovažují za důležité.

Vzdělání v Kostarice je bezplatné, avšak je nutné koupit uniformu, odpovídající obuv, sešity a psací potřeby. Mnoho rodin v komunitě nemá tyto prostředky a děti do školy nechodí. Rodiče mají možnost požádat o stipendium, avšak většinou tak neučiní, protože by museli vyplnit nepřehledné množství dokumentů a vyřídit tuto záležitost osobně v San José.

Box 8: Rozhovor s ředitelkou Základní školy v El Carmen Sur

Autorka: „Kolik dětí navštěvuje Základní školu v El Carmen Sur?“

Ředitelka školy: „Zapsáno je 200 dětí, ale skutečná docházka je nižší. Ministerstvo veřejného školství nám nařizuje hlásit aktuální počet dětí každé tři měsíce – vliv má časté stěhování, rozchod partnerů a finanční situace rodiny.“

A.: „Lze charakterizovat zázemí dětí, které nejčastěji odchází ze školy?“

ŘŠ: „Ano, rodiče těchto dětí mají žádné či minimální vzdělání. Jsou to děti z nejchudších rodin, kde pracují oba rodiče, či jeden z rodičů chybí, takže ten druhý musí velmi tvrdě pracovat. V rodině se často vyskytuje násilí, alkohol či drogy. Děti jsou ponechány osudu ulice a nikdo nehlídá, zda navštěvují školu či si dělají úkoly. Většinou propadají a jejich častá neúčast končí úplným odchodem. Běžně se stává, že během školního roku dítě přestane do školy chodit, poté se musí znovu zapsat do stejného ročníku. Máme tu mnoho dětí, které by ve svém věku měly navštěvovat střední školu.“

A.: „Opouštějí školu spíše dívky či chlapci?“

ŘŠ: „Ve větší míře chlapci, výuka je nezajímá a vědí, že mnoho kamarádů školu opustilo a snadno získalo práci. Nezaměstnanost muže v El Carmen netrápí. Dívky by rády studovaly, ale jejich rodiny považují za maximum základní školu.“

A.: „Kolik dětí pokračuje ve studiu na střední škole?“

ŘŠ: „V loňském roce dokončilo základní školu 27 dětí, 14 z nich pokračovalo na střední škole. Většina z nich byli chlapci, protože dívky nemohou pokračovat ve studiu, musí pomáhat doma, učí se starat o domácnost a děti. A samozřejmě je tu těhotenství.“

A.: „Jsou na základní škole momentálně těhotné studentky?“

ŘŠ: „Ano, i letos máme dvě těhotné studentky – 13 a 14 let. Pohlavní styk před 15. rokem je v Kostarice nelegální, dívky to vědí a odmítají říci jméno otce dítěte. U mladší z nich nevíme, kdo je otcem dítěte, u té starší se domníváme, že to je její přítel.“

A.: „S jakými výchovnými problémy se nejčastěji potýkáte ve škole?“

ŘŠ: „Mezi žáky dochází k projevům verbálního a fyzického násilí, přibývá sexuálně motivovaná agrese. Velmi problematické začíná být nerespektování autority učitelek, učí zde 10 učitelek a 2 učitelé. Machismus je v El Carmen hluboce zakořeněn, jeho síla je ovlivněna i velkým množstvím emigrantů z Nikaraguy.“

Základní škola v El Carmen Sur, 19. 11. 2009

Střední škola v Pohoře se potýká hned s několika problémy – nedostatečnými znalostmi přicházejících studentů, malou či žádnou přípravou studentů na výuku a velkým počtem studentů, kteří školu opustí před řádným ukončením studia. Do VII. ročníku nastoupí každý rok 200 studentů, povinnou školní docházku v IX. ročníku dokončí přibližně 100 studentů. Pro uplatnění studentů je důležité ukončit povinnou školní docházku státní zkouškou. Maturitu skládá v XI. ročníku pouze kolem 50 studentů. Nejčastějšími důvody odchodu ze školy jsou finanční problémy v rodině a nutnost jít pracovat, dále těhotenství a problémy s drogami a alkoholem. Tabulka 10 ukazuje množství studentů v jednotlivých ročnících Střední školy v Pohoře k 4. 11. 2009.¹³³

Podobně jako na základní škole je i zde velmi obtížná komunikace s rodiči, na třídní schůze chodí přibližně každý desátý rodič. Mnoho studentů již během studia pracuje, vydělané peníze zvyšují blahobyt, ale snižují jejich motivaci dostudovat.¹³³

Tabulka 10: Stav studentů na Střední škole v Pohoře¹³³

	Studenti	Chlapci	Dívky
VII. ročník	205	106	99
VIII. ročník	118	54	64
IX. ročník	97	47	50
X. ročník	96	51	45
XI. ročník	44	19	25
Celkem	560	277	283

Velkou nadějí pro dospělé, kteří neměli v mládí šanci dokončit povinnou školní docházku či celou střední školu, jsou večerní školy. Před několika lety byly kurzy otevřeny přímo v El Carmen (dříve zájemci chodili do Pohoře). Kurzy navštěvují převážně ženy v domácnosti. Počáteční nadšení a mnoho zájemců záhy vystřídaly problémy, jak skloubit rodinu a studium. Studenti tráví ve škole každý všední den od 18.00 do 22.00. Po několika úvodních lekcích studium vzdává mnoho žen, které nedokáží zkoordinovat péči o děti a domácnost a studium. Ženy smutně přiznávají, že je zklamalo počínání partnera, který sice souhlasil se studiem své partnerky, ale již nebyl ochoten se postarat o děti. Některým mužům vadila každodenní nepřítomnost partnerky, smíšený kolektiv při výuce a vyučující mužského pohlaví.

Několik studentů již dokončilo první tři roky studia a vykonalo úspěšně státní zkoušku. Ukončená povinná školní docházka znamená obrovskou výhodu při hledání zaměstnání.

¹³³ Informace poskytl ředitel Střední školy v Pohoře, dne 4. 11. 2009

Dospělým, kteří chtějí zlepšit své postavení na trhu práce, ale nemají čas studovat celé tři roky, jsou nabízeny odborné několikaměsíční kurzy od Národního institutu pro vzdělávání (*Instituto Nacional de Aprendizaje*, INA). Bezplatné kurzy pořádá pobočka v Guácimu. Ženy z El Carmen nejčastěji navštěvují kurzy uměleckých řemesel, textilu a konfekce, velmi oblíbený je kurz práce s počítačem.

8.2.5 Slavnostní události

V životě ženy v El Carmen jsou mimořádně oslavovány tři události: narození, 15. narozeniny a svatba. Rodiče nenarozeného dítěte nevědí, zda se jim narodí dívka či chlapec. Přejí si zdravé a rychle rostoucí dítě, na pohlaví jim opravdu nezáleží. V El Carmen je zvykem, že se několik dnů po porodu objevuje na ulici matka se svým dítětem. Novorozenec starý několik dnů je pečlivě zabalen a hrdě nošen svými rodiči. (Kostaričané nepoužívají dětské kočárky, říkají, že je to nepraktické.) Při křtinách se schází celá komunita a přináší novorozenci dárky.

Na další velkou oslavu čeká dívka téměř patnáct let – její patnácté narozeniny (*fiesta de quince años, quinceañera*) jsou přechodem z dětství do dospělosti. I ta nejchudší rodina šetří celý rok, aby se narozeniny slavnostně oslavily. Schází se široká rodina a přátelé oslavenkyně, děti z bohatších rodin pozvou až 100 hostů. Každý pozvaný přináší dárek. Celý dům je krásně vyzdoben, hraje hudba a podává se občerstvení.

Vrcholem celého večera je příchod oslavenkyně s doprovodem – jejím přítelem. Dívky bez přítele řeší velmi svízelnou situaci, protože doprovod je povinně vyžadován. Vážná známost v 15. letech je v El Carmen nezbytností. Typickým oděvem oslavenkyně jsou dlouhé večerní šaty, vypadá jako princezna. Připraven je její trůn, kam usedá a zahajuje velkolepou oslavu.¹³⁴

15. narozeniny slaví všechny dívky, ale svatebního obřadu se dočkají pouze některé. Svatba představuje pro rodiny snoubenců finančně velmi náročnou záležitost (zaplacení civilním úředníkům, výzdoba, šaty, prstýnky, dorty a občerstvení pro svatebčany). V El Carmen je běžné uspořádat svatbu pro několik párů, finanční náklady se rozloží mezi několik rodin.

V říjnu 2009 se braly tři páry: dva páry spolu žily dlouhodobě ve volném svazku, měly již několik dětí a stvrzovaly své rozhodnutí žít spolu. Poslední pár tvořila

---

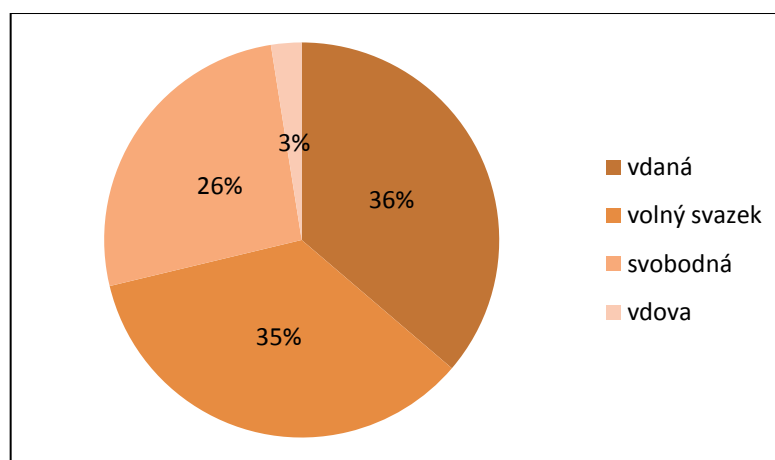
¹³⁴ Oslava 15. narozenin dne 17. 10. 2009

16letá dívka se svým 22letým přítelem. Slečna musela mít povolení zákonného zástupce ke svatbě, protože zákon to vyžaduje do 18. roku života. Rodiče slečny byli opravdu šťastní, že se jejich dcera konečně provdá a bude o ni postaráno. Ani jedna z nevěst nebyla panna, proto nemohly obléknout bílé šaty.

Civilní obřad se konal v kostele, který slouží i jako komunitní místnost. Po manželském slibu a předání prstýnků se zpěv střídal s projevy úředníků, kazatelky, příbuzných novomanželů a významných členů komunity. Velmi zajímavé bylo vidět na jednom pódiu kazatelku (45 let), její dceru (31 let), vnučku (15 let) a pravnučku (7 dní).¹³⁵

8.3 Výsledky dotazníkového šetření, El Carmen

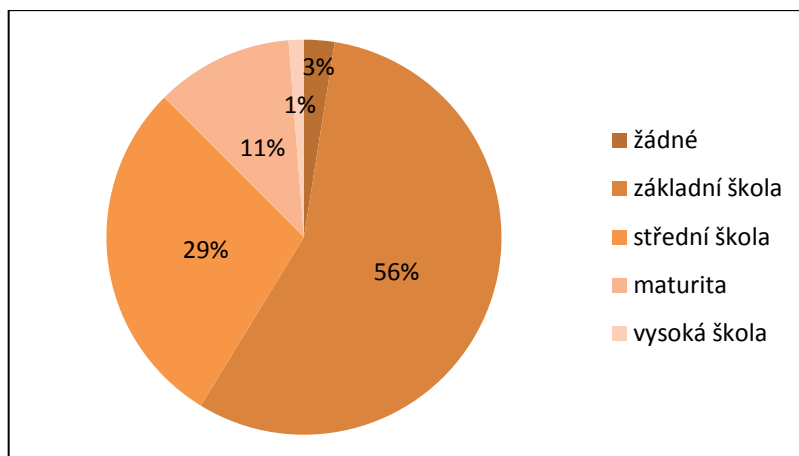
Dotazníkové šetření (viz dotazník v příloze 4 a 5) probíhalo v listopadu roku 2009, zúčastnilo se ho 80 žen z komunity El Carmen. Nejmladší účastnici bylo 15 let, nejstarší 77 let. Průměrný věk respondentek byl 32,5 let, medián 30,5 let. Rodinný stav zobrazuje obrázek 12, manželství je typické pro střední a starší generaci (věk 30+), volný svazek upřednostňují ženy do 30 let.

Obrázek 12: Rodinný stav respondentek, El Carmen

Při dotazování na úroveň vzdělání neuváděly respondentky nejvyšší ukončené vzdělání, ale nejvyšší úroveň vzdělání, kde zahájily studium, avšak nemuselo dojít k jeho úplnému dokončení. Typickým příkladem je studium základní školy, kdy bylo ukončeno studium předčasně v pátém ročníku (řádné dokončení by bylo až o rok později). Obrázek 13 ukazuje úroveň vzdělání respondentek. Jedna respondentka studuje vysokou školu v Guápiles, obor ošetřovatelství.

¹³⁵ Svatby dne 25. 10. 2009

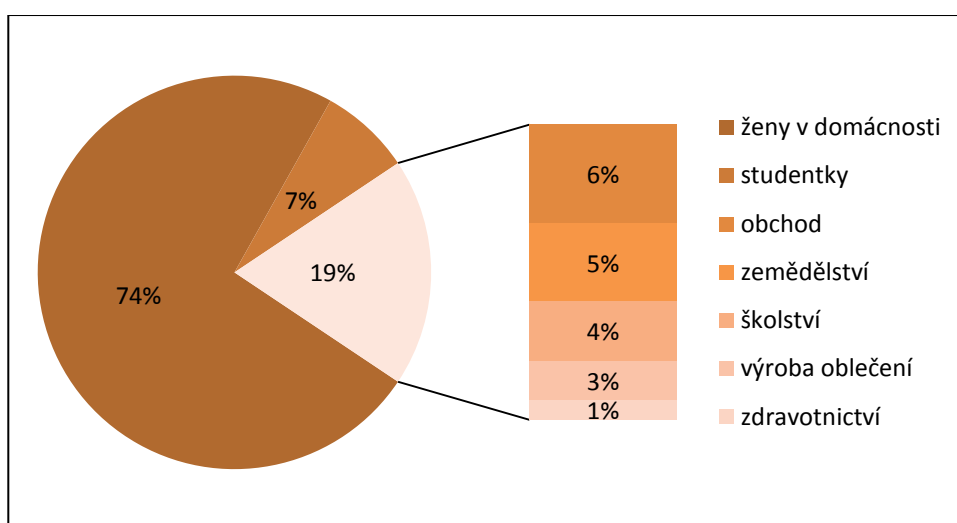

Obrázek 13: Vzdělání respondentek, El Carmen

Při dotazu na povolání mnoho respondentek nevědělo, jak mají nazvat své povolání ženy v domácnosti (*ama de casa*) – „*jsem doma a starám se o rodinu*“ či „*nepracuji, jen pečuji o domácnost a rodinu*“.

Podrobnější pohled na skupinu žen v domácnosti ukázal mnoho zajímavých detailů. Průměrný věk žen v domácnosti je 33,9 let. Nejčastější rodinný stav je volný svazek (44 %) následovaný manželstvím (39 %). Bylo zjištěno, že 68 % žen v domácnosti má základní či žádné vzdělání, 24 % chodilo na střední školu a 8 % vykonalo maturitní zkoušku.

81 % respondentek není ekonomicky aktivních (ženy v domácnosti a studentky). Ve skupině ekonomicky aktivních žen převažují svobodné ženy (53 %), 34 % je vdaných žen a 13 % žije ve volném svazku. Průměrný věk je 32,7 let. Téměř polovina žen z této skupin má základní vzdělání, čtvrtina střední vzdělání a čtvrtina vykonala maturitní zkoušku. Obrázek 14 ukazuje strukturu povolání respondentek.

Obrázek 14: Povolání respondentek, El Carmen

8.3.1 Typický den žen v komunitě

Den pro ženy v El Carmen začíná velmi brzy, 55 % respondentek vstává ve všední den dříve než v pět hodin ráno. Hlavním důvodem žen v domácnosti je péče o partnera, ženy připravují snídani a dělají mu společnost. Kromě snídani vaří partnerovi oběd, který si bere do práce. Partner odchází velmi brzy ráno (práce na některých plantážích začíná již ve čtyři hodiny, jinde až v šest hodin ráno). Po odchodu partnera se vrací přibližně polovina žen zpět do postele, některé se dívají na televizi či připravují dětem snídani. Zaměstnané ženy začínají pracovat nejčastěji od šesti hodin ráno, studentky navštěvují školu v POCOŘE od osmi hodin ráno.

Po vypravení dětí do školy začínají ženy v domácnosti každodenní velký úklid, poté navštěvují své příbuzné žijící v komunitě (především matky, dcery, sestry a babičky). Denně chodí na návštěvu či je navštěvováno 25 % respondentek. Děti navštěvující základní školu přicházejí domů, obědvá se mezi 11.00 a 13.00 hodinou. K odpolednímu odpočinku patří káva a oblíbená telenovela. Zaměstnané ženy se vrací kolem jedné hodiny, kolem třetí hodiny očekává rodina návrat pracujícího mužského člena rodiny. Poté se připravuje večeře.

6 % žen v domácnosti uvedlo, že si přivydělávají prací z domova – prodejem uvařeného jídla, tašek a oblečení a hlídáním dětí sousedů. 10 % žen (průměrný věk 40 let) si nedovede běžný den představit bez návštěvy kostela. 11 % žen (průměrný věk 28 let) každý všední večer tráví ve večerním kurzu střední školy. 15 % žen uvedlo, že téměř nevycházejí z domu a nemají v komunitě přátele.

Vzhledem k době vstávání není překvapivé, že se v komunitě chodí brzy spát, 80 % žen leží do deseti hodin v posteli. Vybrané odpovědi respondentek na tuto otázku jsou v příloze 12.

8.3.2 Příležitosti a postavení žen

Na otázku číslo 2, zda mají ženy stejné příležitosti v životě jako muži, dalo 70 % respondentek kladnou odpověď. Nejčastěji zmiňovaným argumentem byla možnost pracovat a studovat (48 %) a ovládat stejné schopnosti jako muži (21 %). 17 % respondentek hledalo oporu v legislativě a upozorňovalo na rovnost a práva žen. V několika případech (7 %) se respondentky odvolávaly na Boha a jeho rovný přístup ke všem lidem. 7 % žen věřilo, že stejné příležitosti zajišťuje vnitřní síla a odhodlání.

6 % se nedokázalo pevně rozhodnout a respondentky prohlásily, že záleží na konkrétní oblasti. 24 % dotazovaných uvedlo, že ženy v žádném případě nemají stejné příležitosti jako muži. Více jak polovina respondentek (52 %) uvedla, že nejspornější oblastí je rodina – muž nenese zodpovědnost za děti a domácnost a tráví svůj volný čas nezávisle na rodině. 33 % žen se shodlo, že v zaměstnání není možné hovořit o rovných příležitostech. 15 % respondentek uvedlo, že příčinou nerovných příležitostí je machismus. Vybrané odpovědi na tuto otázku se nacházejí v příloze 13.

Otázka číslo 3 se zabývala postavením žen v minulosti a přítomnosti – respondentky měly srovnat život své matky se svým životem. 76 % respondentek uvedlo, že dříve měly ženy život obtížnější. Odvolávaly se na minimum příležitostí, které jejich matky v životě měly (38 %). Mnoho respondentek poukázalo na nerovné postavení žen v rodině a na velmi rozdílnou výchovu dívek a chlapců (21 %). Častým argumentem byla i nedostatečná právní ochrana zakotvena v zákonech (18 %). Vliv machismu a domácího násilí pokládá za důležité 15 % respondentek. 8 % žen uvedlo, že jejich matky žily v chudobě, která silně ovlivnila celou rodinu.

16 % žen se domnívá, že situace žen se nezměnila. Svůj názor obhajují tím, že ženy pracovaly již dříve a pracují i nyní, zmiňují i agresi, která byla a stále je přítomna. Hlavním argumentem žen, které si myslí, že se situace zhoršila (8 %), je právě míra násilí, agrese a machismus. Nejzajímavější názory jsou uvedeny v příloze 14.

8.3.3 Machismus

Otázka č. 4 (Co pro Vás znamená machismus?) mnoho respondentek překvapila. Odpověď si dlouhou dobu promýšlely a dívaly se kolem sebe, aby jejich odpověď opravdu nikdo jiný neslyšel.

Tři respondentky (téměř 4 %) existenci machismu popřely. Čtvrtina žen vysvětluje machismus jako dominanci muže nad ženou, která v sobě skrývá pocity nadřazenosti, neomylnou pravdu muže, manipulaci a poroučení. 17 % žen machismus rozpoznává v zákazu chodit ven z domu a nosit pouze oblečení schválené partnerem. 15 % žen viní machismus z fyzického a psychického násilí. 14 % respondentek má pocit, že machismus nutí ženy věnovat se pouze rodině a domácnosti a silným způsobem ovlivňuje výchovu dětí v rodině. Stejně procento žen vidí v machismu překážku pracovat či studovat. 11 % žen považuje machismus za bariéru dalšího osobního a společenského rozvoje. Definice machismu se nacházejí v příloze 15.

Otázka č. 5 bezprostředně navazovala na předchozí otázku a týkala se příkladů machismu v každodenním životě. Nejběžněji se machismus projevuje v oblasti zaměstnání a vzdělání (30 %). Kromě toho, že si muž nepřeje, aby jeho partnerka pracovala či studovala, byl objeven ještě jeden zásadní problém – diskriminace žen v zaměstnání.

20 % žen ovlivňuje partnerovo přání či příkaz nechodit často ven z domu a oblékat se a líčit se podle jeho názoru. Srovnatelné množství žen se denně potýká s agresí a násilím. 13 % respondentek vypovědělo, že jim jejich partner nařizuje starat se pouze o domácnost a rodinu a zakazuje jim mít přátele. 12 % žen uvedlo, že jim jejich partner dennodenně ukazuje nadřazenost, která se mimo jiné projevuje jeho rozdělováním peněz na domácnost. 5 % žen říká, že ve svém životě nezaznamenaly konkrétní příklady machismu. Konkrétní výpovědi respondentek lze nalézt v příloze 16.

Odpovědi na otázky číslo 4 a 5 spojily machismus ještě s jedním tématem – žárlivostí. Je to právě žárlivost, která mnoha mužům brání povolit partnerce najít si zaměstnání. Ovlivňuje i starost mužů o oblečení ženy a návštěvy jejich známých v komunitě.

Otázka č. 6 řešila vlivy, které mají dopad na přítomnost a vývoj machismu ve společnosti. Téměř 65 % respondentek uvedlo, že za zásadní považují výchovu v rodině. Rozhodující vliv má otec dítěte – pokud je otec machista, ze syna s velkou pravděpodobností vyroste též machista. Silný vliv mají i ostatní mužští členové rodiny – bratři, dědečkové a strýcové. Děti dělají to, co vidí ve své rodině včetně negativních sociálně patologických jevů (domácí násilí, alkoholismus a drogy). Pokud je matka v rodině respektována a její slovo má váhu, syn bude mít k ženám úctu. Problém nastává v okamžiku, kdy rodina výrazně rozlišuje výchovu chlapců a dívek – chlapci nesmí pomáhat při domácích činnostech, protože to není práce pro muže. Výchova tohoto typu vede chlapce k pocitu nadřazenosti.

Velmi silný vliv na machismus má věk mužů. Nejčastěji se hovoří o starší generaci mužů, která byla vychována k ovládnutí žen, nikoliv k jejich respektování. Přítomnost machismu ve společnosti považují tyto lidé za normální. Nutno zde podotknout, že některé ženy starší generace též podporují machismus ve společnosti.

Vliv kamarádů na rozvoj machismu považuje za klíčový 16 % respondentek. Jedná se o negativní vliv, který je spjat s neodbornými radami a snahou se ukázat před kamarády jako opravdový muž (*macho*). Kamarádi nejvíce působí na děti ulice.

11 % žen se domnívá, že škola a učitelé dokáží zmírnit přítomnost machismu ve společnosti. Upozorňují na to, že se děti již na základní škole učí o genderové rovnosti. Potíž je v tom, že mnoho chlapců opouští školu předčasně a slova o rovnosti a respektu k ženám zapomínají. Podle 5 % žen je machismus problémem celé společnosti, která musí změnit své hodnoty. 3 % respondentek si myslí, že se muži rodí s povahou machistů. Vybrané odpovědi respondentek týkající se této otázky jsou v příloze 17.

Vlivem machismu na venkově a ve městě se zabývala otázka č. 7. Polovina žen vnímá machismus stejně silný na venkově jako ve městě. Tuto situaci zdůvodňují tím, že rodiny jsou všude stejné a domácí násilí se též vyskytuje po celé zemi. 12 % respondentek vidí silnější vliv machismu ve městech, problémem je domácí násilí.

38 % respondentek tvrdí, že machismus má větší vliv na venkově. Ženy nejčastěji uvádějí, že za silnou pozici mužů na venkově nesou vinu omezené pracovní příležitosti pro ženy (36 %). Machismus je podle 23 % žen podporován celkovou ekonomickou situací venkova a chudobou. 19 % respondentek uvedlo, že vliv má nízká míra vzdělání a nekvalitní výuka na venkově. Nedostatek informací považuje za příčinu problému 13 % žen. Zvyšující vliv mají drogy, alkohol a násilí (9 %). Několik přesných odpovědí přináší příloha 18.

Námětem pro otázku č. 8 byla situace jedné rodiny žijící v El Carmen Sur. Rodina (otec, matka a 3 děti) měla značné ekonomické problémy. Pracoval pouze manžel, manželka by ráda začala pracovat, aby zlepšila životní úroveň rodiny. Manžel jí to zakázal. Respondentky byly dotazovány, jak vnímají rozhodnutí manžela, a zda žena může tuto situaci změnit.

Respondentky se shodly na tom, že jde o jasný projev machismu, který velmi negativně ovlivňuje celou rodinu. 62 % žen za řešení situace označilo dialog s partnerem. Forma dialogu byla velmi pestrá – od mírného nátlaku, přes každodenní vysvětlování situace až po rodinný boj. Mnoho žen přiznalo, že by požádaly o radu svou matku. Nejsilnějším argumentem v debatě by byla snaha ženy pomoci celé rodině. Respondentky zároveň upozorňovaly, že je třeba celou situaci promyslet, protože zde vzniká otázka, kde budou děti trávit volný čas.

12 % žen uvedlo, že by se odvolávaly na svá práva – přesněji právo svobodně se rozhodnout. 10 % žen by začalo pracovat z domova, stejné procento žen by vážně uvažovalo o budoucnosti bez partnera. 6 % žen prohlásilo, že záleží na rozhodnutí partnera. Pokud nedovolí ženě pracovat, musí zajistit finanční situaci rodiny sám – třeba tím, že si najde ještě jedno zaměstnání. Názory jsou zaznamenány v příloze 19.

Otázka č. 9 navazovala na předcházející otázku a zjišťovala, zda placená práce žen z domova může přispět k jejich nezávislosti na partnerovi. Více než tři čtvrtiny respondentek (76 %) odpověděly, že ano. K nezávislosti přispěje hlavně jejich vlastní příjem (72 %), nabyté dovednosti a vědomosti (14 %) a blahobyt celé rodiny (14 %). Důležitá bude výše jejich vlastního příjmu – nesmí být vyšší než příjem muže a musí být stabilní.

24 % respondentek (všechny ženy v domácnosti) odmítají myšlenku, že by práce z domova mohla pomoci jejich postavení. Uvádějí, že jediné práce mimo domov zaručuje nezávislost a jistý výdělek. Připomínají, že práce z domova je ohrožena přítomností dětí a manžela, kteří vyžadují neustálou péči. Příloha 20 přináší ohlasy respondentek na tuto otázku.

Poslední otázka se týkala velmi citlivého tématu – domácího násilí. 35 % žen se nesetkalo osobně ani v blízkém okolí s domácím násilím. Opačnou zkušenost má 65 % respondentek. Přítomnost domácího násilí ve vlastní rodině přiznalo 36 % žen (osobní zkušenost, sestry, matky, dcery, snachy). 64 % žen uvedlo, že k domácímu násilí dochází u jejich známých či sousedů. Jako agresor byl v 80 % případů označen partner ženy, ve 20 % případů otec. Dalším důležitým faktorem domácího násilí je alkohol, který ovlivňuje téměř 20 % případů. Některé odpovědi jsou zaznamenány v příloze 21.

9. Komunita San Juan

9.1 Charakter komunity San Juan

Komunita San Juan leží v provincii Heredia, v kantonu Santa Bárbara, v distriktu San Juan. Distrikt San Juan má rozlohu 4,43 km², v roce 2009 měl 7 045 obyvatel (3 598 mužů a 3 447 žen), na 1 km² žilo 1 590 obyvatel.¹³⁶ Oblast výzkumu je vyznačena v příloze 7. Zkoumáno bylo území, kde bylo přibližně 270 rodinných domů.

Centrem zkoumané části komunity je náměstí, kterému dominuje katolický kostel postavený v moderním stylu. Před kostelem je fotbalové hřiště, které často využívají žáci z nedaleké základní školy. V okolí centra je několik restaurací a barů, pekařství, prodejna ovoce a zeleniny, prodejna kosmetiky, supermarket a internetová kavárna, kde umožňují zaplatit i poplatky za vodu, elektřinu a další služby. V komunitě má sídlo i několik firem opravujících automobily či vyrábějících led. Komunita San Juan je obklopena kávovými plantážemi, které vytvářejí dojem venkovského prostředí.

Obyvatelé komunity využívají rychlé a časté autobusové spojení do blízkých měst (Heredia, Alajuela a nedaleké mezinárodní letiště Juan Santamaria). Problémy nastávají v době ranní a odpolední dopravní špičky, kdy jsou úzké silnice v okolí komunity zahlceny automobily. Mnoho rodin si totiž v posledních letech pořídilo vlastní automobil. Zlepšující se ekonomická situace obyvatel se projevuje i v podobě domů. Lidé však upřednostňují úpravy vnitřní části domu, protože na sebe nechtějí příliš upozorňovat. Vzrůstající kriminalita přiměla mnoho rodin k zamřížování všech prostor vedoucích na ulici. Verandy sloužící dříve k odpočinku byly přebudovány na garáže. Domy jsou postaveny z cihel, střechy mají plechové. Bohaté rodiny staví kolem svých domů vysoký plot.

Vnitřní vybavení domu neodpovídá jeho vnějšímu vzhledu. Všechny rodiny vlastní televizi a často mají i satelitní příjem televizního signálu. V poslední době roste počet rodin, které si pořizují počítač a připojení na internet. Domácnosti jsou vybaveny moderně, jídelna většinou zabírá velkou část domu. Nejčastější podlahovou krytinou je dlažba.

Pracovní příležitosti nabízí zemědělství, služby a cestovní ruch a několik menších průmyslových podniků v okolí. Lidé budující kariéru preferují práci ve větších městech.

---

¹³⁶ INEC, 2010c: 45, 86 a INEC, 2010e: 25

9.2 Výsledky pozorování a rozhovorů, San Juan

9.2.1 Každodenní život

Život žen v komunitě San Juan lze rozdělit na dva rozdílné světy – ženy v domácnosti a pracující či studující ženy. Počet žen v domácnosti v komunitě není jednoduché určit. Mnoho žen v mládí pracovalo, po narození dětí s nimi zůstaly několik let doma, poté se opět vrátily do zaměstnání. Část žen v domácnosti tvoří starší ženy, které mají problém najít uplatnění na trhu práce. Bohatší páry po zaopatření dětí usoudily, že jim bude stačit v rodině jeden příjem – ten vyšší manželův příjem. Existují však i ženy, které celý život strávily jako ženy v domácnosti.

Typický den ženy v domácnosti začíná velmi brzy – již kolem čtvrté hodiny ráno. Žena vstává v rodině první a vaří partnerovi oběd, který si bere do práce. Poté celá rodina snídá, děti odcházejí do školy a partner do práce. Do místní školy doprovází děti matka, při nutnosti dojíždění do školy je dovede na autobusovou zastávku či je svezou otec dětí automobilem.

Následuje každodenní sportovní aktivita žen v domácnosti – chůze či běh. Ženy mají trasy – méně frekventované místní silnice, kde se pravidelně potkávají se svými kamarádkami a sousedkami. Sportovní obuv, krátké kalhoty, tričko, čepice a láhev vody je nezbytným vybavením žen.

Po sportovní aktivitě následuje úklid domu. Ženy uklízí opravdu velmi pečlivě, nevynechají žádnou část domu a věnují se každému detailu, moderní přístroje usnadňují ženám tuto činnost. Často lze přirovnat denní úklid k úplnému úklidu celého domu. Pravdou je, že si rodina na tento servis velmi rychle zvyká – děti si neuklízí pokoj, protože matka jim ho sama a lépe uklidí, nepomáhají vykonávat domácí práce. Partner ženy uvažuje stejně. Ženy v domácnosti se neskutečně těší na vánoční a velikonoční výzdobu domu. Vánoční výzdoba se objevuje na domech v komunitě již v průběhu září a hýří mnoha barvami a světly.

Jediným celodenním společníkem ženy je pes. Mnoho rodin v komunitě má malého pokojového psa jako společníka a velkého psa na hlídání, který budí respekt. Malý pes se těší velké přízni celé rodiny, často dostává stejné jídlo jako lidé. Žena v domácnosti obědvá často sama a dbá na pravidla zdravé výživy. Odpoledne se vrací děti ze školy, později partner ženy. Matka dohlíží na děti při psaní domácích úkolů a přípravě do školy, poté připravuje večeři. Večeře je jediná část dne, kdy se celá rodina schází v klidu, povídá si o průběhu dne a plánech na další den.

Pracující žena ráno nevstává tak brzy jako žena v domácnosti, protože oběd většinou vaří předchozí den večer. Ráno připraví pouze snídani a vypraví děti do školy. Do práce jde pěšky nebo jede autobusem či automobilem. Pokud žena jede automobilem společně s partnerem, nikdy neřídí (většinou ani nemá řidičské oprávnění). Ženy řidičky jsou většinou svobodné mladé ženy, které potřebovaly řidičské oprávnění ve svém zaměstnání. Ženy jsou vždy pečlivě upraveny, chodí velmi elegantně oblékané – sukně, halenka a boty na podpatku jsou nedílnou součástí jejich oděvu. Člověk nepozná, zda žena je pracovnící banky či prodavačkou. Velké firmy oblékají své pracovníky do uniforem, které jsou též často k vidění na ulici při cestě žen do práce (zdravotní sestry, pracovnice telefonních společností a rychlých občerstvení). Nezbytnou součástí všech žen mířících do zaměstnání je praktická krabička s obědem.

Ženy se z práce vrací odpoledne. V době mezi skončením výuky ve škole a příchodem matky hlídá děti babička či paní na hlídání. Matka někdy přiveze večeři z města, častěji vaří sama.

Víkendy v komunitě prožívají ženy velmi aktivně – často vyráží na výlety do blízkých hor s celou rodinou. Zábavou je i návštěva několika obchodních center v hlavním městě provincie či v San José.

9.2.2 Rodina a vztahy

Rodiny v komunitě San Juan nemají příliš mnoho členů – úzká rodina zahrnuje otce, matku a většinou dvě děti. Mladé páry přemýšlí o budoucnosti svého potomka, chtějí kvalitní vzdělání a finanční zajištění jeho dětství a dospívání. Z tohoto důvodu mívají pouze jednoho potomka. Dítě vyrůstá v rodině samotné, ale nemá typické znaky jedináčků. Důvodem je časté setkávání s dalšími dětmi v širší rodině.

Ačkoliv celá široká rodina nežije v komunitě, zasahuje do života rodiny. Je zajímavé, že nejvýše postaveným členem rodiny je často žena – ta nejstarší žena v rodině. Velmi pozorně sleduje veškeré události v rodině a pravidelně se schází a diskutuje se svými příbuznými. Rodinné oslavy jsou pořádány velmi často, slaví se do brzkých ranních hodin.

Velké oslava se koná při příležitosti sňatku, avšak mladí lidé dávají přednost volnému soužití a počet svateb v komunitě strmě klesá. Hlava rodiny je často svědkem i rozpadu manželství. Typickým případem je situace, kdy se muž rozvede a přivede do komunity svoji mladou ženu, se kterou založí novou rodinu. Muži zůstává odpovědnost

za jeho děti z předchozího vztahu. Má povinnost se podílet na jejich výchově. I v této komunitě jsou patrné velké rozdíly při výchově dívek a chlapců. Asi nejvíce se rozdíly projevují v období puberty, kdy chlapci mají větší volnost, zatímco dívky jsou přísně kontrolovány – kde a s kým tráví svůj volný čas. Ještě před několika lety rodiče dívkám říkali, že mohou studovat, avšak nikdy v životě nebudou vzdělání potřebovat, protože se o ně postará jejich manžel. Tento názor dnes úplně vymizel a dívky jsou stejně jako chlapci podněcovány k dobrým studijním výsledkům.

Rodiče i samotné dospívající trápí velký problém – obavy z těhotenství. Těhotenství mladistvých dívek v komunitě je považováno za morální poklesek a v době účinných antikoncepčních metod i za hloupost. Dítě je považováno za dar, ale také za velmi nákladnou a dlouhodobou starost. Obecně je těhotenství mladistvých dívek lépe přijímáno v rodinách s nižšími příjmy a více dětmi. Naopak lépe situované rodiny berou těhotenství mladistvé dcery jako tragédii. Pro mladý pár vysokoškolských studentů těhotenství znamená konec studií, cestování a snů o lepší budoucnosti. Dříve platilo jednoduché pravidlo: těhotenství rovná se svatba. Dnes je společnost tolerantnější a svobodné matky jsou běžnou součástí života.

Box 9: Těhotenství

Slečna C. R. R. (22 let), studentka vysoké školy současně pracující v neziskové organizaci.

Autorka: „*Jak dlouho chodíte s Vaším přítelem?*“

Dotazovaná: „*Už to bude osm let. Nejdříve jsme byli jen kamarádi, ale pak se náš vztah změnil. Přítel mě doprovázel jako partner na oslavě 15. narozenin.*“

A.: „*Rodiče Váš vztah podporovali?*“

D.: „*Rodiče se báli, abychom z nich neudělali prarodiče. (smích) Hlíkali nás na každém kroku, přespávat můžu u přítele až od svých 18. narozenin.*“

A.: „*A plánujete tedy děti?*“

D.: „*Děti? Ted? Ne, nejdříve musíme dostudovat a upevnit si postavení v zaměstnání. V Kostarice momentálně existují dva typy žen – ženy, co mají děti velmi mladé – tj. do 20 let. Jsou většinou z venkova a mají maximálně dokončenou povinnou školní docházku. A pak tu je druhá skupina – ženy, co mají děti až po dokončení vysoké školy a vybudování kariéry, okolo 30 let.*“

San Juan, 22. 8. 2010

Rodiny v komunitě ovlivňují některé negativní společenské jevy – především alkoholismus, machismus a domácí násilí. Alkohol, který je ve společnosti tolerovaný, je jednou z příčin pátečních a sobotních incidentů v centru komunity. A také častou příčinou rozpadu vztahů.

Box 10: Alkoholismus a osamostatnění ženy

Paní I. G. S. (33 let) je rozvedená a má tříletou dceru.

Autorka: „Kde má Vaše dcera otce?“

Dotazovaná: „Otec dceru nikdy neviděl. Chodila jsem šest let s přítelem, kterého jsem si i vzala. Dva roky po svatbě jsme byli moc šťastní, občas manžel pil více než se mi líbilo, ale jinak bylo vše v pořádku. Pak jsme zjistila, že jsem těhotná. Manžel nechtěl o dítěti vůbec slyšet. Řekl mi, ať to vyřeším. Díky Bohu jsem měla sílu a opustila jsem ho. Zázemí mi poskytli rodiče, kteří označují mého bývalého muže za alkoholika. Mnoho žen v Kostarice nemá odvahu muže opustit, protože přináší do rodiny hlavní příjem – platí vodu, elektřinu, pojištění, telefon, ...“

A.: „Musela jste se naučit se o sebe postarat.“

D.: „Ano, ze začátku mi pomohli rodiče – matka hlídala dceru, zatímco jsem navštěvovala kurz pro kosmetičky. Po roce zkušeností jsem si otevřela vlastní kosmetické studio.“

A.: „Jste spokojená se svým životem?“

D.: (dlouze přemýšlí) „Ano, žiji s rodiči a užívám si dětství mé dcery. I po profesní stránce jsem spokojená. Jen nemám odvahu začít nový vztah, chci muže, který mě bude respektovat a bude mít rád moji dceru.“

Sportovní hřiště komunity San Juan, 31. 8. 2010

Ačkoliv by se mohlo zdát, že machismus je v Kostarice záležitostí rurálních oblastí, není tomu tak. I ve městě najdeme mnoho mužů, kteří mají k machismu velké sklony. Projevy machismu nejsou ve městě tak viditelné jako na venkově, bohužel i zde je machismus velmi úzce spjat s domácím násilím.

Box 11: Machismus a domácí násilí

Paní S. G. R. je učitelka na základní škole. Její muž má velmi dobře placenou práci, kterou může vykonávat z domova. Mají spolu dvě děti – syna a dceru.

Paní je velmi sympatická a vzdělaná, avšak nikdy se nezastaví na návštěvě u sousedů. Vždy pouze pozdraví a nezdrží se déle než je nezbytně nutné. Nosí po celý rok dlouhé sukně a halenky s dlouhým rukávem. Denně spěchá ze školy, aby manželovi připravila oběd přesně na pravé poledne. Jakmile se opozdí, následuje verbální a fyzické násilí. Její muž si vždy najde záminku, aby ji mohl ponížít a terorizovat.

Muž má velmi vyhraněný názor ohledně výchovy dětí – syn může studovat, jak dlouho bude potřebovat a žít pestrým vysokoškolským životem v San José. Dcera také začala studovat vysokou školu, avšak otci se nelíbil její způsob života. Nejprve musela opustit vysokoškolské koleje v San José a denně dojíždět, pak jí otec zakázal studium úplně. Dcera utekla, žije v San José a pracuje, aby mohla dokončit studium.

Děti viděly mnohokrát, jak jejich otec týrá matku. Syn považuje toto chování za běžné a přenáší si ho do svých vlastních vztahů. Dcera má strach, že všichni muži bijí své partnerky.

San Juan, Srpen, 2010

Na sportovním hřišti v centru komunity se každou sobotu hrají fotbalové zápasy. Nejprve hrají žáci, poté dospělí. Na zápasy chodí mnoho příznivců fotbalu, především rodinní příslušníci hráčů a jejich kamarádi. Mezi fanoušky není téměř žádná žena. Kolektivní ženský sport v rámci komunity není rozvinut žádný.

Společenskou událostí se v komunitě stala nedělní návštěva kostela. Ženy jsou upraveny do nejmenšího detailu a děti nastrojeny. Kněz vyžaduje aktivitu od všech přítomných, není to žádný jednostranný monolog, spíše debata, která je prokládána zpěvem a recitováním.

9.2.3 Vzdělání

Rodiče v komunitě si jsou vědomi toho, že kvalitní vzdělání dětí, je ta nejlepší investice do budoucnosti. Sami rodiče mají minimálně dokončenou povinnou školní docházku, spíše ukončené středoškolské vzdělání. V komunitě žije velké množství vysokoškolsky vzdělaných lidí.

Rodiče motivují své děti, aby navštěvovaly zájmové kroužky a věnovaly se ve volném čase smysluplným činnostem. I pouhé sledování filmů a seriálů v televizi přináší dětem nové poznatky, protože několik stanic v Kostarice vysílá v anglickém znění se španělskými titulky.

Rodiče úzce spolupracují se školami – navštěvují třídní schůze a účastní se doprovodného programu škol. Děti z bohatších rodin obvykle navštěvují soukromé vzdělávací instituce, protože kladou důraz na bilingvní vzdělání studentů a informační technologie. Část předmětů je vyučována v anglickém jazyce, v posledních letech se objevují snahy vyučovat studenty i francouzský a čínský jazyk. Ačkoliv je kostarické státní školství na kvalitní úrovni, rodiče věří, že soukromé vzdělání přináší studentům větší šanci přijetí na vysoké školy.

Nejčastěji míří studenti z komunity na *Universidad Nacional* ve městě Heredia a na *Universidad de Costa Rica* v San José. Státní nabídku vysokých škol doplňuje velké množství soukromých vysokých škol. Mnoho studentů si hledá práci již v době studia a pracují na zkrácený úvazek. Důvodem je skutečnost, že vysokoškolské vzdělání v Kostarice již není zdarma. Studenti platí zápisné v podobě fixní částky za každý zapsaný kredit (například na *Universidad de Costa Rica* v roce 2010 přibližně 250 USD/semestr za 12 kreditů a více).

Školné je doplněno velmi dobře propracovaným systémem stipendií, studenti mají podle své sociální situace úlevu až 100 % na zápisném. Studenti z nejslabších sociálních vrstev dostávají navíc stipendium na ubytování, dopravu a stravování.

Box 12: Soukromé školy

Paní G. R. R. (55 let) je ženou v domácnosti. Manžel pracuje v bance.

Autorka: „*Vaše děti navštěvovaly soukromou střední školu?*“

Dotazovaná: „*Ano, chtěli jsme, aby hovořily plyně anglicky a aby se jim učitel měl čas věnovat. Důležité pro nás bylo i to, že na této střední škole nestudují pouze Kostaričané, ale i cizinci.*“

A.: „*Jak finančně náročné je studium na soukromé škole?*“

D.: „*U středních soukromých škol začíná školné přibližně na 200 USD za měsíc. Ty nejvyšší školy v Kostarice si účtují 1 000 USD za měsíc. Soukromé školy v provincii Heredia se řadí mezi elitu vzdělávání v Kostarice.*“

A.: „*Děti navštěvovaly i soukromou základní školu?*“

D.: (úsměv) „*Ne, až dnes je módní dávat děti do dvojjazyčných mateřských a základních škol. Školné se pohybuje od 100 USD za měsíc.*“

A.: „*Byla soukromá střední škola pro děti přínosem?*“

D.: „*Obrovským. Dcera i syn vystudovali univerzitu. Dnes dcera učí na soukromé vysoké škole ekonomii, syn je inženýr, věnuje se programování v americké firmě.*“

Kavárna, San Juan, 16. 8. 2010

V posledních letech se objevuje mnoho večerních vzdělávacích kurzů pro dospělé, kteří se chtějí naučit anglický jazyk. Nejčastějším důvodem pro účast v kurzu je požadavek zaměstnavatele, aby si pracovník zvýšil kvalifikaci. Vzrůstající počet turistů mířících do provincie Heredia nutí místní podnikatele ke zkvalitnění služeb. Častým důvodem je snaha pomoci vlastním dětem při učení cizího jazyka. Sílicí vliv čínských firem na kostarickém trhu otevřel dveře výuce čínského jazyka.

Národní institut pro vzdělávání (*Instituto Nacional de Aprendizaje, INA*) nabízí rekvalifikační kurzy zdarma, několik žen z komunity absolvovalo kurz základů podnikání, výpočetní techniky nebo administrativní práce.

9.2.4 Pracovní příležitosti

Nezaměstnanost není v regionu velkým problémem. Zaměstnání ženám přímo v komunitě nabízí několik podniků a institucí – supermarket, pekařství, restaurace a základní škola. Ženy často dojíždějí do města Santa Bárbara či Heredia. Po získání zkušeností ve městě se několik žen rozhodlo založit vlastní podnik v komunitě (např. pekařství či restauraci). Pracovní příležitost nabízí i nadnárodní firmy, které mají velké komplexy na okraji hlavního města provincie. Tyto podniky vyžadují vysokoškolské vzdělání, praxi a perfektní znalost anglického jazyka.

Box 13: Podnikání

Paní M. A. M. (52 let) vlastní pekařství v komunitě.

Autorka: „*Co Vás přimělo podnikat?*“

Dotazovaná: „*Dvacet let jsem pracovala ve velké pekárně v centru města Heredia. Každý den jsem vstávala ve tři hodiny ráno, abych byla včas v práci. Tvrdě jsem dřela, ale nikdo to neocnil.*“

A.: „*Myslíte finančně?*“

D.: „*Hlavně finančně. V pekárně má žena za stejnou práci 85 % platu svého mužského kolegy. Roky jsme se snažila stát se vedoucí směny. Vždy vybrali muže, ačkoliv měl méně zkušeností.*“

A.: „*Takže nespokojenost Vás přiměla otevřít si vlastní pekařství?*“

D.: „*Nespokojenost a nespravedlnost. Vlastně důležitá byla i náhoda. Dcera se začala zajímat o půjčky, které banka poskytuje začínajícím podnikatelkám. Banka měla dvě hlavní podmínky – částečně financovat podnik z vlastních úspor a mít zkušenosti v oboru, kde člověk chce podnikat.*“

A.: „*Nebála jste se otevřít si pekařství v malé komunitě?*“

D.: „*Tolik nocí jsem kvůli tomu nespala. Ale denně čerstvé a chutné pečivo si zákazníci najde. Díky Bohu vše dopadlo dobře a podnik prosperuje.*“

Pekařství, San Juan 18. 8. 2010

Několik žen z komunity proniklo i do ryze mužského zaměstnání – staly se z nich řidičky autobusů. Z počátku se potýkaly s nedůvěrou svých kolegů a cestujících (žen i mužů). Časem si získaly respekt svých kolegů, cestující si též zvykli.

Mnoho podniků dává při výběru zaměstnanců přednost mužům a svobodným ženám. U vdaných žen se obávají těhotenství, protože podnik by musel platit část mateřské dovolené ženě a ještě plat jejímu zástupu na dobu čtyř měsíců. Diskriminace žen se projevuje i v investicích do zvyšování kvalifikace zaměstnanců, některé firmy si myslí, že se jim nevyplatí investovat peníze do kapacity žen.

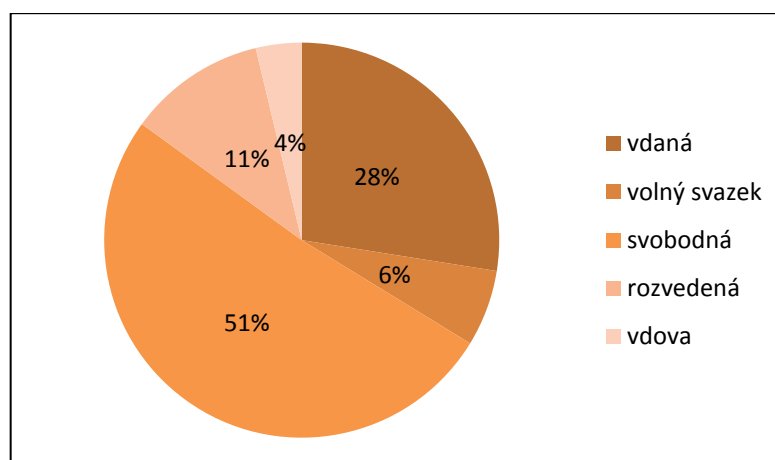
9.2.5 Slavnostní události

Patnácté narozeniny jsou v životě ženy v Kostarice velkým mezníkem – z dítěte se stává žena. Oslavy narozenin (*quinceañera*) se účastní celá široká rodina, přátelé a spolužáci ze střední školy. Dívku musí doprovázet partner, nejčastěji její přítel. Mnoho dívek v komunitě San Juan začalo chodit s chlapcem několik týdnů před oslavou, na oslavě je doprovodil, a poté se pár rozešel. Časté je i nahrazení přítele rodinným příslušníkem – bratrancem či mladým strýcem. Po rodinné oslavě vyráží mládež za večerní zábavou do místního baru.¹³⁷

Velmi slavnostní je Den matek (*Día de la Madre*), který se každoročně v Kostarice slaví 15. srpna. Ženy tento den nedělají žádnou svoji běžnou činnost (vaření, úklid). Rodina připraví pro matku den plný příjemných aktivit – nakupování, návštěvy salonů krásy, výlety do hor. Navečer se schází celá široká rodina a přináší matkám dary (květiny a šperky). Je připraveno obrovské množství chutného jídla a pití. Samozřejmě je obrovský dort. Večer se celá komunita schází ve škole a užívá si divadelní představení místních dětí.¹³⁸

9.3 Výsledky dotazníkového šetření, San Juan

Dotazníkové šetření (viz dotazník v příloze 4 a 5) se uskutečnilo v srpnu roku 2010, zúčastnilo se ho 80 žen z komunity San Juan. Nejmladší respondentce bylo 15 let, nejstarší 73 let. Průměrný věk respondentek byl 32,6 let, medián 27 let. Rodinný stav respondentek ukazuje obrázek 15. Průměrný věk vdaných žen je 41 let, svobodné jsou ženy do 30 let, především studentky.

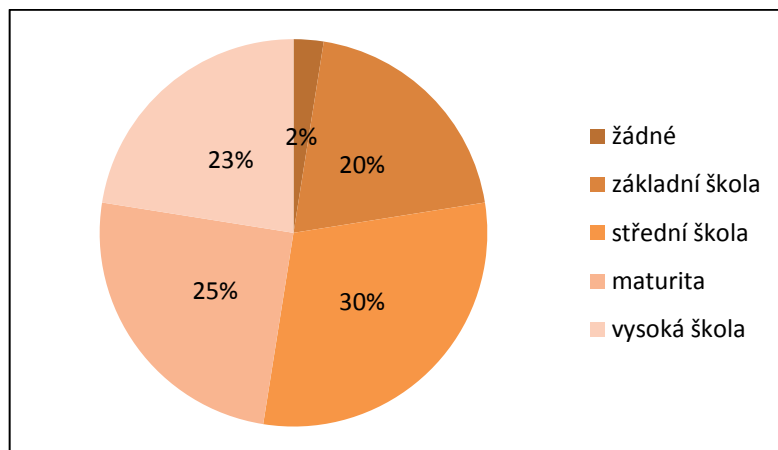

Obrázek 15: Rodinný stav respondentek, San Juan

¹³⁷ Oslava 15. narozenin, 22. 8. 2010

¹³⁸ Den matek, dne 15. 8. 2010

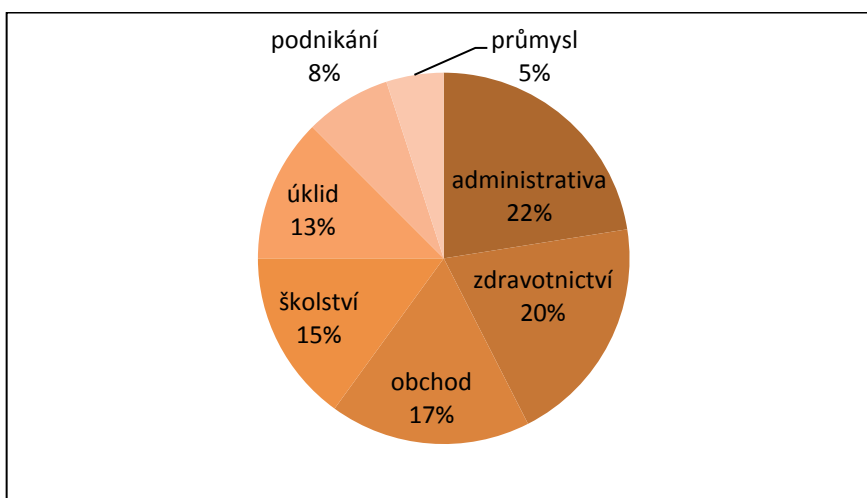
Při zjišťování úrovně vzdělání opět platilo, že ženy uváděly nejvyšší započatý stupeň vzdělání, mnoho respondentek (22,5 %) ještě studuje. Obrázek 16 ukazuje vzdělání respondentek, u vysokých škol je polovina respondentek ve stádiu studia.

Obrázek 16: Vzdělání respondentek, San Juan

50 % respondentek není ekonomicky aktivních (47,5 % z nich jsou ženy v domácnosti, 45 % studentky a 7,5 % ženy v důchodu). Průměrný věk žen v domácnosti je 42,5 let, převažují ženy bez vzdělání či se základní školou. Téměř polovina žen v domácnosti je vdaná. 50 % studentek studuje střední školu, stejné procento vysokou školu. Studentky jsou až na jedinou výjimku svobodné ženy.

Průměrný věk ekonomicky aktivních žen je 31,75 let. Podle rodinného stavu převažují svobodné ženy (53 %), téměř třetina je vdaných žen (28 %). Úroveň vzdělání ekonomicky aktivních žen je vysoká (38 % maturita, 23 % vysoká škola, 23 % střední škola, 16 % základní škola či bez vzdělání). Zaměstnané ženy pracují v mnoha oborech, což dokazuje obrázek 17.

Obrázek 17: Povolání ekonomicky aktivních respondentek, San Juan

9.3.1 Typický den žen v komunitě

Typický den žen v domácnosti a žen v důchodu se značně liší od života ostatních žen. Téměř polovina žen v této skupině vstává před pátou hodinou ráno. Připravují rodině snídani a často i oběd, který dávají partnerovi s sebou do práce. Po odchodu rodiny část žen vyráží na procházku, část již začíná s úklidem domu. Dopoledne je vyhrazeno domácím činnostem, po obědě míří mnoho žen za nákupy do města či odpočívají při sledování televize. Ženy věnují čas i návštěvě různých kurzů (tanec, šití, malování, práce s počítačem). Téměř 15 % žen uvedlo, že vychází ze svého domu velmi málo. 10 % žen si přivydělává prací z domova (šití bot, hlídání dětí). Nejčastěji chodí ženy spát mezi osmou až desátou hodinou.

Velmi nepravidelný režim podléhající rozvrhu ve škole mají studentky – některé dny vstávají již okolo páté hodiny ráno, jindy mohou spát až do osmi hodin. Přibližně polovina respondentek z této kategorie uvedla, že se ráno připravuje na vyučování. Častou ranní aktivitou je cvičení. Po návštěvě školy ženy nejčastěji pomáhají s úklidem domácnosti a vypracovávají náročnější projekty do školy. Několikrát do týdne se schází s přáteli. Studentky chodí spát kolem jedenácté hodiny.

Zaměstnané ženy vstávají obvykle mezi pátou až sedmou hodinou ráno v závislosti na pracovní době a vypravování rodiny. Dlouhou dobu stráví většina žen na cestě do zaměstnání a zpět. Mnoho žen pracuje na zkrácený úvazek, který jim poskytuje dostatek času věnovat se rodině. Ženy pracující na plný úvazek o hlídání dětí požádaly babičky dětí či platí paní na hlídání. Respondentky si stěžovaly, že oficiální pracovní doba je jedna záležitost, avšak skutečný čas strávený v práci je jiná záležitost. Na druhou stranu několik žen uvedlo, že dlouho nemohly najít práci a jsou vděčné, že konečně mají příjem. Především ženy na vyšších pracovních pozicích si uvědomují nutnost neustále se učit nové věci a sledovat aktuální vývoj v oboru. 10 % respondentek pracuje a zároveň studuje. Součástí denního programu zaměstnaných žen je i sport (např. jóga a běh). Navečer se ženy vrací domů, čeká je nejen úklid, ale i vaření večere a oběda na další den. Pracující ženy chodí spát kolem desáté hodiny. Přesné odpovědi několika respondentek ze všech kategorií naleznete v příloze 22.

9.3.2 Příležitosti a postavení žen

Na otázku č. 2 týkající se rovnosti příležitostí odpovědělo 59 % respondentek, že ženy mají stejné příležitosti jako muži. Zajímavé je, že v této skupině byly všechny ženy v domácnosti, většina žen pracujících v oblasti obchodu a zdravotnictví, zastoupeno bylo i velké množství studentek. Nejčastějším argumentem bylo právo na rovné příležitosti a stejné schopnosti žen a mužů.

15 % žen vyjádřilo obavy, že stejné příležitosti mají ženy pouze v některých oblastech života. Nejvíce ženy omezuje stereotyp, že žena je výhradně matka a manželka. Velký vliv má i přítomnost machismu ve společnosti. Tento názor zastávají pracovnice ve školství a v administrativě.

Velmi omezené příležitosti pro ženy vidí 26 % respondentek, především ženy v důchodu a pracovnice v administrativě. Nejčastěji upozorňují na nerovné příležitosti žen v pracovním procesu (diskriminace žen při pohovorech, výše platu a postavení žen v hierarchii podniků) a na velkou odpovědnost žen za rodinu a domácnost. Vybrané odpovědi se nacházejí v příloze 23.

Otázka č. 3 se snažila zjistit, zda se postavení žen v čase zlepšuje či zhoršuje. 88 % respondentek uvedlo, že dříve byla situace žen obtížnější. 45 % z nich poukazuje na skutečnost, že ženy neměly příležitost studovat a pracovat a byly ekonomicky závislé na partnerech. 27 % respondentek považuje za hlavní změnu situaci žen v rodině a domácnosti. O dvě procenta méně respondentek upozorňuje na to, že v minulosti měl machismus v Kostarice velmi silný vliv. 3 % respondentek míní, že důležitá byla i změna legislativy.

6 % respondentek uvádí, že nedokáže situaci posoudit, protože to závisí na konkrétní rodině a výchově. Stejně procento žen se domnívá, že situace žen dříve byla lepší. Tato skupina je složena ze žen s žádným či základním vzděláním a svůj názor zdůvodňují tak, že ženy dříve měly na starost domácnost a děti a nyní jim k tomu přibyla ještě práce. Celkově tedy došlo k nárůstu povinností a zodpovědnosti, naopak byl omezen čas na osobní potřeby a zájmy. Některé odpovědi na tuto otázku se nacházejí v příloze 24.

9.3.3 Machismus

Mnoho žen (57 %) v komunitě San Juan vnímá machismus jako soubor myšlenek mužů, kteří se domnívají, že jsou nadřazeni ženám a dominují ve všech sférách života. Podřadné postavení ženy je dáno tím, že ženy nemají stejná práva jako muži. Muž řídí velmi pevně život celé rodiny, jediný názor, který ho zajímá, je ten jeho názor.

19 % respondentek uvedlo, že machismus odmítá dávat prostor ženám k seberealizaci a k rozvoji schopností. 16 % žen vidí machismus jako důvod toho, proč je žena i dnes vnímána pouze jako matka a manželka. Machismus nese vinu za výchovu, která rozděluje domácí činnosti na ženské a mužské. 8 % žen uvedlo, že přetrvávající machismus ve společnosti omezuje ženy ve studiu a v pracovním životě. Konkrétní definice machismu jsou uvedeny v příloze 25.

Otázka č. 5 se zajímala o konkrétní příklady machismu v každodenním životě žen. 15 % žen uvedlo, že se nesetkaly s případy machismu, více jak polovinu respondentek tvořily ženy v domácnosti.

85 % respondentek si vzpomnělo na příklady machismu. Nejčastěji (41 %) hovořily o pasivním přístupu partnera k domácím činnostem a k výchově dětí. Druhou nejvíce zmiňovanou položkou byla oblast práce a studia žen (28 %) – kromě omezení ze strany partnera či otce dochází i k diskriminaci žen ze strany zaměstnavatele. Nejběžnějším problémem bývá upřednostňování mužských kandidátů při výběrových řízeních a rozdílná výše platu žen a mužů za stejnou práci. 12 % žen uvedlo, že machismus mají spojen s projevy násilí, především verbálního násilí. O procento méně respondentek se cítilo omezeno ze strany partnera při výběru oblečení a místa, kam se vydávají za zábavou. 8 % žen mrzí, že partner musí mít vždy hlavní slovo. Konkrétní příklady machismu naleznete v příloze 26.

Přítomnost a vývoj machismu v kostarické společnosti zkoumala otázka č. 6. Téměř 66 % respondentek uvedlo, že kořeny machismu a jeho vývoj musíme hledat přímo v rodinách. Nejdůležitější je otec, který je vzorem pro své syny. Pokud otec respektuje svoji partnerku, budou i synové respektovat ženy. Typ vztahu mezi rodiči velmi ovlivňuje budoucí chování jejich dětí. Kromě rodičů hraje svoji roli i širší příbuzenstvo – především prarodiče, tety a strýcové.

Jednotlivé generace byly vychovány velmi odlišně. Starší generace mužů nepovažuje ženy za rovnoprávné partnerky. Respondentky říkají, že změnit celoživotní názor těchto lidí je téměř nemožné.

12 % respondentek vkládá velkou sílu do vzdělávacích center – problematice genderové rovnosti se věnují již mateřské školy, s přibývajícím věkem žáků sílí intenzita výuky. Stejně procento respondentek věří, že kamarádi a vztahy mezi nimi významně ovlivňují machismus a jeho rozvoj.

7 % žen tvrdí, že podoba kostarické společnosti dává podobu machismu. Nejčastěji se odkazují na chování politiků a média (podoba žen v televizi, v reklamách a v časopisech). 3 % žen považují machismus za vrozený. Vybrané odpovědi na tuto otázku jsou uvedeny v příloze 27.

Míra machismu ve městě a na venkově byla obsahem otázky č. 7. Respondentky se rozdělily na čtyři skupiny – 5 % nemělo na otázku vlastní názor, 5 % tvrdilo, že machismus je silnější ve městě, 15 % nevidělo rozdíl mezi machismem ve městě a na venkově a 75 % považuje machismus za silnější na venkově.

Ženy uvedly mnoho důvodů, proč má machismus na venkově tak výraznou pozici. Nejčastěji zmiňují nízkou míru vzdělání a obtížný přístup k němu (36 %). Minimální pracovní příležitosti pro ženy a ekonomickou závislost rodiny na muži považuje za problém 31 % respondentek. Konzervativní společnost, která toleruje machismus a odmítá jakékoliv změny, viní 18 % respondentek. Podle 15 % respondentek má vliv výchova a vztahy v rodině. Názory žen z komunity San Juan ukazuje příloha 28.

Otázka č. 8 vycházela z případu rodiny z komunity El Carmen. (Špatná ekonomická situace rodiny, pracuje pouze muž, žena chce jít pracovat, ale manžel jí to zakáže.) Respondentky měly reagovat na názor muže a rozhodnout, zda žena může jeho zákaz změnit.

Respondentky považovaly nastíněnou situaci za absurdní, avšak v některých částech Kostariky reálnou. Názory je rozdělily na tři skupiny. První skupina (9 %) prohlásila, že názor muže změnit nelze, aniž by nebyl ohrožen samotný vztah páru. Pokud by žena přes zákaz muže začala pracovat, hrozilo by, že muž ženu opustí a rodina se rozpadne. Druhá skupina (10 %) uvedla, že záleží na důvodech, proč manžel nechce dovolit ženě pracovat. Pokud jsou děti malé, je pochopitelné, že žena by měla zůstat doma. Stojí-li za zákazem pouhá ješitnost a žárlivost, muž by měl ženě umožnit pracovat.

Nejpočetnější skupina (81 %) radila ženě, aby změnila jeho rozhodnutí. Základem boje je komunikace s partnerem, mezi hlavní argumenty patří blahobyt rodiny a budoucnost dětí. Při přesvědčování by zdůrazňovaly, že dnes je naprosto nezbytné, aby domácnost měla dva příjmy. Několik žen uvedlo, že by se nejprve obrátilo o radu na své blízké a známé. Respondentky upozorňovaly, že žena musí vždy jednat velmi obezřetně, aby neměla ještě více problémů než má. Vybrané odpovědi respondentek jsou v příloze 29.

Otázka č. 9 řešila, zda placená práce vykonaná doma může ženě pomoci, aby se stala nezávislou na muži. 90 % respondentek se shodlo na odpovědi ano, avšak jejich důvody byly velmi rozdílné. 58 % uvedlo, že velmi důležitý je nově vytvořený osobní příjem ženy, který by jí měl zajistit i větší podíl na rozhodování v rodině. Jinými slovy, ekonomická nezávislost je prvním krokem k celkové nezávislosti. 22 % žen se domnívá, že peníze pomohou celé rodině a zajistí lepší budoucnost dětem. 20 % vkládá naděje do nabytého sebevědomí ženy.

Respondentky upozorňují, že závislost na partnerovi není u žen v domácnosti pouze ekonomická, ale i emocionální. Právě narušení této závislosti by mohlo mít pro rodinu negativní důsledky v podobě rozchodu páru.

10 % žen myšlenku na nezávislost v důsledku vlastní domácí placené činnosti odmítá. Polovina žen zdůvodňuje své rozhodnutí nejistými finančními výsledky (náklady na zavedení činnosti a malé výdělky v důsledku konkurence). Druhá polovina respondentek říká, že žena potřebuje pracovat mimo domov, aby se mohla plně realizovat. Názory respondentek se nachází v příloze 30.

Domácí násilí se stalo předmětem výzkumu v poslední otázce dotazníku. 52 % respondentek uvedlo, že se nikdy nesetkalo s domácím násilím a děkovalo za to Bohu. 48 % respondentek se s domácím násilím střetlo. 26 % žen uvedlo, že domácí násilí se odehrálo/odehrává přímo v jejich rodině – obětí je žena samotná či její blízké příbuzné (matka, sestra, děti, babička). Respondentky se obávají především násilí vůči dětem, které má velmi negativní důsledky na jejich budoucnost. 58 % žen má známé či sousedky, které čelí domácímu násilí. 16 % žen se setkalo s oběťmi domácího násilí na svém pracovišti. Agresorem bývá v naprosté většině případů partner ženy a otec jejich dětí. V 10 % případů má na násilnické sklony vliv alkohol. Příklady domácího násilí ukazuje příloha 31.

10. Strategie řešení

Nerovné postavení žen v Kostarice je velmi komplexní problém, který vyžaduje řešení připravené pro konkrétní regiony. Jednotlivé problémy na sebe bezprostředně navazují a vytvářejí doslova začarovaný kruh. Je nutné identifikovat faktory, které je možné změnit a ovlivnit tak celý řetězec událostí.

10.1 Komunita El Carmen

10.1.1 Pracovní příležitosti

Oblast je dlouhodobě sužována nedostatkem pracovních příležitostí pro ženy. Místní firmy podnikající v zemědělství nabízí pro ženy pouze sezónní práce v balírnách ovoce. Pracovní příležitosti nabízí podniky v blízkých městech. Ženy v komunitě si musí uvědomit, že cestování za prací se stalo běžnou součástí života.

Každoročně navštíví Kostariku mnoho zahraničních turistů, kteří by měli zájem o exkurzi na banánovou či ananasovou plantáž. Zastávka turistů u plantáže s výkladem a ochutnávkou místní úrody by zaměstnala průvodkyně z místních komunit (kurzy pro průvodce pořádá Národní institut pro vzdělávání, INA). Kromě plantáží by mohla být předmětem zájmu i původní vegetace (tropické deštné lesy).

Mnoho žen má určitou představu o svém vlastním podnikání (např. restaurace či papírnictví). Ženy absolvovaly kurzy podnikání na Univerzitě EARTH či v rámci Národního institutu pro vzdělávání. K realizaci chybí ve většině případů finanční zajištění plánu. Povědomí o úvěrech určených přímo ženám začínajícím podnikatelkám je v komunitě velmi malé. Ženy nemají informace o projektech a podmínkách, za kterých mohou výhodně získat úvěry. Banky operující v oblasti mají své sídlo v Guácimo a nevysílají své zaměstnance ani propagační materiály do malých komunit. Navíc velmi odborný výklad pracovníků banky je pro místní lidi nesrozumitelný.

Při domácí výrobě zboží určeného k prodeji naráží ženy na omezenou velikost místního trhu. Velká konkurence v oblasti domácí výroby bižuterii stačila ceny na minimum. Ženy z komunity nutně potřebují najít nové trhy, kam by dodávaly své rukodělné výrobky. Nadějí je rozvoj cestovního ruchu přímo v blízkosti komunity (prohlídky plantáží a pralesa). Svoji roli mohou sehrát lidé z komunity, kteří odešli za prací do San José. Mohli by představovat prostředníky mezi ženami z komunity a turisty v hlavním městě.

Velká koncentrace lidí vytváří velkou poptávku po mnoha výrobcích na Univerzitě EARTH. Trh s rukodělnými výrobky od místních žen, který se konal 3. 12. 2009 v době oběda v místní kantýně, zaznamenal mezi studenty i vyučujícími obrovský úspěch. Ženy prodaly všechny své výrobky a přijímaly objednávky na další výrobky.

Studenti potřebují i upravit záclony a závěsy, koupit předložky, deky, polštáře a dekorativní výzdobu. Ženy v El Carmen mají velkou příležitost každoročně vybavit nově přicházející studenty. Musí ale efektivně nabízet své služby a udělat si mezi studenty „dobré jméno“.

Mnoho žen říká, že zásadní vliv na přijetí či nepřijetí do práce má prokázaná praxe. Univerzita EARTH uvažovala o zavedení programu, který by umožnil ženám získat pracovní návyky a zjistil jejich spolehlivost a pečlivost. Za vykonanou práci (úklid, vaření, zahradnické práce) by ženy nedostaly plat, ale získaly by po třech měsících certifikát o praxi a osobní ohodnocení. Certifikáty jsou v Kostarice velmi ceněny a při pohovorech zvyšují šanci uchazečů o práci.

Podobný program jako EARTH by mohl zavést stát – motivovat firmy, aby přijaly ženy bez zkušeností. Stát by firmě povolil odečíst si část nákladů na zaučení žen z daní.

Pokud žena získá zaměstnání, řeší problém, kdo bude hlídat její děti v pracovní době. Částečné úvazky nejsou na venkově příliš rozšířeny. Momentální praxe v komunitě je dávat děti k babičkám či sestrám, které jsou ženy v domácnosti. Pokud by se snížil počet žen v domácnosti v příbuzenstvu, mohla by vypomáhat za určitou finanční částku sousedka.

10.1.2 Vzdělání

Vzdělání dětí nikdy nebylo pro rodiče v komunitě El Carmen prioritní záležitostí. Děti tuto skutečnost velmi citlivě vnímají a přijímají názor rodičů. Stát by měl pokutovat rodiče, kteří nezajistí, aby jejich děti dokončily povinnou školní docházku. Jinými slovy řečeno, rodičům by se nevyplatilo dívku nechávat doma, aby se starala o domácnost a mladší sourozence, a chlapce posílat za nízkou mzdou do práce. Sankce by bylo možné uvalit i na podniky, které zaměstnají mladého člověka, který by ještě měl navštěvovat povinnou školní docházku.

Finanční náročnost studia zmírňuje či zcela pokrývá stipendium od státu (stipendia jsou určena žákům základní, střední i vysoké školy). Celý proces vyřízení stipendia by se měl přesunout na nižší správní jednotky – ideálně do hlavního města kantonu, Guácima. Na každé škole by měla existovat osoba, která by informovala rodiče o možnostech a podmínkách stipendia a která by dokázala rodičům pomoci při vyplňování všech potřebných formulářů. Část stipendia by měla být vázána na docházku studentů do školy a dosažené výsledky.

Velmi omezená je spolupráce škol s rodiči žáků. Školy by měly pořádat mimoškolní akce, které by přilákaly zájem rodičů. Je nutné též zvážit čas rodičovských schůzí, často dochází ke kolizi s pracovní dobou rodičů či jejich studiem na večerních kurzech středního vzdělání. Učitelé neznají místní komunitu a poměry panující v rodině dětí. V ideálním případě by budoucí učitel měl pocházet přímo z komunity El Carmen.

Příčinou předčasného odchodu žáků je i nudná, monotónní výuka. Učitelé již mají k dispozici interaktivní metody výuky, avšak téměř je nepoužívají. Výuka na základní škole by měla obsahovat praktické informace, které člověk v životě bude opravdu potřebovat.

Učitelky na Základní škole v El Carmen nemají u starších žáků autoritu. Disciplína by se mohla vrátit, pokud by se učitelský sbor rozrostl o několik mužských kolegů učitelů. Problémem je i kvalita samotných vyučujících, práce učitele ve venkovských oblastech není mezi uchazeči o zaměstnání příliš populární. Kvalitní učitelé by mohli získat motivační odměny.

Malá aktivita místních učitelů se projevuje i v nulové nabídce volnočasových aktivit pro děti. Vyučování končí dětem většinou kolem poledne. Pokud oba rodiče pracují, děti tráví volný čas na ulici a nevěnují se ničemu užitečnému. Nabídka sportovních a uměleckých kroužků by jistě oživila nejen život dětí, ale i přispěla k většímu klidu matek, které by věděly, že jejich děti se věnují zábavné a bezpečné činnosti.

Vzhledem ke škále turistů, kteří každoročně míří do Kostariky, je nutné, aby studenti ovládali základy anglického jazyka. Výuka anglického jazyka připomíná na školách spíše učení se nazpaměť, kvalita učitelů je velmi rozdílná. Blízkost USA nabízí možnost využít dobrovolníky, kteří by vyučovali anglický jazyk. Několik zahraničních studentů, kteří byli na stáži na Univerzitě EARTH, vyučovalo anglický jazyk v komunitě a setkalo se s opravdu velkým zájmem a vřelým přijetím.

Narůstajícím problémem společnosti jsou mladistvé těhotné dívky. Těhotenství znamená konec školní docházky. Osvěta v rámci základní i střední školy funguje, avšak nepřináší uspokojivé výsledky. Je třeba zefektivnit výuku a pořádat dlouhodobější projekty.

Stát by měl zavést program podpory pro návrat mladistvých matek do školy, především u povinné školní docházky. Pokud je v rodině někdo, kdo má možnost se o dítě starat, měla by se dívka vrátit do školy a dokončit ji.

Pro mladé dívky je důležité, aby viděly alternativu k životu, který vedla jejich matka. Kvalitní vzdělání pomůže při hledání práce a jejich život již nebude pouze světem domácnosti a dětí.

Pro dospělé jsou velmi přínosné kurzy pořádané zdarma Národním institutem pro vzdělávání (INA). Dojíždění na kurzy do Guácima odradilo mnoho zájemců (časová náročnost, jízdné). Bylo by užitečné přesunout kurzy, které nepotřebují zvláštní vybavení, přímo do komunity. Uvažovat by se dalo i o přesunutí počítačových kurzů na Střední školu do Pocory, kde mají počítačové učebny. Do budoucna by zájemci měli platit zápisné, které by se jim v případě úspěšného dokončení kurzu vrátilo. Poté by se hlásili pouze lidé mající o daný obor zájem a snížil by se počet studentů, kteří kurz nedokončí. Zápisné by mělo odvíjet od příjmů konkrétní rodiny žadatele.

10.1.3 Vztahy v rodině

Stoupá počet mužů, kteří si svoji dominanci v rodině, dokazují verbálním a fyzickým násilím namířeným proti ženě a dětem. Okolí ženy je vůči domácímu násilí tolerantní. Bezplatné telefonní linky fungují v rámci celé Kostariky, jejich telefonní číslo by mělo být umístěno ve všech telefonních budkách. Ženám z komunity chybí informace o lokálních centrech pomoci. Letáky s konkrétními adresami a radami by měly být ve zdravotních střediscích, ve školách a na kurzech pořádaných Národním institutem pro vzdělávání.

Domácí násilí a projevy machismu jsou silně rozvinuty v rodinách pocházejících z Nikaraguy. Mentalita lidí z Nikaraguy je velmi odlišná, častá je nedůvěra vůči úřadům. Ideálním prostředkem ke snížení domácího násilí u této skupiny lidí, je kampaň proti domácímu násilí se známými a úspěšnými lidmi původem z Nikaraguy, kteří se prosadili v Kostarice (např. plavkyně Claudia María Poll Ahrens).

Zdravotní střediska by měla nejen léčit, ale také ženám nabídnout odbornou psychosociální pomoc. Ženy znají personál středisek a mají k němu důvěru. Střediska by se mohla stát prostředníkem mezi ženou a odborným centrem, které se zabývá přímo domácím násilím. Zdravotní středisko by mohlo pomoci i s dalším problémem – alkoholismem v komunitě. I zvýšení daně u alkoholu by mohlo částečně omezit jeho dostupnost.

Kostarika má propracované zákony, které chrání ženy před domácími agresory, ženy ale musí mít odvalu muže nahlásit policii. Na policii v POCOŘE pracují pouze muži, zaměstnání ženy policistky by usnadnilo týraným ženám jejich situaci. V ideálním případě by policistka navštěvovala pravidelně komunity v okolí POCORY a seznámila se s problémovými rodinami. Zvýšený dohled policie by prospěl celé komunitě, mladí lidé by neměli tak snadný přístup k drogám a alkoholu, snížila by se kriminalita.

Vysoká míra machismu velmi ovlivňuje partnerský a rodinný život. V mnoha případech se stane, že žena již nebude moci změnit machistické sklony svého partnera. V její moci je ale nasměrovat správným směrem jejich potomky. Ženy mohou zmírnit přenos machismu na své syny tím, že budou trvat na tom, aby si sami po sobě uklízeli a respektovali své sestry jako sobě rovné. Důležitým bodem bude i trvat na maximálním možném vzdělání dětí. Matky by měly dávat větší pozor na trávení volného času svých dcer a to již ve věku kolem 12 let. Je důležité, aby dívky měly zcela jasné a pravdivé informace o sexu a těhotenství. Kromě matek by mělo být hlavním zdrojem informací i zdravotní středisko a škola. Samozřejmostí by mělo být rozdávání prezervativů zdarma.

K omezení vlivu machismu u partnerů by mohla pomoci dopolední setkávání žen, kde by debatovaly o svých problémech a navrhovaly by řešení. Starší generace žen již má své zkušenosti, jak dosáhnout vytyčeného cíle. Mladá generace žen nebyla vychována k tak podřadné pozici a má odvalu. Spojení těchto dvou faktorů by mohlo přinést ženám nové nápady a zmírnit vliv machismu.

Promiskuita je v komunitě velkým problémem a častou příčinou rozpadu vztahů. Je zcela běžné, když žena má každé dítě s jiným partnerem. Pro spokojený život je důležité rodinu plánovat. V době moderních antikoncepčních metod není teoreticky problémem počkat s těhotenstvím na ustálení vztahu. Ačkoliv žena má dnes možnost navštívit zdravotní středisko a poradit se, neudělá to. Svůj vliv by zde mohla uplatnit média (především televize a rádio), která by prezentovala celostátní kampaň k upevnění vztahu před příchodem potomků.

10.1.4 Osobnost ženy

Velkou překážkou na cestě k rovnosti žen je malé sebevědomí žen. Mladým dívkám dodává sebevědomí škola. Ostatní ženy by mohly nabýt sebevědomí na trzích, kde by prodávaly své vlastní výrobky. Zažít úspěch potřebuje nutně mnoho žen, protože sebevědomí je nutné při rozhodování.

Ženy vždy měly ve svém životě někoho, kdo za ně rozhodoval – nejprve otec, pak třeba bratr a následně partner. Nikdy se neuměly rozhodnout samy. Zlom nastává v okamžiku, kdy se pár rozejde či se žena rozhodne mít větší slovo v rodině. Rozumně se rozhodovat se žena nenaučí přes noc, širší rodina by ženě měla v tomto okamžiku pomoci a poradit jí.

Hospodaření s penězi je další nová věc, kterou ženy musí zvládnout. Ženy v El Carmen dokáží lépe určit priority rodinného rozpočtu, neutrací například za alkohol a cigarety. Nedostatečný přehled mají ženy o příspěvcích, které přiděluje za určitých podmínek stát (např. na rekonstrukci obydlí). Malá informovanost může domácnost zbytečně obrát o tolik potřebné peníze. Rodiny by měly mít možnost informovat se přímo v hlavním městě distriktu – v Pocoře.

Několik žen z komunity je negramotných a jakékoliv jednání na úřadech pro ně představuje velký stres a obavy. Aby dokázaly vyplnit některé formuláře, berou si s sebou na úřady své děti, které umí číst a psát. Toto jednání je pochopitelné. Úřady by měly vyčlenit asistenta, který by negramotným lidem pomáhal.

10.1.5 Komunita

Komunita má své vedení, které ale nepracuje příliš efektivně. Určitá rivalita je i mezi oběma částmi komunity (El Carmen Sur x El Carmen Norte). Malá organizovanost komunity se projevuje ve slabé spolupráci s hlavním městem distriktu, s místní školou i s vyššími státními úřady (Guácimo, San José).

Univerzita EARTH má program speciálně určený pro rozvoj komunit ve svém okolí (*Programa de Desarrollo Comunitario*), avšak pro jeho implementaci vyžaduje určitý stupeň organizovanosti komunity a vytyčení priorit. Zájem o spolupráci musí být iniciován z komunity.

Malá všímavost sousedů o své okolí podporuje vysokou míru kriminality a toleruje domácí násilí v komunitě. Sociální kapitál nelze vybudovat ze dne na den, jedná se o dlouhodobou činnost, která přináší velmi pozvolné výsledky.

Prvním krokem v komunitě by mohla být rekonstrukce místního sportovního hřiště. Pokud by na ni spolupracovala většina obyvatel, vztahy by mohly vykazat určité zlepšení. Největší radost by měly místní děti, které by již nemusely sportovat na bahnitém a kamenitém hřišti. Několik místních lidí má zájem organizovat volnočasové aktivity pro děti, úpravou místního hřiště by se jejich činnost výrazně zjednodušila. Pokud by komunita vypracovala projekt, mohl by na rekonstrukci přispět i stát.

Všímavost sousedů a zájem o dění v komunitě může přispět ke snížení kriminality. Cizí lidé v komunitě budou nápadní a místní zloději si též netroufnou krást. Omezil by se i obchod s drogami. Zvýšená spolupráce s policií a její časté preventivní návštěvy časem přinesou pozitivní výsledky. Snížená kriminalita přispěje k tomu, že ženy nebudou mít takový strach o náplň volného času svých dětí.

V komunitě všichni vědí, který muž bije svoji rodinu, avšak považují to za soukromou záležitost dané rodiny. Domácí násilí nepokládají místní obyvatelé za velký problém, protože je již dlouhou dobu běžnou součástí jejich života. Z letargie by je mohla vyburcovat ostrá kampaň proti domácímu násilí. Muži v komunitě milují fotbal, kdyby v televizních spotech vystupovali známí fotbalisté, muži by jim alespoň částečně naslouchali. Důležité je, aby se o domácím násilí v komunitě konečně začalo hovořit a jev byl označen za ryze negativní.

10.2 Komunita San Juan

10.2.1 Pracovní příležitosti

Ženy z komunity, které chtějí pracovat, již pracují. Mnoho žen v domácnosti se stará o své malé potomky, poté se vracejí do práce. Ačkoliv je čtyřměsíční rodičovská dovolená v rámci regionu Latinské Ameriky velmi přívětivá, dítě i matka by ocenily prodloužení této doby na půl roku či rok.

Náklady na hlídání dětí ve věku 3 měsíce až 3 roky jsou opravdu velmi vysoké. Rodiče, kteří nemají možnost využít pomoci prarodičů dítěte či dalších příbuzných, volí soukromé hlídání, protože státní nabídka jeslí nemá dostatečné kapacity.

Plný pracovní úvazek nevyhovuje mnoha matkám, které by se rády věnovaly více svým potomkům. Podniky by mohly nabízet více částečných pracovních úvazků. Zaměstnanci oceňují i pružnou pracovní dobu, kdy musí být na pracovišti v jasně určený čas (např. od 9.00 do 14.00), ale řídí si zbytek své pracovní doby.

Samostatně podnikající ženy si mohou svoji pracovní dobu stanovit samy. K nárůstu podnikatelek by přispělo rozšíření podnikatelských úvěrů a větší informovanost o jejich podmínkách. Velmi atraktivní oblastí podnikání je cestovní ruch, který se v oblasti v posledních letech rozvíjí.

Mnoha zaměstnaným ženám by ulevilo, kdyby v místě práce byla možnost levného stravování (např. podniková jídelna). Každodenní večerní příprava oběda na další den odčerpá nejen energii, ale i čas, který by mohly věnovat rodině.

Ženy často mluví o diskriminaci v pracovní oblasti, která panuje již při výběrových řízeních a pokračuje v zaměstnání (platové podmínky, kariérní postup). Diskriminaci by mohl zabránit větší počet žen ve vedení podniků. Systém by byl postaven na kvótách – firmy by měly přechodné období na zajištění určitého procenta žen ve vedení podniků (např. 25 %), pokud by zákon nesplnily, čekaly by je vysoké sankce. Peníze ze sankcí by byly využity v projektech bojujících proti diskriminaci v zaměstnání (informační kampaně, telefonní linka pomoci).

Pro některé podniky je dnes důležité, aby jejich zaměstnanci uměli řídit automobil. Množství žen řidiček je však velmi malé. Ženy odrazuje mnoho osobních faktorů (strach, názory okolí), ale i přijetí žen v samotné autošcole. Profesionální autoškoly by se neměly řídit předsudky a plně respektovat klienty.

10.2.2 Vzdělání

Kromě navrhovaného rozšíření jeslí, by prospělo i zkvalitnění výuky na státních školách (pečlivější výběr pedagogů a jejich průběžné vzdělávání, zahraniční lektori, větší důraz na znalosti žáků v oblasti výpočetní techniky). Výuka by se měla intenzivněji věnovat problematice genderové rovnosti (interaktivní výuka, dlouhodobější projekty, aktuální problémy). Blízkost velkých měst poskytuje školám výborné kulturní zázemí. Představení v divadlech by mohla zobrazit problematiku genderu ve zcela novém pohledu.

Do doprovodných činností dětí ve škole (sázení stromů, úklid komunity) by se měli více zapojit otcové dětí. Uvědomili by si zodpovědnost za výchovu potomků. Samozřejmě by měly být akce pořádané na oslavu dne matek (15. srpen) a dne otců (třetí neděle v červnu).

Národní institut pro vzdělávání pořádá v oblasti velké množství kurzů zdarma. Množství zájemců o některé kurzy značně převyšuje nabídku, jedná se především o kurzy anglického jazyka, výpočetní techniky a průvodcovství. Při rozšíření nabídky kurzů by nemělo dojít ke snížení kvality poskytovaného vzdělání.

10.2.3 Vztahy v rodině, osobnost ženy

Skloubit fungování rodiny se zaměstnáním není jednoduchá záležitost. Mnoho žen nadále vykonává veškeré domácí činnosti, ačkoliv se vrací ze zaměstnání v pozdních odpoledních hodinách. Rozložení domácích činností mezi jednotlivé členy rodiny by mělo být samozřejmé.

Postupnou změnou prochází výchova dětí v rodině. Matky by měly nadále nabádat své syny k úklidu a dalším domácím činnostem, dcery by neměly trávit veškerý volný čas doma.

Mnoho rodin za zdmi svého domu skrývá agresora a oběť domácího násilí. Centra pomoci i rodinné poradny jsou dostupné, přesto je domácí násilí velmi rozšířeným jevem. Oběť často váhá s oznámením domácího násilí, protože se obává budoucnosti. Vykázání agresora na několik týdnů z domu, by poskytlo oběti dostatek času na promyšlení dalších kroků.

Ženy z komunity mají přiměřenou míru sebevědomí, kterou předávají svým dcerám. Vedení potomků k samostatnosti a zodpovědnosti by mělo pokračovat.

10.2.4 Komunita

San Juan býval malebnou komunitou. V posledních letech stoupá množství nově přichozích obyvatel, kteří se sblíží se starousedlíky pomalu, dobré vztahy mezi sousedy se vytrácí. Velkým rizikem je výstavba uzavřených čtvrtí, které hlídá bezpečností agentura a jsou obehnány vysokým plotem s ostnatými dráty. Sociální kapitál zde je velmi nízký, sousedé nevědí, kdo bydlí ve vedlejší domě.

Problémem komunity je velmi hustá doprava. Někteří lidé uvádějí, že by rádi využívali autobusové spojení, avšak autobusy jezdí plné či mívajíc dlouhý časový interval. Posílením autobusového spojení by se situace částečně vyřešila.

V centru komunity je sportovní hřiště, které využívají především fotbalisti. Ženy by rády měly park s prolézačkami a houpačkami pro děti.

11. Závěr, doporučení

Postavení žen v Kostarice je velmi komplexní problém dotýkající se celé společnosti. Podíváme-li se na regionální kontext, zjistíme, že ženy v Latinské Americe řeší velmi často podobné potíže. Dokazují to i výsledky indikátorů měřící genderovou rovnost. Silnou stránkou kostarické společnosti je vzdělání a zapojení žen do politického života. Právě v oblasti politické participace žen je Kostarika vzorem nejen pro latinskoamerické země, ale pro celý svět. Slabou stránkou je participace žen na ekonomických aktivitách a narůstající počet mladistvých matek.

Již od 80. let 20. století se v Kostarice rozvíjí speciální programy na podporu genderové rovnosti. Státní programy jsou velmi dobře doplněny činností nevládních neziskových organizací.

Transformace společnosti přinesla změny do rodinného zázemí (klesla fertilita, snížil se počet svateb, zvýšil se počet rozvodů). Stále častěji se setkáváme s domácnostmi, které vedou ženy samoživitelky. S nárůstem těchto domácností se posiluje znepokojivý trend feminizace chudoby. Velkým problémem Kostariky je i vysoká míra domácího násilí.

Míra ekonomické aktivity žen se neustále zvyšuje, ženy nejčastěji pracují v terciárním sektoru. Platové podmínky vykazují neodůvodněné rozdíly mezi ženami a muži. Ženy trápí i dlouhodobě vyšší nezaměstnanost.

Životní podmínky v regionech výzkumu byly velmi odlišné (provincie Limón je chudá zemědělská oblast, provincie Heredia je vyspělá oblast). V komunitě El Carmen je životní náplní ženy rodina a domácnost. Omezené pracovní příležitosti, nízká míra vzdělanosti a silný vliv machismu nedovolí ženě se seberealizovat. Její podřadné postavení je umocněno ekonomickou závislostí na partnerovi. V rodinách často dochází k domácímu násilí a předávání sklonů k machismu na další generace.

Pozice žen v komunitě El Carmen se zlepší pokud ženy budou moci najít práci. Tvorba kvalitních pracovních míst by měla být pro stát prioritou. Důležité je investovat do vzdělání v rurálních oblastech. Vzdělané a pracující ženy budou podporovat výchovu, která potlačí machismus a domácí násilí.

V komunitě San Juan ženy kombinují rodinný život s pracovním životem. V rodině je jejich názor respektován a mají rovnocenné postavení, avšak v zaměstnání se setkávají s diskriminací. Na druhé straně pronikají i do povolání, která byla dříve

považovaná za ryze mužská. I v této komunitě je přítomno domácí násilí a objevují se zde mírné projevy machismu.

Diskriminace žen v zaměstnání by mohla být vyřešena zavedením kvót pro ženy ve vedení společností. Velmi slibně se rozvíjí trh s úvěry, které jsou speciálně určeny ženám začínajícím podnikatelkám.

Postavení žen v Kostarice se za uplynulých třicet let výrazně změnilo. V oblasti Centrálního údolí mají ženy stejná práva a příležitosti jako muži. Ve venkovských zemědělsky zaměřených oblastech ženy za svá práva a příležitosti teprve bojují.

11.1 Shrnutí, summary, resumen

Cílem této diplomové práce je posoudit postavení žen v Kostarice. Na základě ukazatelů genderové rovnosti bylo zjištěno, že se Kostarika nachází při mezinárodním srovnání na výborných pozicích. V politické oblasti je dokonce vzorem pro celý svět. Problémem je feminizace chudoby a nárůst domácího násilí.

Výzkumem bylo zjištěno, že situace žen je velmi složitá ve venkovských, zemědělsky orientovaných regionech. Ženy zde mají podřadné postavení, celý život se věnují rodině a domácnosti. Ženy v Centrálním údolí mají velké příležitosti a možnosti, které jim usnadňují spojit rodinný a pracovní život. Problémem celé Kostariky je machismus a jeho vliv na společnost.

The present thesis aims to evaluate the position of women in Costa Rica. The indicators of gender equality have revealed that Costa Rica achieves excellent positions in international comparison. In the political sphere, it is even an example for the whole world. The feminization of poverty and the increase in domestic violence are the major problems.

The research has shown that in rural and agricultural-oriented regions the situation of women is very complicated. In such regions, women have an inferior status, and take care of their family and household all their lives. The women in the Central Valley have great opportunities and possibilities which make it easier for them to reconcile family and work life. Machismo and its impact on the society is a problem faced by the whole of Costa Rica.

El objetivo de esta tesis es evaluar la situación de las mujeres en Costa Rica. En la comparación internacional, Costa Rica alcanza posiciones excelentes según los indicadores de la igualdad de género. En cuanto a la política, Costa Rica es hasta el modelo para el mundo. La feminización de la pobreza y el aumento de la violencia doméstica son los problemas mayores.

La investigación ha revelado que la situación de las mujeres es muy complicada en regiones rurales, orientadas a la agricultura. Aquí las mujeres tienen un estatus inferior, toda la vida cuidan de su familia y del hogar. Las mujeres en el Valle Central tienen oportunidades y posibilidades grandes, gracias a las que es más fácil para ellas combinar la vida familiar y la vida laboral. El problema de Costa Rica es el machismo y su impacto en la sociedad.

12. Použité zdroje

A

- Asamblea Legislativa de República de Costa Rica. *Código de Trabajo* [online]. ©2008, 8.2.2008 [cit. 2011-02-06]. URL: <http://www.pgr.go.cr/scij/busqueda/normativa/normas/nrm_repartidor.asp?param1=NRTC&nValor1=1&nValor2=8045&nValor3=69422&strTipM=TC>.

B

- BIESANZ, Mavis Hiltunen – BIESANZ, Richard – BIESANZ, Karen Zubris. *The Ticos: culture and social change in Costa Rica*. 1st ed. Boulder: Lynne Rienner Publ., 1999. 307 s. ISBN 1-55587-724-9.
- BLOUET, Brian W. – BLOUET, Olwyn M. *Latin America and the Caribbean: A Systematic and Regional Survey*. 5th ed. Hoboken, N. J.: J. Wiley & Sons, 2006. 533 s. ISBN 0-471-63095-0.

C

- Central Intelligence Agency. *The World Factbook 2010: Costa Rica* [online]. ©2010, 12.1.2011 [cit. 2011-01-19]. URL: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/cs.html>>.
- Centro de Investigación en Estudios de la Mujer, Universidad de Costa Rica. *Breve introducción y objetivos* [online]. ©2009, 5.4.2010 [cit. 2011-03-22]. URL: <<http://www.ciem.ucr.ac.cr/objetivosyeyes.html>>.
- Centro Feminista de Información y Acción. *Centro Feminista de Información y Acción* [online]. ©2010, 7.11.2010 [cit. 2011-03-22]. URL: <http://www.cefemina.com/dmddocuments/folleto_ok.pdf>.
- CLAWSON, David L. *Latin America and the Caribbean: Lands and Peoples*. 4th ed. New York: McGraw-Hill, 2006. 423 s. ISBN 0072826940.
- COLLADO, Andrea. *Análisis espacial y localización geográfica de la pobreza en el Gran Área Metropolitana de Costa Rica* [online]. ©2004, 4.6.2008 [cit. 2011-01-21]. URL: <http://www.academica.or.cr/archivos-de-usuario/Libros/Libros_Completos/Documentos/Documentos10.pdf>.
- Comisión Económica para América Latina y el Caribe. *La reforma de salud en Costa Rica* [online]. ©2005, 2.11.2006 [cit. 2011-02-07]. URL: <<http://www.eclac.org/publicaciones/xml/0/27120/lcw77e.pdf>>.
- Commission on the Status of Women. *Follow-up to Beijing* [online]. ©2003, 30.12.2010 [cit. 2011-01-13]. URL: <<http://www.un.org/womenwatch/daw/csw/critical.htm>>.
- Commission on the Status of Women. *Short History of the Commission on the Status of Women* [online]. ©2006, 30.12.2010 [cit. 2011-01-12]. URL: <<http://www.un.org/womenwatch/daw/CSW60YRS/CSWbriefhistory.pdf>>.
- CONNELL, Raewyn. *Gender: In World Perspective*. 2nd ed. Cambridge: Polity Press, 2009. 180 s. ISBN 978-0-7456-4568-1.

G

- Groots International. *Costa Rica: Alianza de Mujeres Costarricenses* [online]. ©2002, 15.9.2008 [cit. 2011-03-22]. URL: <<http://www.groots.org/members/costarica.htm>>.

H

- HALL, Carolyn – BRIGNOLI, Héctor Pérez. *Historical Atlas of Central America*. China: University of Oklahoma Press, 2003. 322 s. ISBN 0-8061-3038-5.

CH

- CHANT, Sylvia. *Gender, Generation and Poverty: Exploring the 'Feminisation of Poverty' in Africa, Asia and Latin America*. 1st ed. Cheltenham, UK: Edward Elgar, 2007. 428 s. ISBN 978-1-84376-992-7.
- CHANT, Sylvia – CRASKE, Nikki. *Gender in Latin America*. 1st ed. New Brunswick: Rutgers University Press, 2003. 308 s. ISBN 0-8135-3196-9.
- CHRISTENSEN, Martin. *Worldwide Guide to Women in Leadership: Female Ministers of the República de Costa Rica* [online]. ©2007, 10.5.2010 [cit. 2011-03-05]. URL: <http://www.guide2womenleaders.com/Costa_Rica.htm>.

I

- INAMU (Instituto Nacional de las Mujeres). *Las preguntas más frecuentes sobre la Ley de Paternidad Responsable*. San José: INAMU, 2005. 1a ed. 48 s. ISBN 9968-25-068-6.
- INAMU. *Política Nacional para la Igualdad y Equidad de Género 2007-2017*. San José: INAMU, 2007. 1a ed. 106 s. ISBN 978-9968-25-103-7.
- INAMU. *Participación social y política de las mujeres* [online]. ©2009a, ? [cit. 2011-02-16]. URL: <http://www.inamu.go.cr/index.php?option=com_content&view=article&id=386&Itemid=1519>.
- INAMU. *Construcción de identidades y proyectos de vida autónomos: Una apuesta desde la niñez y la adolescencia* [online]. ©2009b, ? [cit. 2011-02-03]. URL: <http://www.inamu.go.cr/index.php?option=com_content&view=article&id=46&Itemid=1495>.
- INEC (Instituto Nacional de Estadística y Censos). *IX Censo Nacional de Población: Características Sociales y Demográficas* [online]. ©2002, 30.4.2010 [cit. 2011-03-05]. URL: <<http://www.inec.go.cr/A/MS/Censos/Censo%20de%20Poblaci%C3%B3n/Publicaciones/02%20IX%20Censo%20Nacional%20de%20Poblaci%C3%B3n.%20Caracter%C3%ADsticas%20Sociales%20y%20Demogr%C3%A1ficas.pdf>>.
- INEC. *Cifras básicas sobre fuerza de trabajo, pobreza e ingresos de los hogares* [online]. ©2010a, 7.12.2010 [cit. 2011-01-21]. URL: <<http://www.inec.go.cr/A/MS/Encuestas/Encuesta%20Nacional%20de%20Hogares/ToDo%20sobre%20la%20ENAHO%202010/03.%20Cifras%20b%C3%A1sicas%20sobre%20fuerza%20de%20trabajo,%20pobreza%20e%20ingresos%20de%20los%20hogares.%20Julio%202010..pdf>>.
- INEC. *Boletín Anual: Indicadores Demográficos 2009* [online]. ©2010b, 16.3.2010 [cit. 2011-01-18]. URL: <<http://www.inec.go.cr/A/MT/Poblaci%C3%B3n%20y%20Demograf%C3%ADa/Indicadores%20Demogr%C3%A1ficos/Publicaciones/C0/2009/Bolet%C3%ADn%20de%20Indicadores%20Demogr%C3%A1ficos.pdf>>.
- INEC. *Anuario Estadístico 2009: Compendio de datos actualizados del país* [online]. ©2010c, 27.1.2011 [cit. 2011-02-07]. URL: <<http://unpan1.un.org/intrados/groups/public/documents/icap/unpan044099.pdf>>.

- INEC. *Panorama Demográfico: Año 2009* [online]. ©2010d, 4.11.2010 [cit. 2011-02-03]. URL: <<http://www.inec.go.cr/A/MT/Poblaci%C3%B3n%20y%20Demograf%C3%ADa/Indicadores%20Demogr%C3%A1ficos/Publicaciones/C1/2009/Bolet%C3%ADn%20Panorama%20Demogr%C3%A1fico.pdf>>.
- INEC. *Estadísticas Vitales 2009* [online]. ©2010e, 21.10.2010 [cit. 2011-02-03]. URL: <<http://www.inec.go.cr/A/MT/Poblaci%C3%B3n%20y%20Demograf%C3%ADa/Nacimientos/Publicaciones/C0/2009/Publicaciones%20de%20Estad%C3%ADsticas%20Vitales.pdf>>.
- Instituto de Estudios de la Mujer, Universidad Nacional. *Quiénes somos* [online]. ©2008, 16.12.2010 [cit. 2011-03-22]. URL: <<http://www.una.ac.cr/iem/principal.htm>>.
- Instituto Geográfico Nacional. *Aspectos Geográficos* [online]. ©2005, 27.10.2010 [cit. 2011-01-18]. URL: <<http://www.mopt.go.cr/ign/IGN-Aspectos-Geogr%C3%A1ficos.html>>.
- Instituto Nacional de Biodiversidad. *Biodiversidad en Costa Rica* [online]. ©2011, ? [cit. 2011-01-15]. URL: <http://www.inbio.ac.cr/es/biod/bio_biodiver.htm>.

J

- JEŘÁBEK, Hynek. *Úvod do sociologického výzkumu* [online]. ©1992, 26.2.2009 [cit. 2011-02-14]. URL: <antropologie.zcu.cz/media//studijni_materialy/prednasky_MTV1.pdf>.

L

- LEITINGER, Ilse Abshagen (Ed.). *The Costa Rican Women's Movement: A Reader*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 1997. 366 s. ISBN 0822955431.

M

- MARTIN, Cheryl English – WASSERMAN, Mark. *Latin America and its people*. New York: Pearson Education, 2005. 496 s. ISBN 0-321-06163-2.
- Ministerio de Comercio Exterior. *Tratado de Libre Comercio entre República Dominicana, Centroamérica y los Estados Unidos* [online]. ©2009, ? [cit. 2011-01-21]. URL: <<http://www.comex.go.cr/acuerdos/cafta-dr/Paginas/default.aspx>>.
- Ministerio de Planificación Nacional y Política Económica. *Plan Nacional de Desarrollo 2011-2014 "María Teresa Obregón Zamora"* [online]. ©2010a, 14.12.2010 [cit. 2011-02-01]. URL: <<http://documentos.mideplan.go.cr:8080/alfresco/d/d/workspace/SpacesStore/122fcd1c-53a7-47a7-a0ad-84cac6f1d7b9/PND-2011-2014-Maria-Teresa-Obregon-Zamora.pdf>>.
- Ministerio de Planificación Nacional y Política Económica. *Costa Rica: Objetivos de desarrollo del milenio, II Informe País*. 1a ed. San José: United Nations, 2010b. 232 s. ISBN 978-9977-73-053-0.
- Ministerio de Salud. *Salud de las mujeres en Costa Rica: una análisis desde la perspectiva de género*. 1a ed. San José: Ministerio de Salud, 2005. 102 s. ISBN 92 75325863.
- Ministerio de Vivienda y Asentamientos Humanos. *Plan Regional Urbano de la Gran Área Metropolitana de Costa Rica* [online]. ©2008, 14.10.2009 [cit. 2011-01-19]. URL: <http://www.prugam.go.cr/sigam/Plan_GAM/Reglamento.pdf>.
- MOLINA, Iván - PALMER, Steven. *Historia de Costa Rica: breve, actualizada y con ilustraciones*. 1a ed. San José: Editorial UCR, 1997. 148 s. ISBN 9977-67-411-6.
- MOLINA, Iván - PALMER, Steven. *Costa Rica del siglo XX al XXI: historia de una sociedad*. 1a ed. San José: Editorial EUNED, 2005. 124 s. ISBN 9968-31-386-6.

- MOMSEN, Janet Henshall. *Gender and Development*. 1st ed. London: Routledge, 2004. 272 s. ISBN 0-415-26690-4.
- MOSER, Annalise. *Gender and Indicators*. Brighton: Bridge, 2007. 55 s. ISBN 978-1-85864-636-7.
- Municipalidad de Santa Bárbara. *Datos Generales* [online]. ©2010a, ? [cit. 2011-03-06]. URL: <http://www.santabarbara.go.cr/index.php?option=com_content&view=article&id=106&Itemid=113>.
- Municipalidad de Santa Bárbara. *Desarrollo Económico Local* [online]. ©2010b, ? [cit. 2011-03-07]. URL: <http://www.santabarbara.go.cr/index.php?option=com_content&view=article&id=58&Itemid=75>.

O

- ØSTERGAARD, Lise (Ed.). *Gender and Development: A Practical Guide*. New York: Routledge, 1992. 220 s. ISBN 0-415-07131-3.

P

- PALMER, Steven – MOLINA, Iván (Eds.). *The Costa Rica Reader: History, Culture, Politics*. Durham: Duke University Press, 2004. 383 s. ISBN 0-8223-3372-4.
- Programa Estado de la Nación. *Decimoquinto Informe Estado de la Nación en Desarrollo Humano Sostenible: Capítulo 2: Equidad e Integración Social* [online]. ©2009, 12.6.2010 [cit. 2011-02-09]. URL: <<http://www.estadonacion.or.cr/images/stories/informes/015/docs/info15cap2.pdf>>.
- Promotora del Comercio Exterior de Costa Rica. *Estadísticas de Comercio Exterior Costa Rica, 2009*. San José: Promotora del Comercio Exterior de Costa Rica, 2010. 228 s. ISBN 978-9968-803-14-4.

S

- Sitios de Costa Rica. *Guácimo* [online]. ©2004, 16.3.2010 [cit. 2011-03-07]. URL: <<http://www.sitiosdecostarica.com/indexProvincias.htm>>.
- Social Watch. *Measuring Inequity: the 2009 Gender Equity Index* [online]. ©2010a, 23.12.2010 [cit. 2011-01-13]. URL: <<http://www.socialwatch.org/node/11563>>.
- Social Watch. *The Tree Gaps* [online]. ©2010b, 5.2.2010 [cit. 2011-01-14]. URL: <http://www.socialwatch.org/sites/default/files/GEI2009_eng_0.pdf>.
- Social Watch. *Social Watch Report 2010: After the fall* [online]. ©2010c, 2.12.2010 [cit. 2011-01-27]. URL: <<http://www.socialwatch.org/sites/default/files/Social-Watch-Report-2010.pdf>>.
- SURYNEK, Alois - KOMÁRKOVÁ, Růžena - KAŠPAROVÁ, Eva. *Základy sociologického výzkumu*. 1. vyd. Praha: Management Press, 2001. 160 s. ISBN 80-7261-038-4.

T

- TORRES, Isabel. *Costa Rica: Sistema electoral, participación y representación política de las mujeres* [online]. ©2010, 30.8.2010 [cit. 2011-01-31]. URL: <http://www.tse.go.cr/pdf/varios/sistemaelectoral_CR.pdf>.

U

- UN (United Nations). *Beijing Declaration and Platform for Action* [online]. ©1997, 2.6.2009 [cit. 2011-01-7]. URL: <<http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/pdf/BDPfA%20E.pdf>>.
- UN. *Všeobecná deklaráce lidských práv* [online]. ©2005, 29.11.2006 [cit. 2011-01-13]. URL: <<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.pdf>>.
- UN Millennium Project 2005. *Taking Action: Achieving Gender Equality and Empowering Women*. Task Force on Education and Gender Equality. London: Earthscan, 2005. 257 s. ISBN 1-84407-222-3.
- UNDP (United Nations Development Programme). *Goal 3: Promote gender equality and empower women* [online]. ©2008, ? [cit. 2011-01-10]. URL: <<http://www.undp.org/mdg/goal3.shtml>>.
- UNDP. *Human Development Report 2009: Overcoming Barriers: Human Mobility and Development*. New York: Palgrave Macmillan, 2009. 218 s. ISBN 978-0-230-23904-3.
- UNDP. *Human Development Report 2010: The Real Wealth of Nations: Pathways to Human Development*. New York: Palgrave Macmillan, 2010. 227 s. ISBN 9780230284456 90101.
- UNDP Costa Rica a Universidad de Costa Rica. *Atlas del Desarrollo Humano Cantonal de Costa Rica*. 1a ed. San José: UNDP, 2007. 70 s. ISBN 978-9968-794-35-0.
- UNDP Costa Rica a Universidad de Costa Rica. *Indice del Desarrollo Humano: IDH Gráficos y mapas* [online]. ©2008, ? [cit. 2011-02-14]. URL: <<http://www.estadistica.ucr.ac.cr/atlas.htm>>.

V

- VANDEN, Harry E. – PREVOST, Gary. *Politics of Latin America: the power game*. 2nd ed. New York, Oxford: Oxford University Press, 2006. 603 s. ISBN 0-1951-8808-X.

W

- World Bank. *Costa Rica Country Data Profile* [online]. ©2010, prosinec 2010 [cit. 2011-01-20]. URL: <http://ddp-ext.worldbank.org/ext/ddpreports/ViewSharedReport?&CF=&REPORT_ID=9147&REQUEST_TYPE=VIEWADVANCED>.
- World Economic Forum. *The Global Gender Gap Report 2010*. Geneva: World Economic Forum, 2010. 327 s. ISBN 978-92-95044-89-0.

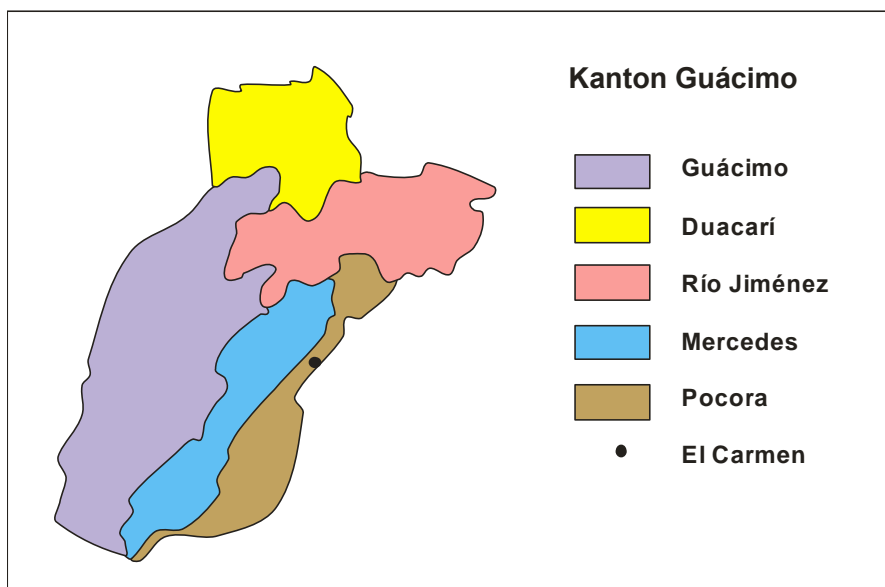
13. Přílohy

- Příloha 1: Oblasti výzkumu dle kantonů
- Příloha 2: Distrikty kantonu Guácimo, oblast výzkumu El Carmen
- Příloha 3: Vymezení komunity El Carmen
- Příloha 4: Dotazník ve španělském jazyce
- Příloha 5: Dotazník v českém jazyce
- Příloha 6: Distrikty kantonu Santa Bárbara, oblast výzkumu San Juan
- Příloha 7: Vymezení zkoumané oblasti komunity San Juan
- Příloha 8: Schéma vzdělávacího systému Kostariky
- Příloha 9: Právní nástroje ochrany ženských práv
- Příloha 10: Cíle Národní politiky genderové rovnosti a spravedlnosti 2007–2017
- Příloha 11: Index lidského rozvoje, rok 2007
- Příloha 12: El Carmen, vybrané odpovědi otázka č. 1
- Příloha 13: El Carmen, vybrané odpovědi otázka č. 2
- Příloha 14: El Carmen, vybrané odpovědi otázka č. 3
- Příloha 15: El Carmen, vybrané odpovědi otázka č. 4
- Příloha 16: El Carmen, vybrané odpovědi otázka č. 5
- Příloha 17: El Carmen, vybrané odpovědi otázka č. 6
- Příloha 18: El Carmen, vybrané odpovědi otázka č. 7
- Příloha 19: El Carmen, vybrané odpovědi otázka č. 8
- Příloha 20: El Carmen, vybrané odpovědi otázka č. 9
- Příloha 21: El Carmen, vybrané odpovědi otázka č. 10
- Příloha 22: San Juan, vybrané odpovědi otázka č. 1
- Příloha 23: San Juan, vybrané odpovědi otázka č. 2
- Příloha 24: San Juan, vybrané odpovědi otázka č. 3
- Příloha 25: San Juan, vybrané odpovědi otázka č. 4
- Příloha 26: San Juan, vybrané odpovědi otázka č. 5
- Příloha 27: San Juan, vybrané odpovědi otázka č. 6
- Příloha 28: San Juan, vybrané odpovědi otázka č. 7
- Příloha 29: San Juan, vybrané odpovědi otázka č. 8
- Příloha 30: San Juan, vybrané odpovědi otázka č. 9
- Příloha 31: San Juan, vybrané odpovědi otázka č. 10

Příloha 1: Oblastí výzkumu dle kantonů¹³⁹

Příloha 2: Distrikty kantonu Guácimo, oblast výzkumu El Carmen¹⁴⁰

¹³⁹ Upraveno, originál: Tribunal Supremo de Elecciones. *Elecciones Municipales 2010* [online]. ©2010, 9.12.2010 [cit. 2011-02-17]. URL: <<http://www.tse.go.cr/municipal2010/provisionales/inicio.htm>>.

¹⁴⁰ Upraveno, originál: Maps of the World. *Distritos de Guácimo, Limón* [online]. ©2011, ? [cit. 2011-02-17]. URL: <http://mapsof.net/costa_rica/_static-maps/png/distritos-de-guacimo-limon>.

Příloha 3: Vymezení komunity El Carmen¹⁴¹

¹⁴¹ Upraveno, originál: Google. *Google Earth*. ©2011, ? [cit. 2011-02-17].

Příloha 4: Dotazník ve španělském jazyce

Buenos días,

Le pido que rellene este cuestionario sobre la posición de las mujeres en Costa Rica. La información se utilizará para la tesis final en la Universidad de Palacký en la República Checa. El cuestionario es anónimo, el tiempo de realización unos 15 minutos.

Gracias por su cooperación Martina Eliášová

Edad: _____ Ocupación: _____

Grado educativo: escuela   colegio   bachillerato   universidad

Estado marital: casada   unión libre   soltera   divorciada   viuda

1. ¿Puede usted describir su día común? (a qué hora normalmente se levanta, qué hace por la mañana, por la tarde, cuántos veces sale de su casa, a qué hora se va a dormir, ...)
2. ¿Tienen las mujeres las mismas oportunidades en la vida que los hombres? Explique por favor su opinión.
3. ¿Piensa usted que la situación de las mujeres antes era mejor o peor? (Por ejemplo compare su vida con la vida de su mamá.)
4. ¿Qué es el machismo para usted?

Příloha 5: Dotazník v českém jazyce

Dobrý den,

ráda bych Vás požádala o vyplnění tohoto dotazníku, který se zabývá postavením žen v Kostarice. Informace budou sloužit ke zpracování diplomové práce na Univerzitě Palackého v České republice. Dotazník je anonymní, doba vyplňování přibližně 15 minut.

Děkuji za Vaši spolupráci Martina Eliášová

Věk: _____ Zaměstnání: _____

Vzdělání: základní škola   střední škola   maturita   univerzita

Rodinný stav: vdaná   volný svazek   svobodná   rozvedená   vdova

1. Mohla byste popsat Váš typický den? (v kolik hodin vstáváte, co děláte dopoledne a odpoledne, jak často vycházíte ze svého domu, v kolik hodin jdete spát, ...).

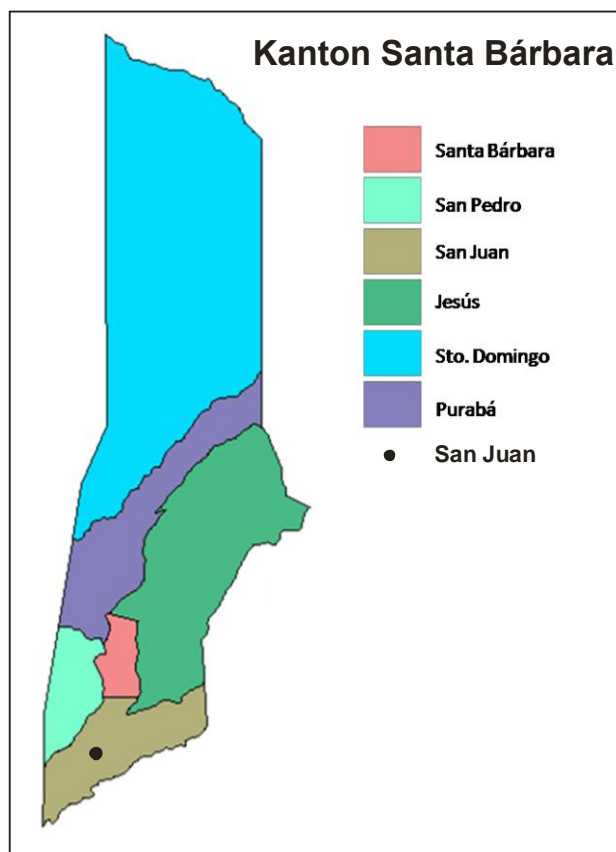
2. Mají ženy v životě stejné příležitosti jako muži? Vysvětlete svůj názor.

3. Myslíte si, že postavení žen v minulosti bylo lepší či horší? (Například porovnejte svůj život a život Vaší matky.)

4. Co pro Vás znamená machismus?

Příloha 6: Distrikty kantonu Santa Bárbara, oblast výzkumu San Juan¹⁴²

Příloha 7: Vymezení zkoumané oblasti komunity San Juan¹⁴³

¹⁴² Upraveno, originál: Municipalidad de Santa Bárbara. *División Politico Administrativa* [online]. ©2010, ? [cit. 2011-02-17]. URL : <http://www.santabarbara.go.cr/index.php?option=com_content&view=article&id=148&Itemid=115>.

¹⁴³ Upraveno, originál: Google. *Google Earth*. ©2011, ? [cit. 2011-02-17].

Příloha 8: Schéma vzdělávacího systému Kostariky¹⁴⁴

Věk	Ročník			
5		Předškolní vzdělávání		Povinná školní docházka
6				
7	I.	Základní vzdělávání		
8	II.			
9	III.			
10	IV.			
11	V.			
12	VI.			
13	VII.	Střední vzdělávání		
14	VIII.			
15	IX.			
16	X.	Akademické a umělecké vzdělávání	Technické vzdělávání	
17	XI.			
18	XII.	Vysokoškolské vzdělávání		
19				
20				
21				
22				
23				

¹⁴⁴ Schéma vytvořena na základě: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) – International Bureau of Education. *World Data on Education VII. ed, 2010/2011: Costa Rica* [online]. ©2010, 20.9.2010 [cit. 2011-03-09]. URL: <http://www.ibe.unesco.org/fileadmin/user_upload/Publications/WDE/2010/pdf-versions/Costa_Rica.pdf>. Str. 10, 11.

Příloha 9: Právní nástroje ochrany ženských práv¹⁴⁵

Číslo zákona	Název	Rok
5476	Rodinný zákoník	1973
5895	Reforma rodinného zákoníku (dědictví, manželství a další)	1976
7142	Zákon o podpoře sociální rovnosti žen	1990
7430	Zákon o podpoře kojení	1994
7476	Zákon proti sexuálnímu obtěžování v zaměstnání a vzdělávacích zařízeních	1995
7491	Reforma zákoníku práce (práva v období mateřské dovolené)	1995
7499	Ratifikace Úmluvy o prevenci, trestání a vymýcení násilí na ženách	1995
7532	Regulace <i>unión de hecho</i> (de facto manželství)	1995
7538	Reforma rodinného zákoníku (adopce, rodičovská péče)	1995
7586	Zákon proti domácímu násilí	1996
7621	Reforma zákoníku práce (článek 95)	1996
7653	Reforma volebního zákoníku (zavedení kvót pro politickou participaci žen)	1996
7654	Zákon o výživném	1996
7735	Zákon o ochraně mladistvé matky	1997
	Povinnost a odpovědnost politických stran za dodržování minimálních kvót pro politickou participaci žen	1999, 2000, 2001, 2005, 2009
7739	Zákoník o dětství a dospívání	1998
7794	Obecní zákoník	1998
8101	Zákon o odpovědném otcovství	2001
8312	Reforma zákona o ochraně mladistvé matky	2002
8589	Zákon trestající násilí na ženách	2007
8688	Zákon o vytvoření národního systému pro ochranu a prevenci násilí na ženách a domácího násilí	2009

¹⁴⁵ Instituto Nacional de las Mujeres (INAMU). *Política Nacional para la Igualdad y Equidad de Género 2007–2017*. San José: INAMU, 2007. 1a ed. 106 s. ISBN 978-9968-25-103-7. Str. 21.

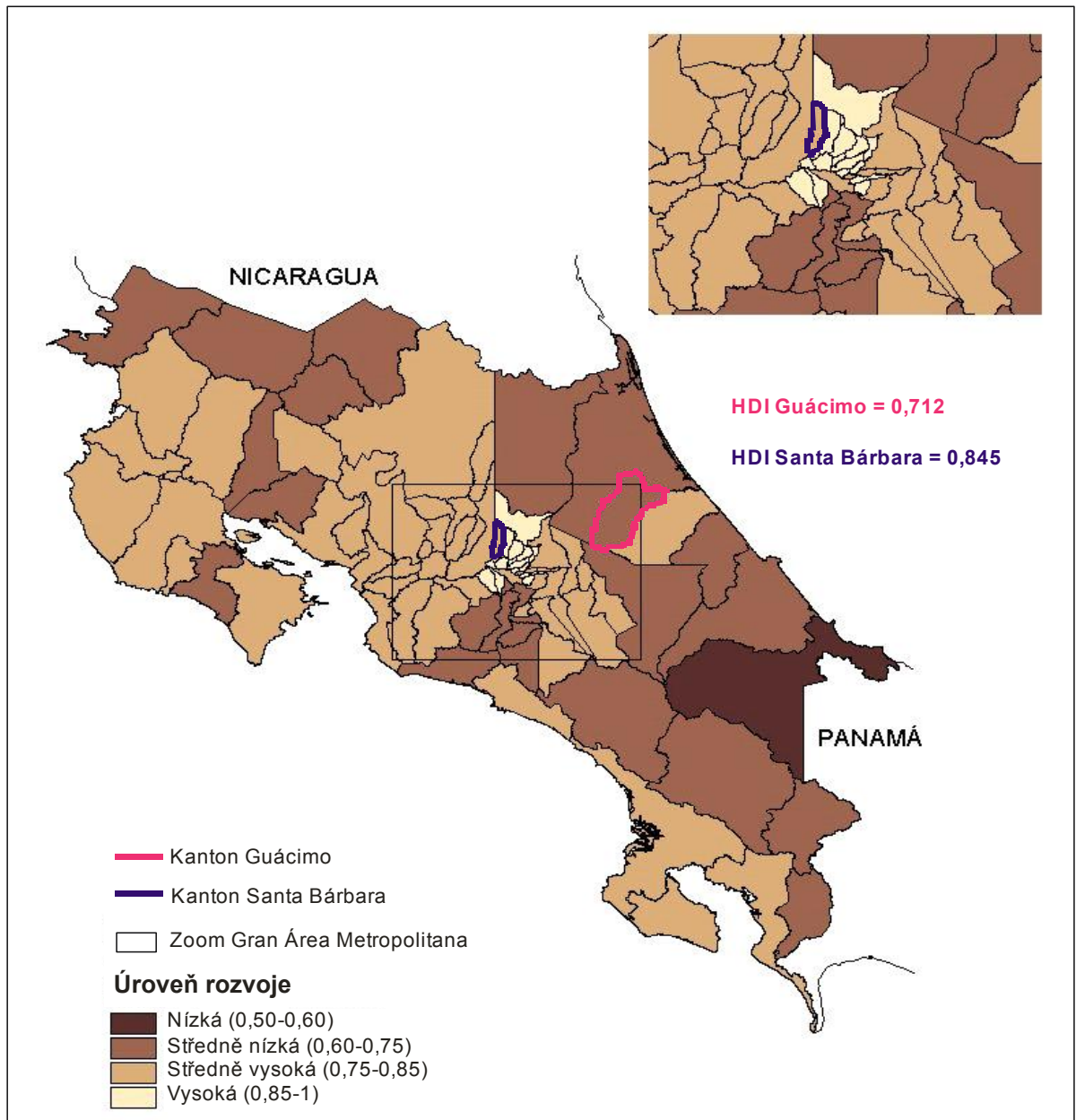
TORRES, Isabel. *Costa Rica: Sistema electoral, participación y representación política de las mujeres* [online]. ©2010, 30.8.2010 [cit. 2011-01-31]. URL: <http://www.tse.go.cr/pdf/varios/sistemaelectoral_CR.pdf>. Str. 48.

Příloha 10: Cíle Národní politiky genderové rovnosti a spravedlnosti 2007–2017¹⁴⁶

Cíl	Prostředek
1. Péče jako společenská odpovědnost: do roku 2017 budou moci všechny ženy využít služeb péče o děti	- vytvoření sociální infrastruktury péče - podpora změny tradičních rolí muže a ženy
2. Placená práce a odpovídající příjmy: do roku 2017 budou odstraněny hlavní faktory, které způsobují rozdíly v příjmech mezi ženami a muži a nezaměstnanost žen	- podpora kvalitních pracovních míst pro ženy - tvorba nových pracovních příležitostí pro ženy, zejména v znevýhodněných oblastech
3. Rovnost v oblasti vzdělání a zdraví: do roku 2017 bude vzdělání všech dětí a dospívajících obohaceno o aktivity odstraňující genderové stereotypy ve výchově, sexu a reprodukčním zdraví	- zintenzivnění formálního a neformálního vzdělání v oblasti genderové rovnosti a nenásilí
4. Účinná ochrana práv žen a boj proti násilí: do roku 2017 posílit a rozšířit informovanost a právní bezplatné poradenství po celé zemi, umožnit ženám naplňovat jejich práva	- zlepšení podmínek pro ženy, které se dožadují svých práv - podpora efektivního výkonu spravedlnosti - zajištění účinné ochrany žen proti všem formám násilí, zabezpečení prevence a řešení
5. Posílení politické participace žen a dosažení paritní demokracie: do roku 2017 země bude mít stejnou politickou účast ve všech oblastech rozhodování	- prosazování rovné účasti v rozhodovacích pozicích a při politické reprezentaci - zlepšení kvality vedoucích schopností žen v politice
6. Posílení institucí na podporu genderové rovnosti: do roku 2017 bude INAMU posílen v politické, technické a finanční oblasti	- posílení veřejných institucí věnující se genderové rovnosti - vytvoření odpovídajících politických podmínek a pracovních procesů k řízení, sledování a vyhodnocování celého projektu

¹⁴⁶ Instituto Nacional de las Mujeres (INAMU). *Política Nacional para la Igualdad y Equidad de Género 2007–2017*. San José: INAMU, 2007. 1a ed. 106 s. ISBN 978-9968-25-103-7. Str. 62–71.

Příloha 11: Index lidského rozvoje, rok 2007¹⁴⁷

¹⁴⁷ Upraveno, originál: United Nations Development Programme (UNDP) Costa Rica a Universidad de Costa Rica. *Índice del Desarrollo Humano: IDH Gráficos y mapas* [online]. ©2008, ? [cit. 2011-02-14]. URL: <<http://www.estadistica.ucr.ac.cr/atlas.htm>>.

Příloha 12: El Carmen, vybrané odpovědi otázka č. 1

Mohla byste popsat Váš typický den? (v kolik hodin vstáváte, co děláte dopoledne a odpoledne, jak často vycházíte ze svého domu, v kolik hodin jdete spát, ...).

„Vstávám ve tři hodiny, pomohu manželovi s přípravou snídaně, pak se ještě vrátím do postele. Znovu vstanu v šest hodin, připravím snídani dceři a doprovodím ji do školy. Pak následují domácí práce, ale už v půl jedenácté musím vyzvednout dceru. Po obědě si na chvíli odpočineme. Okolo páté se staví má matka a vypijeme si kávu. Od šesti mám kurzy ve škole. Po desáté chodím spát.“

„Vstávám denně ve čtyři hodiny, protože musím vypravit syna, který pracuje na ananasové plantáži. Poté uklízím a vařím. Při telenovele obědvám a čekám na děti, které se vrací ze školy v Pocoře. Odpoledne chodím prodávat jídlo, které ráno uvařím – rýži s fazolemi. Při cestě domů navštěvuji matku. Spát jdu kolem deváté.“

„Musím vstávat v půl páté, protože od půl šesté pracuji v balírnách ovoce. Někdy končíme ve dvě někdy v pět odpoledne, záleží na úrodě. Od šesti chodím do večerní školy, už jsem v osmém ročníku. V jedenáct už spím.“

„Vstávám ve tři hodiny, připravím snídani a oběd mému partnerovi, poté se nasnídám a začnu uklízet – peru, myji nádobí, uklízím po našem psovi. Před obědem jdu navštívit prarodiče, poté již připravuji večeři pro mého partnera. Spát chodíme kolem deváté.“

„Vstávám v sedm, pak jdu do školy, po obědě si dělám úkoly. Navečer se stavím v kostele, spát jdu kolem deváté.“

„Vstávám ve čtyři hodiny, připravím snídani a oběd manželovi, uklízím a dívám se na televizi. Téměř nechodím ven z domu. Odpoledne se vrací můj muž. Chodím spát v devět.“

Příloha 13: El Carmen, vybrané odpovědi otázka č. 2

Mají ženy v životě stejné příležitosti jako muži? Vysvětlete svůj názor.

„Aktuálně ano, muž může dělat mnoho věcí, ale já také – dnes existuje mnoho žen lékařek a právníček – pracují stejně dobře jako muži a jejich světem už není pouze domácnost a rodina, také se objevuje čím dál více žen v zemědělství, to by dříve bylo nemožné.“

„Ano, ženy dnes pracují na plantážích jako muži a mohou i studovat.“

„Ano, myslím si, že dnes je důležité, jaký si člověk dá cíl a nezáleží na tom, zda je žena či muž. Ženy mají stejné schopnosti jako muži, ale vyvíjejí větší úsilí.“

„Samozřejmě, že ano. Ale žena musí bojovat více než muž. Žena, kterou opustil manžel, musí celý život sama opatrovat a podporovat své děti. Děvčata i chlapci dnes mohou studovat, jen musí chtít studovat...“

„V dnešní době ano, ale nesmí být přítomen muž machista, který si myslí, že na stejnou práci jako muži nestačíme.“

„Ne, muži mají více příležitostí v mnoha směrech – např. v práci a při zábavě. Žena se celý život stará o děti a domácnost.“

„Ne, v některých podnicích se domnívají, že žena není schopná myslet a naučit se pracovat. Myslím si, že ženy by měly mít stejné příležitosti, ale zatím nemají.“

Příloha 14: El Carmen, vybrané odpovědi otázka č. 3

Myslíte si, že postavení žen v minulosti bylo lepší či horší? (Například porovnejte svůj život a život Vaší matky.)

„Dříve téměř neexistovala příležitost, aby žena dělala to, co chtěla – např. studovala. Možnost uplatnit se ve společnosti měl pouze muž.“

„Donedávna bylo cílem výchovy učinit z žen poslušné a pokorné tvory bez vlastního názoru.“

„Ženy neuměly číst, psát ani počítat. Byly vlastně jako psi – pořád v okolí svého domu.“

„Mně by se nelíbilo žít jako moje matka, protože její život byl plný machismu. Špatné zacházení a ostrá slova byla výchova jejího otce.“

„Je to pořád stejné – dříve ženy pracovaly, nyní také pracují, jen jich pracuje více mimo domov.“

„Nevidím žádné změny, je pořád tolik násilí jako bylo dříve.“

„Agrese, násilí, bití a násilí proti dětem, tak to je dnes.“

Příloha 15: El Carmen, vybrané odpovědi otázka č. 4

Co pro Vás znamená machismus?

„Muž ženě nedovolí seberealizovat se, dominuje nad ní a krade její identitu.“

„Muži nechápou, že ženy mohou uspět i jinde než na poli domácnosti a péče o rodinu.“

„Muž nenechá pracovat ženu, protože si myslí, že on je ten jediný, který může vydělávat peníze. Ženy se podle něj narodily pouze pro hlídání dětí, praní, vaření a péči o něj.“

„Muži bijí své ženy – především ženy v domácnosti. Nedovolí jim chodit ven z domu, dělat, co chtějí a říct vlastní názor.“

„Pro mě je machista muž, který nenechá svoji ženu pracovat, protože si myslí, že by si našla jiného muže. Muži se toho strašně bojí.“

„Muž nenechá pracovat svoji ženu. Žena se nesmí oblékat, jak by chtěla a mluvit s ostatními lidmi, to může pouze se svým mužem a dětmi. Nesmí chodit sama z domu.“

„Muž, který má hloupé nápady. Žena může dělat všechno, co si muž přeje. Nic víc, nic míň.“

„Muž, který si myslí, že si může dělat co chce, protože je muž... pevně řídí život celé rodiny.“

„Machismus představuje člověk, který mě nenechá realizovat se jako ženu, pracovat a obléknout si věci, které se mu nelíbí.“

„Muži myslí si, že ženy jsou jim podřízené a že mají právo použít na jejich poslušnost násilí.“

Příloha 16: El Carmen, vybrané odpovědi otázka č. 5

Mohla byste popsat příklady machismu v každodenním životě?

„Machismus se projevuje hlavně v pracovní oblasti: žena nemůže působit na místě vedoucí pracovnice, pokud je lékařka a přijde pacient muž, na rovinu řekne, že nechce ženu, ale pana doktora. Na plantážích muži odmítají pracovat s ženami. Pokud je žena řidička účastnicí nehody, je to vždy její vina.“

„Vždy, když jdeme společně ven, manžel mi řekne, jak se mám obléci a jaké boty si mám vzít.“

„Sousedky muž má vždy pravdu, ačkoliv občas říká hlouposti, ale pro jeho rodinu je to pravda, protože to řekl on.“

„Existuje mnoho podniků, ve kterých pracují pouze muži a odmítají zaměstnat ženy.“

„Manžel rozhodl, kolik dětí budeme mít.“

„Můj muž říká, že vydělává peníze, takže jsou to jeho peníze a já nemám žádné právo o nich rozhodovat.“

„Můj otec mi neustále opakuje, že žena nestačí na tu práci, kterou vykonává muž. Žena má uklízet a vařit, to je jediná věc, kterou podle otce můžeme dělat. Podobné je to s vycházením ven z domu – žena nemá na ulici co dělat, ale muž může odejít a vrátit se do domu, kdy chce.“

„Bývalý partner mi denně bezdůvodně nadával. Nelíbilo se mu, že prodávám v obchodě, kam chodí i muži.“

Příloha 17: El Carmen, vybrané odpovědi otázka č. 6

Co ovlivňuje přítomnost a vývoj machismu ve společnosti?

„Největší vliv má rodina, pokud je otec machista, syn vidí otce jako vzor a napodobuje jeho chování, protože si myslí, že je to to nejlepší, co může dělat.“

„Zásadní je výchova v rodině, především vliv otce, který synům neustále opakuje, že muž je ten, kdo řídí rodinu.“

„Záleží to na mnoha faktorech – zda žije s rodinou muž, kolik je v rodině sourozenců a jaké je jejich pohlaví, jak se chová jejich dědeček k babičce, ...“

„Machismus pocítují již malí chlapci – matky jim vštěpují, že muži nebrečí a nehrají si s panenkami.“

„Starší generace mužů vyrostla v podmínkách, kdy žena neměla žádná práva a neexistoval dialog mezi partnery.“

„Chybějící vzdělání prohlubuje nerovnost mezi ženami a muži.“

„Můj syn často říká věci, kterým nerozumí. Pouze opakuje to, co slyší od svých kamarádů.“

„Ze synů, kteří byli obětmi domácí násilí, se v dospělosti stávají agresori.“

Příloha 18: El Carmen, vybrané odpovědi otázka č. 7

Kde je machismus silnější – na venkově či ve městě? Vysvětlete svůj názor.

„Muž se v rurální oblasti cítí nadřazen nad ženou.“

„Silnější vliv machismu je na venkově, protože je tu méně pracovních příležitostí. Ty existující jsou fyzicky hodně náročné, pro ženy nevhodné.“

„Po pravdě si myslím, že na venkově, protože je zde zvykem, že pracuje pouze muž a žena zůstává doma.“

„Na venkově. Důvodem je vysoká negramotnost a špatná komunikace.“

„Machismus je všude, nezáleží na oblasti.“

Příloha 19: El Carmen, vybrané odpovědi otázka č. 8

Představme si jednu rodinu (matka, otec, 3 děti), která má značné ekonomické problémy. Pracuje pouze manžel, manželka by ráda začala pracovat, aby zlepšila životní úroveň rodiny. Manžel jí to zakáže. Jak vnímáte jeho rozhodnutí? Může žena změnit tuto situaci?

„Je to machismus, žena nemůže opustit dům a musí se starat o děti a manžela. Je třeba se postavit manželovi a vysvětlit mu, že musíme naši situaci změnit – nabídnout mu několik možností řešení.“

„Machismus, ale rodina potřebuje pomoc. Musí pracovat oba, aby zajistili lepší život pro děti.“

„Muž by měl změnit názor, protože v momentě, kdy rodina strádá, není místo na projevy machismu.“

„Mám dvouletou dceru, kterou může hlídat má matka. Před porodem jsem měla dobře placenou práci, peníze potřebujeme, ale manžel si nepřeje, abych znovu pracovala. Denně ho přemlouvám a pomalu začíná chápat mé důvody.“

„Záleží na ženě, zda chce zlepšit situaci rodiny či žít v bídě. Manžel nemusí o jejich aktivitách z domova nic vědět.“

„Pokud nepomůže komunikace mezi partnery, musí muž více pracovat.“

„Řešením je odejít s dětmi a nechat ho samotného.“

„Muž by měl pochopit, že již není možné žít z jedné výplaty, pracovat musí oba partneři.“

Příloha 20: El Carmen, vybrané odpovědi otázka č. 9

Myslíte si, že placená práce z domova (pečení chleba, výroba bižuterie) může pomoci ženě, aby se stala na muži nezávislou? Vysvětlete svůj názor.

„Ano, protože žena bude mít vlastní peníze a bude rozhodovat, za co je utratí.“

„Ano, situace celé rodiny se zlepší, ale manžel může žárlit.“

„Záleží na tom, zda žena ví, jak prodávat své výrobky. Jestli ano, tak to je perfektní, ale pokud ne, tak se situace rodiny ještě zhorší.“

„Ano, ale nejdříve by měla navštěvovat kurz dovedností, až potom začne vydělávat.“

„Ano, pečtu sladké pečivo. Vše co vydělám, utratím sama.“

„Jsou to peníze pro její rodinu.“

„Ne, musí pracovat mimo domov, kde bude mít prostor a klid.“

„Ne, protože práce z domova nenabízí velké příležitosti. Příležitosti nepřicházejí, je třeba vyhledávat je venku.“

Příloha 21: El Carmen, vybrané odpovědi otázka č. 10

Zažila jste někdy případy domácího násilí (u kamarádek, sousedek)? Mohla byste popsat tuto situaci?

„Před dvěma lety jsme opustila muže, který mě bil. Neměla jsem nic, ale s boží pomocí jsem se rozhodla, že se k němu nevrátím a začala jsem se věnovat práci.“

„U sousedů. Manžel si nepřál, aby jeho žena začala pracovat, ona přesto pracovala, zbil ji na cestě do práce.“

„Muž mé kamarádky ji začal po svatbě nadávat, poté ji bil a nedávno začal mlátit i jejich děti.“

„Jeden muž bije ženu, protože často chodí ven z domu. Jiný soused bije manželku, když se napije, což je denně.“

„Často se u nás zastaví naše sousedka, kterou bije manžel. Řekla mi, že ji jednoho dne zabije.“

„Jeden soused seřezal svoji partnerku, protože mluvila se svojí známou na ulici.“

„Můj nevlastní otec byl alkoholik a bil moji matku.“

„Soused má velmi mladou ženu, na kterou žárlí. Jen se podívá na ulici na jiného muže a on ji zmlátí.“

Příloha 22: San Juan, vybrané odpovědi otázka č. 1

Mohla byste popsat Váš typický den? (v kolik hodin vstáváte, co děláte dopoledne a odpoledne, jak často vycházíte ze svého domu, v kolik hodin jdete spát, ...).

„Vstávám v půl páté, připravím snídaní pro děti, uklízím a vařím oběd. Okolo poledne se děti vrací ze školy, obědváme. Odpoledne si odpočinu, a poté jdu nakupovat. V osm už spím.“

„Vstanu v pět hodin ráno, dopoledne se věnuji ručním pracím – šití, vyšívání - dělám botičky pro děti, které odpoledne chodí můj syn prodávat.“

„Normálně vstávám mezi půl osmou a půl devátou, u snídaně se dohodnu s matkou, co je třeba doma uklidit. Úklidem strávím dopoledne, po obědě si dávám krátkou siestu. Odpoledne jdu na univerzitu, večer se připravuji na další den – nejčastěji musím něco číst, vydržím asi do jedenácti.“

„Musím vstávat v šest hodin, protože střední škola je od mého domu daleko – jezdím denně autobusem. Vracím se kolem čtvrté, potom koukám na televizi a dělám při tom úkoly. Navečer se scházím se svými kamarády. Spát chodím v deset hodin.“

„Vstávám v pět hodin. Děti dovedu do mateřské školy a jeslí. Pracuji do dvanácti hodin ve škole, poté vyzvednu děti. Odpoledne si hrajeme, večer uklízím, žehlím a připravuji věci na další den. V deset hodin už spím.“

„Vstávám v půl osmé, při snídaní si čtu noviny. Třikrát týdně chodím na jógu, poté pracuji – do ordinace chodí mnoho pacientů. Navečer studuji nové metody práce, pracuji na počítači a trochu poklidím dům. Celá rodina společně večeříme kolem sedmé. Spát chodím okolo jedenácté hodiny.“

„Vstávám v pět hodin, pracuji od sedmi do tří hodin – to je oficiální pracovní doba, ale bývám tam do pěti hodin. Stavím se na kávu u matky, pak se doma dívám na televizi a celá rodina společně večeříme. V posteli usínám v deset hodin.“

„Vstávám v půl páté, pak jedu hodinu do práce. Pracuji až do sedmi večer. Děti vyzvedávám u své tchýně. Spát chodím v deset hodin.“

Příloha 23: San Juan, vybrané odpovědi otázka č. 2

Mají ženy v životě stejné příležitosti jako muži? Vysvětlete svůj názor.

„Ano, samozřejmě. Typickým příkladem je práce – dnes pracují jako řidičky taxi i ženy.“

„V Kostarice si myslím, že ano. Problémem je, že mnoho žen toho nedokáže využít.“

„Ano, žena dnes bojuje, aby se v zaměstnání vyrovnala muži a měla stejná práva doma.“

„V ideálním světě ano, nicméně ve skutečném světě existuje výrazný rozdíl mezi ženou a mužem. Latentní prvky machismu ovlivňují aspekty každodenního života, především v pracovní oblasti.“

„Bohužel Kostarika je patriarchální zemí, kde se upřednostňují muži před ženami. Nicméně v poslední době dochází ke změnám, více se naslouchá ženám a dává se jim více příležitostí, postupně se ukazuje, že žena má stejné schopnosti jako muž.“

„Ne. Pro Latinskou Ameriku je typické, že žena dostává za stejnou práci jako muž menší plat. Stejně je to i v Kostarice.“

„Ne. Ve společnosti převažují myšlenky, že žena má na starost jen děti a dům, zatímco pouze muž pracuje.“

Příloha 24: San Juan, vybrané odpovědi otázka č. 3

Myslíte si, že postavení žen v minulosti bylo lepší či horší? (Například porovnejte svůj život a život Vaší matky.)

„Dříve výchova doma i ve škole dělala z dívek ženy, které znaly pouze domácnost a výchovu dětí. Dnes to je zodpovědnost obou rodičů. Ženy jsou motivovány k vyšším cílům a mají stejná práva i příležitosti jako muži.“

„Myslím si, že situace dříve byla horší, protože ženy byly obklopeny machistickým prostředím. Momentálně je svět svobodnější a spravedlivější.“

„Doba se změnila, podřadnost a závislost žen je dnes téměř nulová. Žena přijala aktivní roli ve společnosti a není nikým omezována.“

„Aktuálně je postavení žen trochu lepší než v minulosti. Například si vzpomínám, že můj otec ani bratři nikdy nepomáhali v domácnosti. Dnes je to jiné.“

„Žena bývala služebnou ve vlastním domě. Nemohla pracovat mimo domov. Všechny sporty byly pouze pro chlapce.“

„Dnes má žena mnoho možností – život není závislý na pohlaví, ale na osobních vizích. V mém věku nemusím myslet na to, že se vdám a stanu se ženou v domácnosti jako moje babička či matka.“

„Dříve nebylo tolik práce a nebyly rozvody. Dnes žena pracuje a ještě dělá všechnu práci doma.“

Příloha 25: San Juan, vybrané odpovědi otázka č. 4

Co pro Vás znamená machismus?

„Muž nedovolí ženě osobně se rozvíjet a myslí si, že ženy jsou domácí služebné, provdaly se pouze pro domácí práce a výchovu dětí.“

„Postoje a chování mužů a žen, kteří přiřazují mužům nadřazené postavení a výsady nad ženami.“

„Muž si myslí, že má nad ženou plnou moc a považuje ji za svůj majetek nikoliv za svou matku, sestru, manželku či dceru.“

„Muž manipuluje se ženou, má vliv na své okolí a řídí všechny osoby v něm. Žena nemá svůj názor – v manželství se nediskutuje.“

„Machismus je pro mě mylná myšlenka, která pochází z dávných dob, kdy ženy byly považovány za slabší pohlaví.“

„Mínění mužů, že jsou nadřazeni ženám.“

„Muž, který si myslí, že žena nemůže pracovat ani studovat.“

„Muž řídící život celé rodině, žena potřebuje jeho svolení k návštěvě kostela či sportovního hřiště.“

Příloha 26: San Juan, vybrané odpovědi otázka č. 5

Mohla byste popsat příklady machismu v každodenním životě?

„Domácí násilí (psychické, fyzické, slovní). Muži si čtou noviny a ženy jim dělají jídlo, zametají a uklízí. V práci se upřednostňují muži, ačkoliv ženy mají stejné schopnosti.“

„Ženy, které říkají svým dcerám, že pouze jejich otec a bratři mohou dělat určité věci, ona ne. Navíc způsob výchovy, který nutí ženy postarat se absolutně o všechno v domácnosti.“

„Většina domácností si myslí, že ženy mají být v kuchyni. Lidé se podivují, když žena pracuje na místě, kde obvykle pracuje muž – třeba jako řidička.“

„Lidé říkající, že muži nebrečí, že jediná práce pro ženy je v domácnosti – starat se o děti a vařit.“

„Moc ve firmách je centralizována okolo mužů. Ženy na pracovním poli mají menší věrohodnost, menší plat a nižší postavení.“

„Žena žije bez návštěv, bez přátel a nesmí ani pozdravit své sousedy muže.“

„Muž si po práci sedne a kouká na televizi. Jeho žena po práci musí připravit jídlo, uklidit dům, napsat s dětmi úkoly, ...“

„Muži, kteří nenechají studovat či pracovat své dcery, manželky či přítelkyně.“

Příloha 27: San Juan, vybrané odpovědi otázka č. 6

Co ovlivňuje přítomnost a vývoj machismu ve společnosti?

„Rodina je hlavní faktor ovlivňující machismus.“

„Výchova v rodině a role otce v rodině.“

„Výchova v rodině, je to, co nejvíce ovlivňuje děti. Pokud vidí projevy machismu denně, stává se to pro ně běžnou součástí života. Vzdělání ve škole je též důležité, prošlo změnami a děti už se neučí, že máma mele maso.“

„Vše začíná doma, kde se rozvíjí řetězec machismu.“

„Machismus je doma, ve škole, mezi přáteli, v reklamě, v časopisech... Ale největší vliv má chování žen v těsné blízkosti mužů – chování matek, babiček a sester.“

„Není pochyb o tom, že rozhodujícím faktorem je rodina, ve většině případů se domnívám, že hlavními viníky jsou matky. Např. když matka pošle uklidit svoji dceru pokoj jejího bratra, zatímco se bratr dívá na televizi.“

„Myslím, že rodina má zásadní vliv, ale narůstá vliv přátel.“

„Machismus je ovlivněn mnoha aspekty našeho života, především výchovou v rodině a vztahy mezi lidmi, kteří nás obklopují.“

Příloha 28: San Juan, vybrané odpovědi otázka č. 7

Kde je machismus silnější – na venkově či ve městě? Vysvětlete svůj názor.

„Je přítomen v celé zemi, protože není vázán na konkrétní sociální vrstvy, vzdělání či kulturu.“

„Machismus je silnější na venkově, protože to jsou oblasti, kde je nižší úroveň vzdělání u mužů i u žen. Navíc jsou tam lidé více konzervativní.“

„Na venkově, protože zde chybí zdroje i příležitosti. Žena si myslí, že její životní náplní je sloužit manželovi, mít děti a vychovávat je.“

„Na venkově. Přetrvávají tam zastaralé myšlenky a práce je jen pro muže.“

„Venkovské oblasti zachovávají způsob výchovy, který podporuje machismus.“

„Myslím si, že silný vliv bude mít na venkově, protože si machismus spojují s nízkou úrovní vzdělání u žen.“

„Žena na venkově nestuduje, nepracuje a je úplně ekonomicky závislá na manželovi.“

„Venkov je oblast, kde žena má jasně vymezenou pozici. Nesmí říct svůj názor a musí se postarat o to, aby byl manžel spokojený.“

Příloha 29: San Juan, vybrané odpovědi otázka č. 8

Představme si jednu rodinu (matka, otec, 3 děti), která má značné ekonomické problémy. Pracuje pouze manžel, manželka by ráda začala pracovat, aby zlepšila životní úroveň rodiny. Manžel jí to zakáže. Jak vnímáte jeho rozhodnutí? Může žena změnit tuto situaci?

„V některých případech nelze změnit rozhodnutí muže, protože by to znamenalo rozpad rodiny.“

„Pokud si žena přeje pracovat, aby zlepšila ekonomickou situaci rodiny, má na to plné právo, manžel by ji měl podporovat. Ekonomické břemeno rodiny by se rozložilo na dvě osoby a rodinná situace by se zlepšila v mnoha aspektech.“

„Musí s partnerem komunikovat, oba by měli myslet na budoucnost.“

„Potřebuje pomoci celá rodina. Celá rodina by měla muže společně přemluvit.“

„Myslím si, že žena by se měla rozhodnout sama za sebe. Znovu se poradit s manželem, ale nakonec udělat to, co je nejlepší pro rodinu.“

„Změní situaci, ale bude jí to stát mnoho času, sil a odvahy.“

„Jestliže se rodině žije špatně z jednoho platu a plýtvá se pracovním potenciálem ženy, musí se situace změnit.“

„Záleží na tom, zda žena bude mít dost odvahy denně přemlouvat manžela.“

Příloha 30: San Juan, vybrané odpovědi otázka č. 9

Myslíte si, že placená práce z domova (pečení chleba, výroba bižuterie) může pomoci ženě, aby se stala na muži nezávislou? Vysvětlete svůj názor.

„Ano, myslím si že práce pomůže ženě hodně, ale záleží na příjmu a poptávce po jejích výrobcích, každopádně nebude již plně závislá na manželovi.“

„Jsou aspekty života, které jsou důležitější než ekonomická nezávislost – respekt a důvěra. Žena získá domácí práci právě tyto dva aspekty, které zvýší její sebevědomí.“

„Pokud si žena myslí, že se stane nezávislou díky příjmu, mýlí se. Nezávislost není pouze ekonomická otázka, musí se prosadit i v rozhodování v rodině.“

„Ano. Je to řešení pro celou rodinu, peníze nebudou její, ale poslouží k zaplacení jídla, elektřiny, ...“

„Nejde jen o peníze, ale i o kontakt s lidmi.“

„Nemůže to být řešením, situace na trhu je složitá, konkurence je opravdu veliká.“

Příloha 31: San Juan, vybrané odpovědi otázka č. 10

Zažila jste někdy případy domácího násilí (u kamarádek, sousedek)? Mohla byste popsat tuto situaci?

„Moje sestra byla mnohokrát v nemocnici, její muž ji stále nadává a mlátí ji.“

„Přímo v rodině – můj dědeček je alkoholik, bije moji babičku. Bohužel i můj otec je alkoholik a agresivní je každý den.“

„Moje matka byla na otci úplně závislá. Nebránila se, když ji bil.“

„Ano, kamarádku bil přítel, musela se vrátit k rodičům, rozešla se s ním.“

„Viděla jsem to u jednoho páru, muž vždy zmlátí ženu, když se baví s mnoha lidmi.“

„Sousedka má nezaměstnaného manžela, sama pracuje jako uklízečka. Když dostane plat, musí nejprve koupit manželovi cigarety, ačkoliv děti ještě nejedly. Jeho agrese se stupňuje, dříve ji nadával, teď ji řeže řemenem.“

„Moje kolegyně v práci má muže násilníka. Minimálně jednou týdně ji zbije a denně jí nadává.“

„Ano, spolupracovnice vede sdružení rodičů, její manžel jí vyhrožuje a zesměšňuje na veřejnosti.“